

МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
ЭСТОНСКОЙ ССР
ТАРТУСКИЙ ОРДЕНА ТРУДОВОГО КРАСНОГО ЗНАМЕНИ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ (ТГУ)

О Т Ч Е Т

о научно-исследовательской работе

СООТВЕТСТВИЕ БЫТОВЫХ УСЛОВИЙ ГОРОДА ТАЛЛИНА ПОТРЕБНОСТЯМ
РАЗЛИЧНЫХ ГРУПП НАСЕЛЕНИЯ

Программа социологического исследования
на 1973 - 1975 г.г.

Т о м II

Выполнена по договору с Таллинским Горисполкомом

№ гос.регистрации

Тема №
Инв. №

Проректор по научной работе
канд.фарм.н., доцент

(И.К.ТАММЕОРТ)

Заведующий научно-исследова-
тельским сектором, канд.экон.н.

(Э.О.КАЙТСА)

Научный руководитель Лаборатории
социологии ТГУ, руководитель темы,
канд.филол.н.

(В.В.ВООГЛАЙД)

ТА Р Т У 1973

ENSV KÕRGEMA JA KESKERIHARIDUSE

MINISTEERIUM

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL (TRÜ)

Teadusliku uurimistöö aruanne

TALLINNA LINNA OLMETINGIMUSTE VASTAVUS
ELANIKKONNA ERINEVATE GRUPPIDE VAJADUSTELE

Sotsioloogilise uurimistöö programm

a. 1973 - 1975

II köide

Täidetud lepingu alusel Tallinna linna

TSN Täitevkomiteega

Tartu 1973

S I S U K O R d

6. peatükk. SÕLTUMATUTE e. OBJEKTIIVSETE NÄITAJATE

STRUKTUUR 208

6.1. Elulaadi objektiivnäitajate üldine iseloomustus.....208

6.2. Keskkonna näitajad.....212

6.3. Inimese ja perekonna e.sotsiaaldemograafilised näitajad229

6.4. Objektiivnäitajate omavahelised seosed...249

7.peatükk. TEEHINDAMINE254

7.1. Sotsioloogiliste uuringute osast kodus ja teenindamisfääri vaheliste seoste uurimisel254

7.2. Tegevuste orientatsioonist kodule või teenindamisfääris..... 265

7.3. Tegevusi segavate ja takistavate tegurite osatähtsus kodus ja teenindamisfääris..... 275

7.4. Mõningate tegevuste iseloomustus segavate ja takistavate tegurite teine järgi..... 288

7.5. "Õhtulehes" käsitletud teenindusprobleemide analüüs kontentanalüüsi meetodil..... 308

8. peatükk. TALLINLASTE KODUDE ISELOOMUSTUS.....338

8.1. Iian, linnaosa, elamu lähem ümbrus.....339

8.2. Maja ja korter.....	350
8.3. Korteri esemolis-rumalised probleemid..	362
8.4. Aed, suvila, auto.....	366
9.peatükk. TOITUMINE.....	372
9.1. Toidu hankimine.....	375
9.2. Toidu valmistamine.....	387
9.3. Kodust ja kodust väljas söönise vahakord	390
10.peatükk. KODU - LINN - LAPSED.....	394
10.1. Tallinna abiturientide koda ideaalist...	394
10.2. Intervjuuga "Teie kodu" kogutud materjali analüüs.....	409
11.peatükk. KODU - LINN - VABA AEG.....	421
11.1. Vaba aja uurimise probleemid.....	421
11.2. Vaba aja kasutamine.....	423

6. p e a t ü k k

SÕLTUMATUTE e. OBJEKTIIVSETE NÄITAJATE STRUKTUUR

6.1. Elulaadi objektiivnäitajate üldine iseloomustus

Sõltumatud e. objektiivsed on need näitajad, mille lõikes ankeet - või intervjuumeetodil kogutud andmed interpreteeritakse. Nad kuuluvad fikseerimisele, kuid ei ole ise uurimisobjektiks. Sotsioloogilise uurimistöö üheks rakenduslikuks eesmärgiks on saada sellist informatsiooni inimeste sotsiaalse käitumise kohta, mis võimaldaks saadud teadmiste alusel protsesse juhtida, muuta ja ette näha. Muuta ja prognoosida ei saa inimeste käitumist tervikuna, siin tuleb arvestada erinevusi teatud inimeste gruppide ja kategooriate tegevuslaadis, huvides ja hoiakutes ning objektiivsetes võimalustes. Et juhtida protsesse teatud suunas ja muuta nähtuste kulgu, on kaks võimalust: muuta võib keskkonda või siis inimest ennast, õigemini - inimese teadvust.

Inimeste ja perekondade elulaadi ja olmelist käitumist, mis antud uurimuses väljenduvad põhiliselt tegevustena, mõjutavadki otseselt igapäevase elu tingimused (korteriolud, linnaosa tüüp jne.) ja inimese enda ja tema perekonna objektiivsed iseärasused (vanus, sugu, perekonna tüüp jne.).

Mõlemad näitajate rühmad on urbaniseerumise kui kogu meie

ühiskonda haaravate makroprotsesside mõju all.

Igapäevase elu tingimusi võib nimetada elukeskkonna näitajateks, inimese enda ja tema perekonna omadusi aga demograafilisteks¹ näitajateks/4, lk. 36/. Keskkonna tingimused võimaldavad nii või teisiti elada, demograafilised iseärasused määravad suurel määral vajadused, käitumise igapäevase elu ülesannete täitmisel, rollijaotused jne. Nendega on seotud arvukad normid ja ootused, millele reaalne tegevus tugineb.

Kodu keskkond (kodusisene ja koduväline), tema materiaalsed, ökoloogilised jt. sfäärid peavad vastama inimese ja perekonna vajadustele. Vastavuse puudumine inimese vajaduste ja elukeskkonna võimaluste vahel tähendab ühtlasi ka vastuolu nende vahel. (See ei ole mitte ainult majanduslik probleem, mis seisneb vastuolus saavutatud tootmistaseme ja rahvahulkade vajaduste kasvu vahel, vaid suurel määral just sotsiaalne inimeste teadvuses peegelduv konflikt.)

Peaks olema iseenesestmõistetav, et keskkond vastab inimese ja perekonna spetsiifilistele vajadustele. Ent sageli^{on} just keskkond see kitsendav ja raami suruv nähtuste kompleks, millega elanikud peavad kohanema kui rõhuva paratamatusega. Üldtuntud on tõde, et inimeste kultuuritaseme tõus esitab nõudmisi nii linna kultuurielule kui ka kodu ruumilis-esemelisele keskkonnale. Peab olema ruumi kodusele raamatukogule, magnetofonile jt. asjadele, kuid raske on hankida sobivaid panipaiku (kappe,

¹ Siin on mõeldud demograafiat tema laias tähenduses, nii, nagu selle kohta kirjutab U. Mereste: Teadusena hõlmab demograafia rahvaarvu, rahvastiku koostise ja eri rahvastikurühmade vaheliste proportsioonide kujunemist ja muutumist ning muid rahvastikuga seotud teooriaid. Demograafiasse kuuluvad ka rahvastiku geograafilist paigutust, ühiskonnaklasside - kihide ja muude rühmade arvulisi vahekordi, rahvastiku soo, vanuse, ameti, elukutse, hariduse, rahvuse, keele, kultuuritaseme jms. järgi jaotamist käsitlevad kontseptsioonid, ootused ja teooriad.

Elulaadi sotsioloogilise uuringu sõltumatud e objektiivsed
näitajad

I. Keskkonna näitajad

II. Inimese ja perekonna e sotsiaal-
demograafilised näitajad

1. Majandusgeograafilised

- linna tüüp
- linnaosa tüüp

2. Kultuurilised

- linna- ja linnaosa elanike
haridustase
- linna kultuurilise teenindamise tase
- linna- ja linnaosa rahvuslik struktuur

3. Majanduslikud

- korteriolude tase
 - a) maja omandi- ja üürisuhete
tüübi,
 - b) tubade arvu,
 - c) elamis- ja üldpinna suuruse,
 - d) kommunaalmugavuste olemasolu
jms. järgi;
- aiapidamine
- loomapidamine
- suvila või saun-suvila omamine
- isikliku mootorsõiduki omamine
- pikaajalise kasutusega majapidamismasi-
nate ja kultuurikaupade omamine
- linna või linnaosa teenindussfääri tase;

4. Sotsiaalsed

- asula või linnaosa elanike
sotsiaalne koosseis

- sugu
- vanus
- perekonnaseis
- perekonna tüüp
 - a) perekonnaliikmete arvu,
 - b) laste arvu,
 - c) perekonna arengufaaside
jms. järgi;

- haridus
- rahvus
- keeleoskus

- sissetuleku suurus
- töökoht majandusharus
- perekonna töövoimelisus.

- sotsiaalne staatus
 - a) ametiala
 - b) kvalifikatsioon
 - c) osavõtt juhtimisest

5. Ökoloogilised ja sanitaarsed

1. Ökoloogilised

- linna või linnaosa ökoloogilise tin-
gimuste tase (olukord)
 - a) õhu, vee, pinnase saastatuse aste;
 - b) mikrokliimaatilised tingimused;
 - d) maastiku ja arhitektuuri esteetiline ilme;
 - c) roheluse hulk

2. Sanitaarsed

- a) maa- ja majajäätmete, linna või linnaosa sanitaarne seisund; linna tervishoiuolane tase.

5. Tervishoiualased

- tervislik seisund

riiuleid), veel raskem paigutada neid ruumis, sest korteri projekteerimisel pole mööbli paigutusele küllalt mõeldud.

Järgnevalt käsitletakse koduse elulaadi uurimisel kasutatavate objektiivnäitajate mõlema rühma (keskkonna ja inimese näitajad) erinevaid ja sarnaseid jooni. Keskkonna näitajad on peamiselt majanduslikku laadi, inimese ja perekonna tunnuste seas domineerivad aga perekondlik-demograafilised (tabel 6.1). Tabeli mõlemal poolel on oma spetsiifilised näitajad, mis teisel poolel puuduvad. Keskkonna näitajate poolel on nendeks majandus-geograafilised ja ökoloogilised, inimese poolel aga perekondlik-demograafilised ja tervist iseloomustavad tegurid. Mõlemal poolel on ka sarnaseid jooni: nii keskkonna kui perekonna puhul saab elulaadi ja kodu materiaalsel sfääri uurida kultuuriliste, majanduslike ja sotsiaalsete muutujate lõikes.

Rääkides demograafilistest, majanduslikest jt. näitajatest, tuleb paratamatusena tõdeda nende mõistete ebatäpsust. Tegemine on komplekssete terminitega, mis tähistamaks nähtusi, mis üheaegselt sisaldavad nii sotsiaalset, majanduslikku, kultuurilist kui demograafilist. Vastavate terminitega "kultuuriline" või "sotsiaalne" tõstetakse esile kompleksse näitaja olulisemat külge. Nii näiteks pole linn või linnaosa puhtgeograafiline nähtus, kuigi teda selle mõistega iseloomustatakse, tal on ka sotsiaal-majanduslik iseloom. Sissetuleku suurus iseloomustab üheaegselt nii majanduslikku kui sotsiaalset staatust. Tegelikult on aga see antud uurimuses kasutatud objektiivnäitaja sotsiaalse iseloomuga, kuivõrd sotsiaalne on nii inimene ise kui

ka teda ümbritsev kodukeskkond.

Enamikus sotsioloogilistes ja ka teistes uurimustes käsitletakse uuringumaterjale seoses demograafiliste näitajatega.

Hoolimata sellest, et ka elulaadi määrajana näib esmajärgulise tähtsusega olevat inimfaktor, st. sotsiaaldemograafilised /vt. 13; lk.41/ näitajad, kujuneb elulaad ikkagi perekonna ja keskkonna vastastikuse mõjutamise tulemusena.

Kõik need ebaselgused sunnivad kasutama objektiivnäitajate võimalikult laia spektrit üht näitajat või näitajate gruppi teistele eelistamata.

Tallinna sondaažuurimise andmestik on töö antud etapil uurimistulemustega seostamata, kuna see ei olnud metoodika väljatöötamiseks läbiviidud sondaažuurimuses otseselt vajalik. Põhiuurimuses, mille eesmärgiks on saada linna juhtimiseks kasutatavat informatsiooni, on uurimuse põhinäitajate ja objektiivandmete seostamine hädavajalik ja paratamatu.

Järgnevalt esitatakse sondaažuurimuse sõltumatute näitajate kasutamise põhjendus, 206 respondendi küsitlemisel saadud üldjaotused ning soovitatakse mõned uued näitajad põhiuurimuse tarvis.

6.2. Keskkonna näitajad

Keskkonna näitajate väärtused on suures osas hangitavad statistikaasutustest, majavalitsustest ja teistest asutustest. Vahest ainult pikaajalise kasutajasajaga asjade omamise kohta tuleb respondendilt endalt teateid pärida. Siiski kchtab pea igat liiki ankeetides küsimusi uuritavate perede korteritingimuste, sõiduki, aia ja suvila omamise kohta, sest ainult sel viisil saab kõiki ankeedi näitajaid siduda just selle konkreetse

¹ Valdav osa intervjuu "Teie kodu" objektiivandmetest asub bloki "Töö" lõpus (vt. lisa 3).

inimesega (perekonnaga), keda küsitletakse ning kelle vastuste alusel hiljem üldistusi tehakse. Statistikaorganite poolt hangitud andmed on "umbisikulised" ja neid ei saa konkreetse uurimusega otseselt siduda, küll aga võivad need olla võrdlusematerjaliks.

a) Majandusgeograafilistest näitajatest mõjutavad kõndust elukorraldust eelkõige asula tüüp ja suurema linna puhul ka linnaosa tüüp. Nii linna kui ka linnaosa tüüp on sünteetilised näitajad, võrreldavad näiteks sellise isiku ja perekonna tunnusega, nagu seda on sotsiaalne staatus, mida kui sotsiaal-demograafilist näitajat käsitletakse tagapool.

Asulate tüpologia väljatöötamine ja linnasisese struktuuri probleemid kuuluvad teoreetilise geograafia valdkonda. Selle teaduse raames ongi TRÜ-s sotsioloogiliste uuringute jaoks välja töötatud asulate funktsionaal-hierarhiline tüpologia ja linnasisese liigendamise meetodika (viimase kohta käesolevas aruandes (vt. ptk.5.2)). Kõnesolevale problemaatikale on suurt tähelepanu pööratud ka mitmetes üleliiduliselt tuntud sotsioloogilistes uuringutes / 13, lk. 35,56 /. L.Gordons ja E.Klopov märgivad, et erinevused suurte ja väikeste linnade tööliste olmetingimustes ja vaba aja veetmise laadis on märgatavad / 13, lk. 56,57/. Geograafilise keskkonna mõju olevat nende arvates linna sees piiratum, kuid teatud tendentsid ilmnevad siiski. Näiteks selgus, et erinevused olid olemas linna ja eeslinna tööliste elamutüüpides, teenindussfääri arengutasemes, puhkevõimalustes, teatud harjumustes jms., kuid sisetuleku suurus, haridustase, perekondlik - vanuselised grupid ei erinenud. Muude tulemuste analüüs linnaositi näis selles

uurimuses olevat kõrvaline probleem, millele spetsiaalselt tähelepanu ei pööratud. Mõnede Poola autorite andmeil valitseb Poola linnades tihe vastastikune sõltuvus elukeskkonna, sh. ka hoonestusviisi ja sotsiaalsete gruppide vahel/3;6/. Analoogilisi tulemusi on saanud ka J. Vanagas Kaunases / 10 /. Seepärast on huvitav Tallinas jälgida eri tunnuste varieerumist linnaositi, sest mujal tehtud uuringute tulemused pakuvad võrdlusvõimalusi.

Pöördudes tagasi asulate probleemi juurde peab ütlema, et Tallinna puhul see küsimus kuigi teravalt üles ei kerki. Tallinna kui asulate hierarhia kõrgeimal astmel asuva linna uurimisele annaks kaalu juurde võimalus tema igapäevaseid elutingimusi (keskkonda) võrrelda temas hierarhiaredelil madalamal asuvate linnaliste asulate (peamiselt regiooni, kuid ka rajooni keskustega), samuti teiste liiduvabariikide pealinnade vastavate tingimustega. Linna elukeskkonna küsimus kerkib aga alati, kui uuringutulemused iseloomustavad linna kui tervikut, näidates linna keskmist olukorda.

Linna ja linnaosa tüüp väljendavad korraga väga paljusid elutingimuste külgi, mis peegelduvad ühtlasi elanike koduses elulaadis.

b) Linna kultuuritase

on väljendatav mitme näitaja abil. Põhinäitajaks sobib linna elanike hariduslik struktuur, eriti kesk- ja kõrgema haridusega elanike osatähtsus täiskasvanude elanike koguarvust. Tallinna elanike haridusliku struktuuri käsitletakse käesoleva aruande ptk. 5.3., seepärast siin sellel küsimusel pikalt ei peatun. Märkimisväärne on see, et Tallinnas on vabariigi kõrgeim haridustase - see

ületab nii vabariigi linnarahvastiku kui ka Tartu täiskasvanud elanike haridustaseme (tabel 6.2).

T a b e l 6.2

Tallinna, Tartu ja vabariigi täiskasvanud linnarahvastiku (20.a. ja vanemad) hariduslik struktuur protsentides 1970a.*

	Kõr- gem	Lõpeta- mata kor- gem	Kesk- eri- haridus	Kesk- hari- dus	Mitte- täie- lik kesk- hari- dus	Alg- hari- dus	Alg- hari- dus puu- dub	Vas- tema- ta
Tallinn	10,2	3,1	12,2	21,0	23,8	24,9	4,6	0,2
Tartu	9,5	5,4	10,1	18,9	20,6	30,2	5,6	-
ENSV lin- na/rahvas- tik	7,7	2,4	11,5	17,4	25,0	29,8	6,0	0,2

* Märkus. Andmed on saadud ENSV MN juures asuvast statis-
tika keskvalitsusest.

Loomulikult ei kajasta haridus kogu kultuuriliste tegurite mitmekülgset kompleksi, - ta näitab pigemini eeldusi kultuuri tarbimiseks. Abinäitajatena tulevad kõne alla kinode, klubide ja raamatukogude põhinäitajad 1 või 10000 el. kohta aastas. Nagu selgub ka tabelist 6.3 , võib Tallinna pidada

Tabel 6.3

Kultuurilise teenindamise põhinäitajad 1970. a.*

Administra- tiivne üksus	Kino- külas- tuste arv 1 el. kohta	Kohtade arv klu- bide vaa- tesaali- des 10 tuh. el. kohta	Klubide ringi- dest osavõt- jate arv 10 tuh.el. kohta	Raamatu- te ja ajakir- jade arv raa- matuko- gudes 1 el. kohta	Raamatu- kogu lu- gejate arv tuh. el. koh- ta	Laenu- tuste arv ühe lugeja kohta
Tallinn	20	186	230	4,12	297,3	21,6
Tartu	24	192	420	8,32	556,1	20,6
K-Järve	13	515	545	5,89	268,9	26,1
Narva	18	262	326	3,76	293,4	25,5
Pärnu	16	406	299	6,19	619,2	19,6
Besti NSV	17	77	458	6,95	361,9	10,8
Läti NSV	16	-	-	6,82	-	-
Riia	-	-	-	5,60	-	-
Leedu NSV	15	-	-	5,87	-	-
Vene NFSV	22	-	-	5,63	-	-
NSV Idit	19	-	-	5,42	-	-

* Märkus. Andmed võetud või arvutatud järgnevate allikate alusel:

Besti NSV rahvamajandus 1970.aastel. Tallinn 1971, lk 326-334.

Народное хозяйство СССР в 1970 году. М., 1971, стр. 664-676.

Народное хозяйство Латвийской ССР в 1970 году. Рига, 1972, стр. 534.

arenenud kultuuritasemega linnaks. Tallinnal kui suurel linnal, p.s. pealinnal, on oma spetsiifika: klubisid asendavad siin teatrid, kontserdisealid jms. Kuna haridustase on kõrge, on isiklikud raamatukogud ka kodudes suhteliselt suured, ja raamatukogudest laenutamise poolest jäädakse aga niimõnestki teisest linnast maha.

Üldse näib, et statistikas fikseeritud kultuurilise teenindamise põhinäitajad tegelikku kultuuritaset ei peegelda.

Kultuuritaset väljendab ka tänavapilt kõigis oma erinevais ilminguis - arhitektuuris, reklaamis, inimeste riietuses ja käitumises ning paljus muus. Nimetatud tunnustes väljenduvad traditsioonid, normid, sotsiaalne orientatsioon - kuid kahjuks on neid raske mõõta, pealegi ei saa ulatuslikus uurimuses kõike arvesse võtta.

Ka rahvuslikud erinevused peaksid kajastuma elulaadis. Seejärest küsitakse intervjuu objektiivosas elanike rahvust.

Linna kultuurilise teenindamise taseme mõtet käsitleda ainult kui linna keskmist näitajat, haridustaset ja rahvuslikku struktuuri aga ka regionaalsekt, s.o. linnaositi. Seda saab teha aga eeldusel, et nimetatud lõikes saab kasutada regionaalset kontrollmaterjali, milleks sobivad eriti rahvaloenduse materjalid loendusjaoskonniti.

c) Majanduslikud näitajad iseloomustavad inimeste elutingimusi. Elutingimused on aga mõiste, mida kasutavad eriti sageli majandusteadlased, mõistes seda nii kitsemas kui laiemas tähenduses. Mõnikord samastatakse elutingimused korteritingimustega, vahel liidetakse siia lisaks korteritingimustele

aismaa, suvila, auto ja pikaajalise kasutuseajaga asjade ole-
 masolu. Laiemas mõttes arvatakse lisaks eelnimetatutele lin-
 na või linna osa teenindamissfääri tase ja töövõimalused
 (nii mõistab elutingimusi näiteks majandusgeograaf ja lin-
 na uurija B. Horev / 24, lk. 52 /; veelgi laiemas mõttes
 kuuluvad siia ka linna ökoloogilised tingimused. Et niigi
 laialivalguvat mõistet kasutada, tuleb see täpsustada. An-
 tud juhul tehakse mõõndus, et tabelis 6.1. toodud kõiki keskk-
 onna majanduslikke näitajaid (v.a. teenindamine) võib nimeta-
 da ka materiaalseteks elutingimusteks. Materiaalsete elutin-
 gimuste, pluss teenindussfääri tase, lisaks sissetulekute suu-
 rus iseloomustab aga elatustaset / 15, lk. 8/ . Elatustaset
 võib mõista mitmeti /20, lk. 10 /, kuid ta on seotud tarbi-
 mise mõistega. Eeltoodud arutlus terminite üle on toodud ka sel-
 leks, et näidata sotsioloogilise uurimistöö kokkupuutepunk-
 te majanduslike uuringutega ja viimase kasutamisevõimalusi
 sotsioloogias. Sotsioloogiat huvitavad materiaalsed elutingi-
 mused ja teenindamissfääri olukord niivõrd, kui võrd nad mõ-
 jutavad inimeste elulaadi ja sotsiaalset käitumist. Nii näi-
 teks kodu ja tema elanikud mõjutavad teineteist vastastikku.
 Ühelt poolt on määravad majanduslikud võimalused oma elu nii
 või teisiti korraldada, kuid majanduslike võimaluste sotsiaal-
 ne tähendus võib osutuda erinevates perekondades ja suuremates
 sotsiaalsetes gruppides küllalt erinevaks, seostudes näiteks
 sotsiaalse staatuse prestiiži taotlusega. Viimane avaldab oma-
 korda oma tagasimõju kodu materiaalsetele elutingimustele.

Pole kahtlust, et materiaalsed elutingimused on elulaa-

di üks olulisemaid indikaatoreid. Eriti oluline on kõnealuste näitajate kasutamine antud uurimuses ka sellepärast, et intervjuuga "Teie kodu" domineerib just sotsiaal-majanduslik probleemaatika.

Tallinlaste materiaalsete elutingimustega: korteriolude taseme, aia- ja loomapidamise, suvila, isikliku mootorsõiduki ja pikaajalise kasutamisega majapidamisvasinate ja kultuurikaupadega varustamist käsitletakse peatükis 8, kus neid näitajaid analüüsitakse üksikasjalisemalt.

"Teenindussfääri all mõistetakse neid inimtegevuse vorme, mis kujutavad endast hoolitsemist töötajate ja nende perekonnaliikmete materiaalsete ja vaimsete vajaduste rahuldamise eest. Teenindamissfääri kuuluvad eelkõige sellised elanike teenindavad rahvamajandusharud, nagu haridus, tervishoid, konnaalmajandus, elamumajandus, teenindus, kaubandus, ühiskondlik toitlustamine, transport ja side," kirjutavad S. Nõmmik ja H. Jalaste / 5; lk. 7 / . Nad märgivad ka, et osa neist rahvamajandusharudest on tervikuna teenindamissfääri harud, teised aga, näiteks transport ja side, kuuluvad sinna vaid osaliselt.

Meie käsitluses on teenindamissfäärilist, mis kuulub majanduslike näitajate hulka, eraldatud kultuuri ja tervishoiu tunnused, mida vaadeldakse keskkonna näitajate vastavates ala-

osades. Ülejäänud teenindussfääri harud on traditsioonilised, ja nii-teenuste osutajatena, neid ka käsitletakse. Ent antud uuringus tuleb mõistele "teenindamine" juurde uus aspekt- kõik rahvamajandusharud: tööstus, põllu- ja metsamajandus, ehitus, transport, side, teenindus, teadus jt. teenindavad elanikkonda, andes neile tööd (ja töö eest palka). Taolist teenindamise aspekti nimetame tööteenindamiseks.

Teenindamissfääri tase on tavaliselt suurlinnades kõrgem kui keskmise suurusega ja väikelinnades; kõrgem on ta ka vanades polüfunktsionaalsetes linnades, noorte kitsalt spetsialiseeritud keskustega võrreldes. Seepärast on alust oletada Tallinnas kõrget teenindamistaset.

T a b e l 6.4

Kaubanduse ja ühiskondliku toitlustamise põhinäitajad 1970.a.*

Administratiiv- ne üksus	Töökohtade arv ja ekaubanduses 10000 el. koh- ta	Istekohtade arv ühiskondliku toitlustam. ette- võttes 10000 el. kohta	Kaubakäive (koos ühisk. toitlustam.) ühe el. koh- ta rbl.
Tallinn	76	803	1284
Tartu	88	812	1248
Kohtla-Järve	86	740	992
Narva	77	782	1004
Pärnu	94	843	1306
Eesti NSV	81	665	956
Läti NSV	83	712	944
Riia	84	798	1270
Leedu NSV	60	417	702
Vene NFSV	69	429	700
NSV Liit	66	411	639

* Märkus. Andmed arvutatud järgnevate allikate alusel:
Eesti NSV rahvamajandus 1970.aastal. Tln., 1071,
lk. 252-273.

Народное хозяйство СССР в 1970 г., М.,

1971, стр. 575 - 609.

Народное хозяйство СССР в 1970 г., Рига, 1972, стр. 524-526.

Teenindussfääri põhinäitajad

Näitaja	1970.a.					1971.a.
	Tallinn	Tartu	K-Järve	Narva	Pärnu	Tallinn
1. Teenindustööde maht keskmiselt ühe el. kohta	38,60	37,00	26,94	24,63	38,71	41,24
jalatsiteenindus	3,51	3,60	1,24	0,98	3,82	3,64
õmblus-teenindus	8,76	6,52	5,24	6,57	6,97	8,28
tehniline teenindus	4,47	3,42	3,17	2,85	3,65	6,44
autoteenindus	1,01	0,75	1,16	0,09	1,58	1,42
mööbliteenindus	1,33	0,53	0,28	2,50	1,80	1,34
keemiline puhastus	1,73	1,77	0,73	0,67	1,39	1,70
pesuteenindus	2,85	2,79	3,55	2,74	2,64	2,77
trikoteenindus	1,06	1,69	3,56	1,50	2,48	0,99
fototeenindus	0,97	0,61	0,55	0,51	1,43	1,11
ehitus-teenindus	0,82	1,65	0,45	0,44	1,03	0,95
kimblus-teenindus	1,66	2,59	1,26	0,90	1,92	1,62
kaunindus-teenindus	4,96	4,26	2,41	2,38	3,70	5,17
üürimis-teenindus	0,22	0,14	0,10	0,16	0,46	0,23
muu teenindus	0,24	6,70	3,24	2,33	5,84	5,63
Teeninduses töötajate keskm.	5686	1360	1068	687	919	

Tabel 6.6

Haridusliku teenindamise põhinäitajad

1970/71. õppeaastal⁺

Administ- ratiivne üksus	Üldhariduslike koolide opi- laste arv 10000 el. kohta	Üldhariduslike koolide opi- laste arv koo- li kohta	Õpilaste arv opetaja kohta
Tallinn	125,1	797,2	17,7
Tartu	136,8	687,6	16,6
Kohtla-Järve	188,9	708,9	19,9
Narva	174,0	970,5	23,1
Pärnu	152,0	763,3	18,4
Eesti NSV	155,1	259,9	16,0
Läti NSV	151,3	296,8	
Riia	141,0	677,0	
Leedu NSV	179,7	152,2	
Vene NFSV	195,0	243,8	
NSV Liit	204,3	259,3	

+ Märkus. Andmed arvatatud järgnevate allikate alusel:

Eesti rahvamajandus 1970.a. Tln, 1971, lk. 307;

Народное хозяйство СССР в 1970 г. М., 1971, стр. 633

Народное хозяйство Латвийской ССР в 1970 г., Рига, 1972,
стр. 529 - 531.

Tabel 6.7

Belkooliealiste laste asutused 1970.a.[†]

Administ- ratiivne üksus	Laste arv eel- kooliealiste laste asutustes	Sealhulgas	
		Lastesõime- des	Lasteaeda- des
Tallinn	548,8	43,4	505,4
Tartu	475,5	37,1	438,3
Kohtla-Järve	579,8	59,6	520,2
Narva	752,5	77,9	674,5
Pärnu	543,2	43,6	499,6
Eesti NSV	431,5	37,0	394,5
Läti NSV	305,1	21,2	283,9
Leedu NSV	250,6	12,8	237,8
Vene NSV	435,5	63,2	372,4
NSV Liit	384,0	48,9	335,1

[†] Märkus. Andmed võetud ja arvutatud järgnevate allikate alusel:

Eesti NSV rahvamajandus 1970.a. Tln, 1971, lk. 346;

Народное хозяйство СССР в 1970 г., М., 1971,
стр. 634, 698.

Tabel 6.8

Vabariikliku alluvusega linnade funktsionaalne
struktuur 1969.a. alguses töötajate arvu järgi
protsentides¹

Majandus- herud	Tallinn	Tartu	Kohtla- Järve	Narva	Pärnu
Tööstus	48,4	38,9	56,5	61,3	41,0
Ehitus	6,9	6,1	7,8	11,3	9,0
Põllumajandus ja kalurikol- hoosid	1,1	0,7	-	0,5	2,8
Metsamajandus	0,1	-	-	-	0,8
Kaubendus, ühis- kondlik toit- lustamine ja mat- tehn.varustem. ja turustamine	8,4	10,5	7,9	5,8	10,3
Transport ja side	10,6	9,2	9,2	6,8	11,6
Haridus, kunst ja teadus	8,8	14,1	4,7	4,6	4,9
Tervishoid, sport ja sotsiaalkind- lustus	4,6	7,7	4,4	2,8	6,6
Kommunaalmajan- dus ja elukond- lik teenindus	3,3	6,8	4,6	4,4	7,2
Haldus, krediit jt. herud	7,8	6,2	4,9	2,5	5,8

¹ Справка об исследовании трудовых ресурсов в городах республиканского подчинения и в сельских районах Эстонской ССР. Таллин, 1969, стр. 8 - 9.

Tabelitest 6.4, 6.5, 6.6, 6.7 selgub aga, et teenindamisharude arengutase on ebahütlane - mõnedes harudes jääb ta teistest vabariikliku alluvusega linnadest ja ENSV keskmisest tasemest maha, mõnedes harudes jõuab ette. Tallinn kui pealinn peab rahuldama ka sissesõitnute vajadusi eelkõige kaubanduses, ühiskondlikus toitlustamises jne. Nii näiteks on kõige tihedam ja võimsam kaubandusvõrk mitte pealinnas ja vabariikliku alluvusega linnades, vaid rajoonikeskustes/ 11 /. Seepärast on teatud näitajate väärtuse arvutamine elanike teatud arvu kohta üsnagi tinglik. Veelgi ebakindlam on olemasolevate näitajate võrdlemine normidega, nagu soovitab näiteks B.Horev /24/. Normid pole diferentseeritud vastavalt linna tüübile ja kohalikele iseärasustele.

Tööteenindamist iseloomustab linna funktsionaalne struktuur (töötajate arvu alusel, vt. tabel 6.8).

Teenindamise seos elulaadiga on ilmselt ega vaja tõestamist. Perekond, kus on intensiivselt teenindamisele orienteeritud, elab ja organiseerib oma kodu materiaalse keskkonna teisiti kui perekond, kus saadakse läbi vähese teenindamisasutuste külastamisega. Teenindamissfääri tase ja struktuur on erinev nii linnade kui linnaosades. Linnaosade teenindamistase on võrreldav vaid iga päev kasutatavate teenindusliikide osas, kuna perioodiliselt ja aperiodiliselt kasutatavad teenindamisasutused paiknevad tavaliselt kontsentreerituna kesklinna elurajooni teenindamiskeskustes.

Sotsiaalse struktuuri abil ei saa iseloomustada mitte ainult üksikisikuid ja perekondi (vt. tagapool demograafiliste näitajate osa 6.3.), vaid ka linna ja linnaosi. Linna ja linnaosade

sotsiaalse struktuuri näitajatenä tuleb kõne alla sotsiaalse-
te gruppide protsentuaalne osatähtsus. Reeglina on poliifunktsio-
naalsetes ja suuremates linnades kõrgema prestiižiga sotsiaal-
sete gruppide osatähtsus suurem kui kitsalt spetsialiseerunud
ja väikelinnades. Pealinnas on kõrgema prestiižiga gruppide
osatähtsus tavaliselt kõige kõrgem. Üeldu vajab kontrolli ko-
halike materjalide põhjal.

e) Keskkonna ökoloogilised ja sanitaarsed tingimused
muutuvad nii inimeste endi kui kogu ühiskonna jaoks seda oluli-
semateks, mida enam urbanistlik elulaad maad võtab. Tehiskesk-
kond oma saastatud õhu, vee ja pinnasega, pidev müra ja troos-
titu vaade tööstusmaastikele toimib kõigile linnaelanikele, mõ-
jutades nende otsustusi, käitumist ja loomulikult ka tervis-
likku seisundit, tehes seda eri tüüpi linnades ja linna eri
osades erinevalt. Kuidas see inimestele mõjub ja mis need olu-
korrest arvavad, vajab veel uurimist.

Ökoloogilisi tingimusi on linnades tundma õpitud juhusli-
kult, planeerimata. Pidevat keskkonna hügieeniteenistust sis-
se seatud ei ole.

Nimetatud põhjustel on raskusi kõigi keskkonna ökoloogi-
liste tingimuste hindamisega. Täpsete mõõtmisvõimaluste puudu-
misel võib umbkaudseks hindamiseks kasutada hinde palle, tehes
seda umbes nii, nagu soovitatakse "Eesti NSV territoriaalpla-
neerimise skeemis" (köide 4,II). Siin kasutatakse 3 - või
5-pallilist hindedkaalat. Käesolevas sondaauurimuses on kõne-
alune problemaatika kõrvale jäänud, kuid põhiauurimuses kuulub
ta käsitlemisele. Ökoloogilistest tingimustest hinnatakse õhu,
vee ja pinnase puhtust, müra tugevust ja kestust, maastiku ja

ehitiste ilmet, mikrokliimat ja haljessalade rohkust (viimase näitaja on eelmisega võrreldes hõlpsamini mõõdetav). Eelne-
metatud teose andmeil võis Tallinna sanitaar-hügieenilisi tin-
gimusi hinnata "kahega" - (mõõdeti 5 - pallilisis skaalades),
halvem oli olukord vaid Kohtla-Järvel, Kiviõlis ja Kundas;
Tallinnaga ühel tasemel on Narva. Kõigis teistes linnades oli
olukord parem. Maastiku esteetilist ilmet hinnati Tallinnas
"neljega", ehitiste ilmet maksimaalse hindega.

Ökoloogiliste tingimustega on seotud elanikkonna tervis-
lik seisund. Viimast saab mõõta registreeritud haigestumisjuh-
tude arvuga 1000 el. kohta, tuues eraldi välja õnnetusjuhtumite
ja nakkushaigustesse haigestumiste arvu kui linna ohutuse (õnne-
tusjuhtumite arvust langeb enamik liiklusõnnetustele) ja hü-
gieenilise olukorra peegeldaja.

Statistika Keskvalitsuse andmeist selgub, et 1969.a. su-
ri iga 100000 el. kohta ENSV-s õnnetusjuhtumite ja traumade
tagajärjel 116,4 in., 1958.a. aga ainult 80,3, kusjuures nimeta-
tu on surma põhjuste loetelus südame - veresoonkonna ja när-
vihaiguste ning kasvajate järel neljandal kohal. Märkimist vää-
rib see, et õnnetusjuhtumite ja traumade tagajärjel surnud ini-
meste osatähtsus mitmesugustesse haigustesse surnud inimeste
osatähtsusega võrreldes kasvab kõige kiiremini - nimetatud
ajavahemikel oli kasv 145,0 % /17/.

Linna ökoloogilised ja tervishoiualased tingimused on näi-
tajad, millele sotsioloogilistes uuringutes on suhteliselt vä-
he tähelepanu pööretud. Seepärast pole päris selge ka sotsiaal-
se ja ökoloogilise vahet. Ökoloogilisi tingimusi, osalt ka ter-
vishoiualast olukorda võib hinnata nii linna eri rajoonides kui
ka linnas tervikuna.

Tabel 6.9

Meditsiinilise teenindamise põhinäitajad 1970. a.
(arv 10 000 elaniku kohta)⁺

Administratiivne üksus	Arstid	Meditsiiniline keskpersonal	Voodikohad
<u>Tallinn</u>	<u>44,2</u>	<u>98,4</u>	<u>124,2</u>
Tartu	50,2	133,5	204,0
Kohtla-Järve	28,3	112,5	139,3
Narva	26,7	82,3	82,3
Pärnu	32,3	82,6	99,6
Eesti NSV	33,1	93,7	110,2
Läti NSV	35,6	92,6	117,9
Riia	53,7	95,3	130,2
Leedu NSV	26,4	78,0	102,2
Vene NFSV	29,0	92,8	112,4
NSV Liit	27,4	87,0	109,2

⁺ Märkus. Andmed arvatatud järgnevate allikate alusel:
Eesti NSV rahvamajandus 1970.a. Statistiline kogumik.
Tln., 1971, lk. 338-344;

Народное хозяйство СССР в 1970 г. М., 1971, стр. 690-694;

Riia kohta 1970. a. lõpp: Народное хозяйство Латвийской ССР в 1970 г., Рига, 1972.

6.3. Inimese ja perekonna e. sotsiaal-demograafilised näitajad

a) Puhtdemograafilised näitajad

Inimese käitumine on vahetult seotud mitte niivõrd selle või teise demograafilise näitajaga, kui võrd tema sotsiaalse rolliga, mis tugineb demograafilistele näitajatele. L.Gordon ja E.Klopov on veendunud, et sotsiaalsetest rollidest lähtuv käitumine on kõige tihedamini seotud sooliste erinevustega, sest igapäevaste koduste ja koduväliste tööde jaotumine, käitumise stereotüübid ja normid on kehtiva kultuuri traditsioonidega juba ette kirjutatud / 13, lk.41 /. Seepärast ei saa rääkida inimestest üldse, kõnelda tuleb meestest ja naistest.

Küsitletute soo, vanuse ja rahvusliku jagunemise kohta toodi andmed juba seoses küsitlustulemuste representatiivsuse käsiteluga (ptk. 5.3.) vastavates tabelites.

Tähtsamateks demograafilisteks näitajateks tuleks antud uurimisülesande seisukohalt pidada respondentide ja perekondade sugu ja vanust, küsitletute abielulisust ja respondendi perekonna tüüpi.

P e r e k o n n a s e i s viitab perekonna olemasolule või selle puudumisele (kuigi mitte alati), selgitades kaudselt ka perekonnaliikmetevahelist tööjaotust ja mingil määral rollijaotust. Võib arvata, et abieluinimeste koduste tegevuste loetelu on mõnevõrra teiselaadsem kui üksikutel meestel ja naistel. Meie respondentide seas oli vallalisi 28 (13,6%), abielus 139 (67,5%), lahutatuid - 19 (9,2%) ja leski 18 (8,7%). Ametliku statistika järgi on vallalised kõik need inimesed, kes ei ole abielus. Sellest seisukohast võttes on vallaliste arv ja osatähtsus Tallinnas suur - (nagu ENSV-s üldse), antud juhul 32,5%, millest leskede osa on suhteliselt väike.

P e r e k o n d a võib defineerida väga erinevatest seisukohtadest lähtudes, kuid võib ka eri seisukohti väljendada ühes kõikehõlmavas definitsioonis (21, lk. 38, 50)¹. Antud uurimuses lähtuti perekonna määratlemisel nõukogude demograafide ja statistikute definitsioonist, mille järgi perekond on sugulaste grupp, kes elab koos ja on ühendatud ühtse eelarvega. Koduse elulaadi uurimisel püütakse silmas pidada eelkõige perekonna bioloogilistest ja sotsiaalsetest vajadustest tulenevat käitumist ja ruumilis-esemelise sfääri kasutamist, soovitatavat olukorda, hinnanguid, tegevusi häirivaid asjaolusid jne. Seega käsitletakse perekonda mitte ainult kui füüsiliste ja kolbelis-psühholoogiliste jõudude liitu, vaid ka kui majanduslike võimaluste ühendajat.

¹ N. Solovjov, NSV Liidu üks tuntumaid perekonnauurijaid, defineerib perekonda järgnevalt: "Kaasaegne nõukogude perekond on sotsialistliku ühiskonna väike sotsiaalne grupp (rakuke), isikliku olemise tähtsaim organisatsioon, mis põhineb vabatahtlikul ja üheoiguslikul abielusidemel ning sugulaslikel sidemetel, s.o. suhetel mehe ja naise, vanemate ja laste, vendade ja õdede vahel, kes elavad koos ja on ühendatud ühise perekondliku eelarvega, mis kindlustab tema sotsiaal-bioloogilist ja suurel määral ka kultuurilist järgnevust järgmiste funktsioonide täitmis teel: inimsoo taastootmine, majanduslik-tarbijalikud ja kolbelis-kasvatuslikud funktsioonid. Perekonna olemasolu iseloomustavad nii materiaalsed (sotsiaal-bioloogilised ja majanduslik-tarbijalikud) kui vaimsed (oiguslikud, kolbelised, esteetilised ja psühholoogilised) suhted".

Rõhutagem, et kavandatav elulaadi uurimus ei ole otseselt perekonnasotsioloogiline, kuigi elulaadi ja perekonnauurimuste objektid osaliselt kattuda võivad. Uurimisobjektiks on linna-line elulaad pealinnas, mida püütakse selgitada perekonnast (ja paljudest teistest) näitajatest lähtudes.

Perekonda saab käsitleda erinevatest seisukohtadest lähtudes. Seetõttu on välja töötatud mitmesuguseid perekonna tüpoloogiasid. Kõige sagedamini eristatakse perekondi perekonnaliikmete arvust lähtudes. Perekonnaliikmete arv peegeldab kaudeelt korteritingimusi ja perekonna käsutuses olevaid rahalisi vahendeid - mida suurem on perekond, seda väiksemad on elamispind ja sissetulek 1 perekonnaliikme kohta. Ka võib oletada sõltuvust perekonna suuruse ja selle täiskasvanud liikmete olmetegevuse spetsiifika vahel jms. Perekonnaliikmete arvu alusel on oma uurimistulemustes käsitletud naise ja kodu probleeme analüüsinud A. Kelam (ENSV TA Ajaloo Instituut) ja linlaste korteriküsimusi tundma õppinud J. Lutsar (...Ehituskomitee Ehituse TUI) ning paljud teised.

Perekonnaliikmete arvu seostatakse sageli laste arvuga. Viimast kasutatakse perekonna iseseisva näitajana.

Koduse elukorralduse kui kompleksse objekti iseloomustamiseks ei piisa perekonnaliikmete ja laste arvu näitajaist. See oleks ühekülgne ja lihtsustatud lähenemine. Kirjandusallikad ja teiste uurijate kogemused võimaldavad saada ülevaadet sellest, kuidas analoogilistel juhtudel on probleem lahendatud.

L.Gordon ja E. Klopov kasutasid tööliste elulaadi uurimiseks perekonna elutsükli etappe, mis peegeldavad perekonna "sotsiaalset vanust" / 13, lk. 42/. Nende tüpoloogia kohaselt jagunevad perekonnad 1) vallalisteks noorteks; 2) noorteks abielupaarideks; 3) vanemateks alaealiste lastega, sh . a) liitperekonnad (nukleaar-sed perekonnad) ja b) liitperekonnad (peale vanemate ja laste elab veel teisi sugulasi) ja c) mittetäielikud perekonnad (reeg-lina ema lapsega (lastega) ja 4) elatahud inimesed alaealiste lastega.

Toodule mõneti sarnane on "Tartu elanike küsitluslehes" kasutatud tüpoloogia, mille kohaselt perekonnad jagatakse 1) täisperekondadeks, kus on isa, ema ja vähemalt üks laps; 2) mittetäielikeks perekondadeks, kus puudub üks vanematest, kuid on vähemalt üks laps; 3) lastetuteks, 4) täiskasvanud lastest eraldi elavateks perekondadeks ning 5) üksikuteks / 8, lk. 5 /. Ankeetküsit-

luse tulemusena selgus, et lastetutel ja täiskasvanud lastest eraldi elavatel perekondadel on sarnasust pea kõigis näitajates ja seepärast võis neid käsitleda ka koos. Tartu tingimustes, kus õppijate osatähtsus rahvastikus on suur, eraldati üksikutest omaette alagrupina perekonnast eraldi elavad õpilased (ka üliõpilased). Kõik ülalloeletud perekonna tüübid erinesid üksteisest tugevasti ja korteritingimuste, sissetuleku, suurelt osalt ka hariduse jt. näitajate suhtes. Kuigi Tartu elanike küsitlusega hangiti andmeid rahvastiku-uurimuse jaoks, on töödes perekonna komplekstüpoloogiast tähelepanu pööratud mitte niivõrd vanuselisele, kui võrd sotsiaalsele aspektile. /Siin ja edaspidi pärinevad Tartu andmed raamatust⁷/.

Perekondi liigitatakse ka vastavalt koos elavatele põlvkondadele, eristades lihtperekonna ja liitperekonna. Viimasest tuuakse eraldi alaliikidena välja 2-st ja 3-st põlvkonnast koosnevad pered, kasutades eristava tunnuseks veel sugulussuhtet jne. Taoline lähenemine on linnaperekondade puhul ilmselt väheefektiivne, sest kogu maailmas, eriti aga linnaperekondades, valitseb tendents perekonna koosseisu lihtsustumisele, nuklearseks muutumisele. Öeldu kehtib ka Tallinna kohta.

Koduse elulaadi uurimise seisukohalt on oluline, kas perekonnas on täiskasvanud inimesi, kes ei käi tööl. Sellest seisukohast pakub huvi Stokholmi teenindamissfääri planeerimisel kasutatud perekonna (majapidamise) tüpoloogia, mis moodustati kolme tunnuse alusel. Nendeks oli 1) perekonnapea vanus, 2) kodumajapidamisega tegeleva täiskasvanu olemasolu või puudumine ja 3) laste olemasolu perekonnas ning nende vanus (vanusegrupid a) 0-6 a. ja b) 7-15 a.) / 9, lk.30 /. Ka NSV Liidu tuntud perekonnauurija Z.Jankova, uurides naise olmerolle perekonnas, rõhutab täiesti õigesti, et rollid sõltuvad perekonna tüübist / 26, lk.44 /. Kui naisel on kodustes töödes aitajaid või spetsiaalne inimene kodus, kes kodused tööd ära teeb, on kodune tööjaotus, kodu ja teenindamissfääri vahetõrk ka sellele vastav.

Eesti NSV perekondades käib valdav osa täiskasvanuist tööl või õpib statsionaarselt.¹

¹ Vabariigi tööjõuressursid on ammendatud. "Vaba tööjõudu", s.t. inimesi, kes oleksid rakendatud ainult oma majapidamises, praktiliselt ei ole (kui mitte arvestada inikute emasid).

Tallinna õmblejate ja õpetajate küsitlemisel selgus (A. Kelami uurimus), et koduste tööde raskus on naise õlul, keda jõudumööda aitavad vanemad lapsed. Mehe ja eriti aga sugulaste osa on tühine, viimaseid on aga perekonnas harva. Seega kodumajapidamises rakendatus või selle puudumine tüpiseerimistunnuseks ei sobi.

Tallinna sondaažuurimuses tehti kindlaks perekonnaliikmete sugulus vastaja suhtes. Perekondade tüpiseerimine sellest seisukohast lähtudes annab aga eelkõige võimaluse uurida rolliootusi, suhtlemist jms. Kuha põhiuurimuse problemaatika on aga peamiselt koduvälises keskkonnas, siis tuleb uurida perekonna kui terviku vajadusi, perekondade kui väikeste gruppide sotsiaalset rolli linnas, siis sugulusel põhinev perekonna tüpologia ei täida oma otstarvet.

Millist kompleksset tüpoloogiat tallinlaste edasises uurimuses täpselt kasutatakse, pole veel päris selge, igal juhul peab ta aga näitama perekonna staatust ühiskonna jaoks (ühiskonnaliikmete taastootmise suhtes). Põhiuurimuses võib objektiivnäitajate sidumisel tulemustega kasutada ka selliseid liitnäitajaid nagu perekonna vanus. Selleks võib kasutada a) abikaasade vanuse summat või b) mehe vanust (ENSV-s on naised oma meestest keskmiselt 1 - 2 a. nooremad). Tartu elanike uurimus näitas, et perekonnapea vanuse suurenedes muutuvad korteritingimused lähedemaks, sissetulekud aga vähenevad. Perekonna vanusega võivad olla seotud ka hoiakud, traditsioonid jne.

Järgnevalt pöördatakse tagasi perekonnaliikmete ja laste arvu näitajate juurde, kasutades analüüsiks Tallinna elanike sondaažeerimise materjale.

Linnaperekondade "tihedus" on tuntud fakt. Kirjanduse põhjal on kõige väiksemad perekonnad suurlinnades. Eesti NSV tingimustes võib Tallinnatki suureks linnaks lugeda. Kas siin vabariigi linnadest on kõige väiksemad perekonnad? Meie väljavõtus oli perekonna keskmiseks suuruseks 2,6 in., kui aga lugeda perekonnaks ainult 2- ja enamliikmelisi peresid, siis 2,9 in. (K. Ehala andmeil 3,05 - 3,1). Tartu ankeetküsitluse andmeil oli vastav näitaja 3,1 in. Teiste linnadega võrdlusvõimalus praegu puudub. Toodu põhjal võib väita, et tallinlaste pered on tööpoolest pisut väiksemad kui tartlaste omad. Üeldu vajab siiski põhjalikumat kontrollimist.

Perekonnaliikmete arvu järgi oli Tallinnas kõige rohkem

2-3-liikmelisi perekondi (peaaegu võrdselt), neile järgnesid 4-liikmelised ja üksikud (tabel 6.10).

Lepsi (16 a. ja nooremad) on ainult 51,4% 2- ja enamliikmelises perekonnas. Põhiline laste arv perekonnas on 1 või 2 (vastavalt 27,3% ja 21,2% perekondadest). 3 last peres on juba haruldane (2,9% perekondadest); suurema laste arvuga perekondi küsitlusele ei sattunud (tabel 6.11).

Perekonnanäitajate osas on mitmeid lahendamata probleeme, mille selgitamiseks ja lahendamiseks tuleb mõndagi ära teha.

Tabel 6.10

Perekonnaliikmete arv Tallinnas 1972.a.

(sondaažiuurimise andmeil)

Perekonnaliikmete		Kõik küsitletavad		2- ja enamliikmelisest perekondadest	
Arv	%	Arv	%	Arv	%
1	35,6	31	15,0	x	x
2	19,6	55	26,7	55	31,5
3	22,4	54	26,2	54	30,9
4	15,2	48	23,3	48	27,4
5	5,9	13	6,4	13	7,4
6	1,0	3	1,4	3	1,7
7 ja rohkem	0,3	2	1,0	2	1,1
Kokku	100,0	206	100,0	175	100,0

Tabel 6.11

Laste arv perekonnas Tallinnas 1972.a.

(sondaažiuurimuse andmeil)

Laste arv (16 a. ja nooremad)	Kõik perekonnad		2- ja enamliikmelised perekonnad	
	Arv	%	Arv	%
Lapsi ei ole	116	56,3	85	48,6
1	48	23,3	48	27,3
2	37	18,0	37	21,2
3	5	2,4	5	2,9
	206	100,0	175	100,0

b) Kultuuriliste näitajate hulka kuuluvad haridus, keelteoskus ja rahvus.

Kuigi respondentide haridust väljavõtu representatiivsusega seoses juba vaeti, pole liigne teda vaadata veel kord ja täpsemalt (tabel 6.12). Küsitletute keskmine haridus on 8,8 klassi.

Tabel 6.12

Tallinlaste haridustase 1972.a.
sondaažuurimise andmeil

Haridus	Arv	%
Kirjaoskamatu	2	1,0
Kuni 3 klassi	6	2,9
4 klassi	7	3,4
5 klassi	4	2,0
6 klassi	19	9,3
7 klassi	20	9,7
8 klassi ja kutseharidus kuni 8 kl. baasil	23	11,2
9 klassi	11	5,4
10 klassi	10	4,9
Keskharidus	49	23,8
Keskeriharidus	21	10,2
Lõpetamata kõrgem	4	2,0
Kõrgem	27	13,1
Vastemata	3	1,4
Kokku	206	100,0

Haridust peetakse täiesti õigustatult üheks kõige kiiremini muutuvaks objektiivnäitajaks. Kui juba praegu pooled tallinlased on lõpetanud kesk-, keskeri- või veelgi kõrgema haridusega, võib oodata haritud rahvastiku osatähtsuse järsku tõusu seoses kohustuslikule keskharidusele üleminekuga. Seoses hariduse tõusuga muutuvad inimeste väärtusorientatsioon, vajaduste iseloom ja palju muud. See kõik tähendab ka elulaadi kiiret muutumist. Kui võrd me uurime mitte üksikisiku, vaid perekonna elulaadi ja selle tähtsust linna jaoks, on üheks pakutavaks objektiivnäitajaks

perekonna haridustase. Selle näitaja moodustamiseks sobib täiskasvanud perekonnaliikmete keskmine haridus.

Haridusega on seotud ka keeleoskus. Erilise tähtsuse omandab keeleoskuse probleem nõukogude paljurahvuselises ühiskonnas. Teiste keelte oskus annab laiemaid võimalusi osasaada teise rahvuse kultuurist ja olla rohkem informeeritud. Mõningat huvi pakub venelaste ja teistest rahvustest migrantide eesti keeleoskus, kuna see on oluline nende adaptatsiooni seisukohalt, viimane on seotud ka elulaadiga. Küsitluse andmeil selgus, et 54,6% mitte-eestlastest valdab eesti keelt halvasti või ei oska üldse, sh. on viimaseid 11,6% (tabel 6.13). Vene keelt valdab respondentidest vabalt 59,2% (vene rahvusest elanike osatähtsus oli küsitluses 34,0%), eesti keelt aga 61,6% (eestlaste osatähtsus 58,3%) (vt. tabel 6.14).

Tabel 6.13

Mitte-eestlaste eesti keele oskus 1972.a.
(sondaažuurimuse andmeil)

	Arv	%
Vabalt	9	10,5
Keskmiselt	30	34,9
Halvasti	37	43,0
Ei valda	10	11,6
Kokku	86	100,0

Tabel 6.14

Tallinlaste eesti ja vene keele oskus 1972.a.
(sondaažuurimuse andmeil)

	Eesti keel		Vene keel	
	Arv	%	Arv	%
Vabalt	127	61,6	122	59,1
Keskmiselt	30	14,6	44	21,3
Halvasti või ei valda üldse	49	23,8	40	19,6
	206	100,0	206	100,0

c) Majanduslikest näitajatest on ankeetküsitluses traditsioonilisena kasutusel keskmine sissetulek 1 perekonnaliikme kohta. Nimetatu on üks üldistatumaid ja majanduslike tingimuste eredamaid iseloomustajaid. Meie küsitluses võetakse arvesse mitte kõik sissetulekud, vaid regulaarselt saadavad rahalised sissetulekud (palk, preemia, alimendid, stipendiumid, pension). Taolised sissetulekud moodustavad linnainimestel valdava osa kõigist sissetulekuist - kirjanduse andmeil üle 90% / 21, lk. 75 /.

Keskmine sissetulek perekonnaliikme kohta näitab koduse majapidamise võimalusi ja sellest tulenevat võimalikku tegevust.

Antud uurimusest selgub, et respondendi keskmine sissetulek on 120 - 130 rbl. kuus, sissetulek ühe perekonnaliikme kohta on loomulikult väiksem - 80,1 rbl. Nagu tabeli 6.15 andmeist selgub, langeb respondendi keskmine sissetulek kõige sagedamini sissetuleku gruppi 91 - 120 rbl., 1 perekonnaliikme puhul on kõige rohkem vastuseid sissetuleku grupis 61 - 90 rbl. Perekonna sissetuleku suurus 1 liikme kohta oleneb paljudest asjaoludest: perekonnaliikmete arvust, töövoimeliste osatähtsusest, tööl käivate liikmete ametist ja majandusharust, kus nad töötavad, jne. Tartu elanike uurimuse materjalidele tuginedes võib oletada ka sõltuvust sissetuleku ja korteritingimuste vahel: mida suurem on sissetulek, seda suurem on elamispiind 1 inimese kohta.

Tabel 6. 15

Keskmine sissetulek Tallinnas 1972.a.

(sondaažu uurimuse andmeil)

Sissetulek rbl.	Küsitletute sissetulek		Küsitletute sissetulek 1 perekonnaliikme kohta	
	Vastuste arv	%	Arv	%
Kuni 30	1	0,5	3	1,5
31 - 60	26	12,6	45	21,8
61 - 90	51	14,9	67	32,5
91 - 120	39	18,9	45	21,8
121 - 150	31	15,0	28	13,6
151 - 180	24	11,6	10	4,8
181 - 210	13	6,3	3	1,5
211 - 240	3	1,5	1	0,5
üle 241	4	1,9	1	0,5
Vastus puudub või pole sissetulekut	14	6,8	3	1,5
Kokku	206	100,0	206	100,0

Keskmine sissetulek ühe perekonnaliikme kohta on majanduslike võimaluste põhinäitaja. Abinäitajatena tulevad kõne alla: a) töötavate ja mittetöötavate (meil töövõimelisest eest väljasolevate perekonnaliikmete) arvuline suhe ja b) töökoht majandusharus. Töötavate ja mittetöötavate (pensionärid, invalidid, lapsed, kodused) perekonnaliikmete suhe peegeldab perekonna materiaalseid võimalusi. Palgad, eriti tööliste, juhtide, ja osa intellegendide omad, on pensioni, stipendiumi jt. sissetulekuallikatega võrreldes suhteliselt kõrged. Perekondade erinev sissetulek torkab silma nii küsitlusmaterjalide analüüsimisel kui ka inimestega otseselt kontaktis olles, küsitletavate kodusid kas või visuaalseltki hinnates.

Perekonna sissetuleku suurus on tugevasti seotud ka töötavate perekonnaliikmete soolise struktuuriga: naiste palk on meeste omast mõnevõrra madalam. Tartu uurimuse andmeil oli 1969.a. töövõimeliste naiste sissetulek 14 rbl. madalam töövõimeliste meeste sissetulekust / 7 /. Veel enam sõltub perekonna keskmine sissetulek töötavate ja ülalpeetavate vahekorras.

Tallinna elanike sondaarküsitluse materjalid ei võimalda täit ülevaadet saada töötavate ja ülalpeetavate perekonnaliikmete vahekorras. Enam-vähem tõese pildi kõnealusest olukorras annab ka töövõimeliste¹ ja töövõimelisest eest väljasolevate perekonnaliikmete suhe (e. töövõimelisus). Tabelis 6.16 võib jälgida, mitu töövõimetus eas olevat liiget on eri suurusega perekondades. Selgub ka, et rohkem kui pooled üksikud on töövõimelises eas (17 31-st), kui 2- ja enamliikmelistest perekondades on 24,0%-1 (42-1 175-st perekonnast) kõik liikmed töövõimelised. Tabeliga 6.16 võrreldes näitab tabel 6.17 töövõimelisust otseselt. Töövõimelisuse indeks on üksikutel 1,21; 2-liikmelistes perekondades 1,50; 3-liikmelistes 2,18; 4-liikmelistes 1,23 ja 5- ning enamliikmelistes 0,90. Siit selgub, et suurim töövõimelisus on 3-liikmelistes perekondades - väiksemates ja suuremates see langeb. Üsikutel seas ja 2-liikmelistes perekondades moodustavad töövõimetus eas olevate liikmete kontingendi suure osa vanemaealised, 4- ja enamliikmelistes aga lapsed.

¹ Töövõimelised on 18 - 55-aastased naised ja 18 - 60-aastased mehed.

Kõigist töövõimetus eas olevatest inimestest moodustasid 16 a. ja nooremad lapsed 51,7% (127 last ja üldarvust 246).

Kui võrrelda vabariikliku alluvusega linnu töövõimetus eas oleva tööjõu kasutamise poolest, siis on Tallinn keskmiste hulgas. Tallinnas moodustasid töövõimetus eas olevad inimesed tööjõuressursidest 7,7%, Tartus 9,9%, Pärnus 8,1%, Kohtla-Järvel ja Narvas 3,3% /23, lk.8 ja 9 /. Linna elanikkonna töövõimelisuse indeks peaks toodud näitajat mingil määral asendama ja schima nii linnade kui linnaosade võrdlemiseks.

Majanduslikest näitajatest viimasena vaatame töökohta majandusharus .

Uurimuses lähtuti seisukohast, et inimese t ö ö k o h a l (majandusharul) on oluline mõju elulaadile. Meie respondendid töötasid kõige sagedamini tööstuses (28,1%), transpordis ja sides (9,7%) ning haridus- ja kultuuriasutustes (9,7%) , teistes majandusharudes aga tunduvalt harvemini (tabel 6.18).

Tabel 6.16

Töövõimelisest east väljasolevate perekonnaliikmete jagunemine vastavalt perekonna suurusele (sondaazuurimuse andmeil)

Perekonna suurus	Töövõimelisest east väljaolevate perekonnaliikmete arv perekonnas					Kokku
	0	1	2	3	4	
1	17	14	-	-	-	31
2	26	15	14	-	-	55
3	15	30	8	1	-	54
4	1	8	39	-	-	48
5	-	-	3	10	-	13
6	-	1	-	1	1	3
7	-	-	-	2	-	2
Kokku	59	68	64	14	1	206
%	28,7	29,9	31,1	6,8	0,5	100,0

Tabel 6.17

Perekonna töövoimelisus
(sondaažuurimuse andmeil)

	Perekonna suurus liikmete arvu järgi					Kokku
	1	2	3	4	5 ja rohkem	
Töövoimeliste perekonnaliikmete arv (1)	17	66	111	106	46	346
Töövoimelisest eest väljasolevate perekonnaliikmete arv (2)	14	44	51	86	51	246
Töövoimelisuse indeks (1:2)	1,21	1,50	2,18	1,23	0,90	1,41

Tabel 6.18

Respondentide töökohtade majandusharuline struktuur

Majandusharu	Vastanute arv	%
Tööstus	61	29,5
Transport ja side	20	9,7
Ehitus	7	3,4
Põllu-, kala- ja metsamajandus	5	2,4
Materiaal-tehniline varumine ja varustamine	1	0,5
Kaubandus	14	6,8
Ühiskondlik toitlustamine	2	1,0
Teenindus	1	0,5
Haridus ja kultuur	20	9,7
Tervishoid ja sport	7	3,4
Elamu-kommunaalmajandus	4	2,0
Teadus ja teaduse teenindamine	3	1,5
Haldus, krediit ja kindlustus	7	3,4
Muud majandusharud	5	2,4
Pansionärid, oppejõud, koduperenaised	44	21,4
Vastamata	5	2,4
	206	100,0

d) Sotsiaalsed näitajad on sotsioloogilistele uuringutele spetsiifilised. Põhilisteks on sotsiaalne staatus ja ühiskondlik aktiivsus.

Sotsiaalne staatus on sünteetiline näitaja, mis konstrueeritakse mitmete tunnuste põhjal. Sotsiaalse staatuse ja elulaadi vahelise seose olemasolu ei vaja tõestamist. On üldtuntud tõde, et tööliste, intelligentide ja teiste ühiskonnagruppide esindajate töö iseloom kajastub sotsiaalsetes vajadustes, väärtustes, ootustes ning peegeldub ka materiaalses tingimustes (korterioludes, sissetulekus jne.) ja haridustasemes.

Sotsiaalse kuuluvuse määramisel pööratakse paljudele alles vaieldavatele küsimustele, sest nimetatud küsimused on sotsioloogia-alases kirjanduses vähe läbi töötatud. Poolehoidu näib võitvat seisukoht, et ühiskonda tuleb vaadata dünaamilise tervikusteemina, mis koosneb allsüsteemidest / 25, lk. 16 jt. allikad; neid süsteeme saab aga eristada mitmetest seisukohtadest lähtudes ja eri tasandil eri kriteeriumi alusel. Klassistruktuur moodustab ühiskonna makrostruktuuri, sotsiaalsed grupid aga mikrostruktuuri. O. Škaratan soovib sotsiaalseid gruppe eristada kriteeriumi alusel, mis peegeldab inimese asendit, funktsiooni ja omadusi / 25, lk. 100 /. Need on 1) töö iseloom ja 2) keht sotsiaalpoliitilises ja ideelis-psühholoogilises sfääris (kuuluvus parteisse, valitavus juhtimisorganeisse jne.). Kuna sotsialistlikule ühiskonnale on omane kõikide klasside ja gruppide ühetüübiline suhtumine tootmisvahenditesse, siis see eristavaks tunnuseks olla ei saa. Samal ajal säilib funktsionaalne diferentseerumine täitjateks ja juhtijateks. Enamik uurijaid on arvamusel, et töö iseloom on kõige põhilisem, prioriteetsem tunnus sotsiaalse staatuse määramisel /18, lk. 141 /. Sellest seisukohast on lähtutud ka antud uurimuses, otsustades põhiliselt vastaja ja tema perekonnaliikmete ameti alusel.

Sotsiaalse staatuse määramise üheks tunnuseks on veel inimese sotsiaalne positsioon töö, sealhulgas eriti osavõtu aste juhtimisprotsessist / 12, lk. 423 /. Antud uurimuses selgitati see ametiala nimetuse abil, kuid selle sisu täpsustamiseks selgitati, mida töötaja töö täpselt teeb ja kas ta ise saab oma tööaega vabalt korraldada või sõltub see masinast, töökaaslastest ja klientidest (tabel 6.19). Põhiuurimuses vajaks selle näitaja sisu siiski veel täpsustamist.

Tabel 6.19

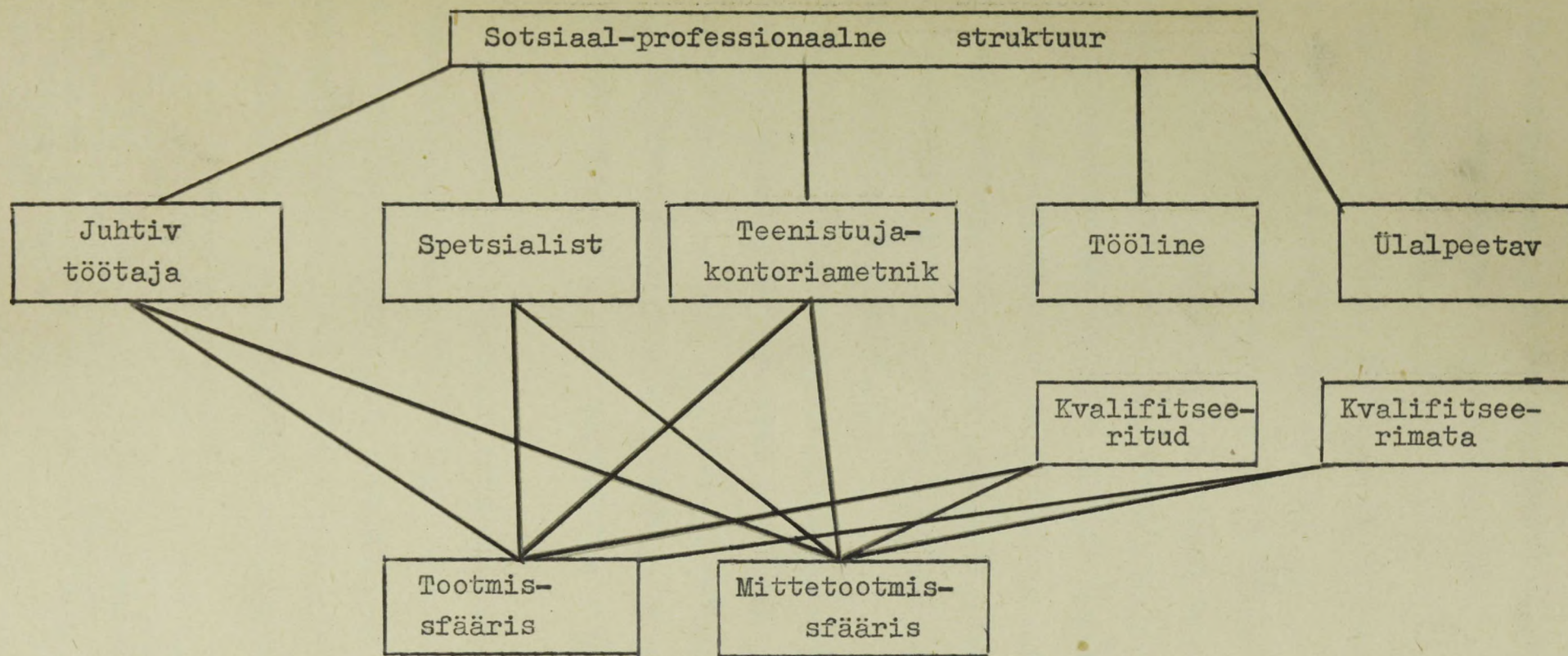
Töötaja planeerimise võimalus

	Arv	%
Võivad ise planeerida oma tööaega	68	33,0
Töös sõltutakse masinatest, kaastöötajaist või klientidest	93	45,1
Vastamata	45	21,9
Kokku	206	100,0

Sotsiaalse positsiooni tunnusteks on ka küsitletava sotsiaal-poliitiline aktiivsus (kuulumine parteisse, valitavus ühiskondlikesse valitsemis- või a/ü organeisse jne.).

Küsitletutest kuulus 21 inimest (10,2%) ÜLKNÜ-sse, 25 (12,1) olid NLKP liikmed. Ülejäänud 160 inimest (77,7%) nimetatud organisatsioonidesse ei kuulunud. Mingit ühiskondlikku ülesannet täitsid 17 (8,3%) vastajaist. Võimalik, et küsimus ühiskondliku ülesande kohta oli sondaažuurimuses ebaselgelt formuleeritud. Seda tuleb põhiuurimuses arvestada.

Üheks oluliseks tunnuseks sotsiaalse staatuse määramisel on töötaja kvalifikatsioon (kvalifitseerimata ja kvalifitseeritud töölised ja spetsialistid). Sondažuurimuses püüti tööliste kvalifikatsiooni kindlaks teha kvalifikatsiooni astme või järgu (või liigi) abil; teenindajail, teenistujail ja intelligentidel küsiti nende täpset ametinimetust (näit. vanem- ja nooremjuhaja). Kvalifikatsiooni kindlaksmääramine aga ebaõnnestus, sest paljudel ametikohtadel kas ei existata kvalifikatsiooni järgi või on võimalik, et ka intervjuerijad ei pööranud selle väljaselgitamisele küllalt tähelepanu. Tööliste diferentseerumine kvalifikatsiooni abil on kõige tagajärjekam, aga töölisti oli respondentide seas ainult 52%. Ülejäänud gruppides kasutati kvalifikatsiooni näitajana haridust. Haridus koos ametinimetusega aitas kvalifikatsiooni määrata ka sel juhul, kui kvalifikatsioonigrupp oli näitamata või see mõnel ametil puudus.

Joonis 6.1. Sotsiaal-professionaalse struktuuri skeem

Kõik töötajad jaotati veel nende asutuse kuuluvuse alusel tootmissfääri ja mittetootmissfääri töötajaks.¹ See jaotus on hüpoteetiline. Arvestati asjaolu, et majanduslikud tingimused on enamiku tootmissfääri harude töötajail paremad kui mittetootmissfääri omadel. 1971.a. oli töötajate keskmine palk näiteks transpordis - 159,0 rbl.; tööstuses - 151,8 rbl.; kuid tervishoius, kehakultuuris ja sotsiaalkindlustuses - 100,5 rbl.; kultuuris - 98,5 rbl. /1 /. Tootmissfääri asutused ja ettevõtted aitavad organiseerida oma töötajate teenindamist, transporti jne. Mittetootmissfääris pole see nii levinud ega alati ka võimalik. Toodud erinevustest ja mitmetest teistestki kõrvalekalletest võib oletada, et mittetootmis- ja tootmissfääri töötajate elulaad erineb. Kaudselt on see kinnitust leidnudki /19, lk. 60/, kuid vajab veel tõestamist.

Võimalik, et õigem oleks sotsiaal-professionaalseid grupe diferentseerida mitte vastajate kuulumise alusel tootmis- ja mittetootmissfääri, vaid tootmis- ja teenindamissfääri / vt. 5 /.

Kõigi nimetatud tunnuste abil selgitati küsitletute sotsiaal-professionaalne struktuur joonisel 6.1. toodud skeemi kohaselt.

Respondentide jagunemine sotsiaalsete gruppide vahel on toodud tabelis 6.20. Kõhklust tekitab tööliste kvalifitseerituse astme määramine. Tabelist 6.21 on näha, et 28,6% respondentidest teevad sellist tööd, mis ei nõua eriteadmisi, kuid kvalifitseerimata töölisi on ainult 10,7%. Probleem on siin mitmetahuline:

¹ Mainitud jaotuse puhul kasutati V. Gurjevi klassifikatsiooni / 14, lk. 50-84 /, mille kohaselt tootmissfääri harud on tööstus, ehitus, transport ja side, kaubandus, ühiskondlik toitlustamine, materiaaltehniline varustamine ja varumine, põllumajandussaaduste kokkuost; mittetootmissfääri kuuluvad kultuur, haridus, teadus ja selle teenindamine, kehakultuur, sport, tervishoid, sotsiaalkindlustus, elamu- ja kommunaalmajandus, teenindus, krediit ja kindlustus, haldus, partei ja ühiskondlikud organisatsioonid.

1) tööline võib oma tööd teha nii automaatselt ja osavalt, et ta peab seda väga lihtsaks; 2) ametinimetus jätab "otsad lahti"-kuna haridus on suhteliselt kõrge, loetakse ta kvalifitseeritud tööliste hulka kuuluvaks. Põhivõimuses tuleb tööliste töö keerukust täpsemini määrata. Siit kerkivad ka mõned probleemid, mis on oma sisult sotsiaalpsühholoogilised ja majanduslikud. Andmetest selgub, et paljud üsnagi kõrge haridustasemega inimesed teevad väga lihtsat tööd. Samal ajal on teada, et liiga lihtne töö tüütab ega suuda inimest rahuldada. Nagu mitmetest allikatest selgub, viib see konfliktini ja inimene püüab oma olukorda

Tabel 6.20

Respondentide sotsiaal-professionaalne staatus

	Tootmis-	Mittetootmis-	Kokku	
	sfääris	sfääris	Arv	%
1. Juhid	7	6	13	6,3
2. Spetsialistid	6	12	18	8,7
3. Teenistujad	6	13	19	9,2
4. Töölised				
a) kvalifitseeritud	73	12	85	41,3
b) kvalifitseeri- mata	16	6	22	10,7
5. Ülalpeetavad	x	x	44	21,4
6. Vastamata	x	x	5	2,4
Kokku arv	108	49	206	100,0
%	52,4	24,8	x	

Tabel 6.21

Respondentide töö keerukus

	Arv	%
Töö ei nõua eriteadmisi	59	28,6
Töö nõuab eriettevalmistust	74	34,5
Töö on keerukam, respondent kontrollib tootmisprotsessi	27	13,5
Vastamata ja mittetöötajad	46	22,4
Kokku	206	100,0

parandada - tavaliselt lahkub töölt "omal soovil". Hariduse tõus võib järelkult põhjustada voolavuse tõusu asutustes ja ettevõtetes, kui neis töö jääb sama lihtsaks või ühetooniliseks. Järelikult on nimetatud sotsiaalsel konfliktil majanduslikud tagajärjed. Oluline on veel teinegi probleem. Tartu elanike sotsiaalset struktuuri uurides torkas silma, et umbes 1/4 kõigist töelistest moodustavad kvalifitseerimata töölised (Tallinnas 20,6%), mis on väga suur hulk. Kvalifitseerimata tööliste keskmine vanus ületab aga kvalifitseeritute oma tublisti, sest teatud ametid peavad põhiliselt madala haridusega vanemad inimesed (kütjad, koristajad, majahoidjad, valvurid, sanitarid). Teatud aastate möödumisel nad lahkuvad töölt, aga noori asemele tulla ei taha. Pealegi näib, et just selliste lihttööde mehhaniseerimisele mõeldakse kõige vähem. Kuidas korraldatakse 40 - 45 a. pärast näiteks tänavate pühkimine ja trepikodade pesemine?

Sotsiaal-professionaalse struktuuri tundmaõppimisega on seotud mitmed probleemid ja hüpoteesid, millel aga nende praeguse mitteküllaldase läbitöötatuse tõttu siinkohal rohkem ei peatuta.

e) Tervislik seisund. Intervjuus oli küsimus ka responden-
tide ja nende perekonnaliikmete tervisliku seisundi kohta. Alg-
selt on kokkuvõtteid tehtud ainult esimeste kohta (tabel 6.22).

Tabel 6.22

Respondentide tervislik seisund

	Arv	%
Hea	102	49,5
Keskmine	68	33,0
Halb	32	15,5
Vastamata	4	2,0
Kokku	206	100,0

Juba objektiivandmete visuaalsel hindamisel ilmnes tugev
seos inimeste tervisliku seisundi ja vanuse vahel. Uuring Tallin-
nas peaks tooma selgust ka asjaolusse, kas on seost linnaosa
ökoloogiliste tingimuste ja seal elavate inimeste tervisliku
seisundi vahel. Kuna viimane on seotud vanusega, tuleks uurida eri-
nevusi eri linnaosade mõju selgitamiseks vanusegruppide sees. Pere-
konnaliikmete tervislik seisund mõjutab elulaadi tublisti, seepä-
rast pole ta uurimuse ülesannetest lähtudes kaugeltki vähetähtis
näitaja.

Küsitletute mõringate objektiivnäitajate korrelatsioonimaatriks

	Sünni- aasta (vanus)	Haridus- tase	Kesk- mine palk	Kesk- mine palk 5 a. taga- si	Pree- miad, honora- rid jm. sisse- tule- kud	Preemiad, honoraria jm. sisse- tulekud 5 a. tagasi	Tervis- lik seisund	Besti keele oskus	Vene keele oskus
Sünniaasta (vanus)	1,000	0,351	0,222	-0,006	-0,232	-0,133	-0,387	0,102	-0,173
Haridustase		1,000	0,174	0,095	0,107	0,054	-0,213	-0,013	-0,143
Keskmine palk			1,000	0,708	0,211	0,159	-0,304	0,046	-0,09
Keskmine palk 5 a. tagasi				1,000	0,370	-0,078	-0,225	-0,033	0,118
Preemiad, honorarid jm. sissetulekud					1,000	0,398	-0,031	-0,113	0,139
Preemiad, honorarid jm. sissetulekud 5 a. tagasi						1,000	-0,076	0,076	-0,059
Tervislik seisund							1,000	-0,009	0,080
Besti keele oskus								1,000	-0,513
Vene keele oskus									1,000
Muude keelte oskus									

0,351

Tihedam positiivne korrelatsioon

Tihedam negatiivne korrelatsioon

~~-0,513~~

6.4. O b j e k t i i v n ä i t a j a t e o m a - v a h e l i s e d s e o s e d

Eelmistes allosades käsitletud sõltumatud e. objektiivsed näitajad (linnaosa tüüp, vanus, tervislik seisund, sotsiaal-professionaalne grupp jt.) on elemendid, mis kuuluvad kogu sellesse asjaolude kompleksis, mis linnaelanike igapäevast elulaadi mõjutavad. Mõjutavad nad aga mitte üksikhaaval ja eraldi, vaid omavaheliste seoste abil. Komplekse moodustades, mis omavahel samuti on sõltuvuses. Sageli "sisaldavad" ühed näitajad teisi, sest üks nähtus tuleneb otseselt teisest. Näiteks on kõrge vanusega inimesel tavaliselt kehv tervis; suhteliselt suur perekonnaliikmete arv viitab täisperekonnale (üks perekonna tüüpe) jne.

Vastavalt öeldule on objektiivnäitajate omavahelise sõltuvuse ja selle iseloomu selgitamisel oluline tähtsus perekondade elulaadi analüüsile, - see vastavate teadmiste olemasolu hõlbustab interpreteerimist. Antud juhul võiks olevat sobiv selgitada mõningate tähtsamate objektiivnäitajate korrelatiivset sõltuvust. Selgitagem lühidalt seda mõistet.

Kõik nähtustevahelised sidemed jagunevad funktsionaalseteks (matemaatilises mõttes) ja korrelatiivseteks. Funktsionaalne sõltuvus eeldab suuruste ranget vastavust: ühe suuruse argumenti mingile väärtusele vastab teise suuruse - funktsiooni kindlalt määratud väärtus. Funktsionaalne sõltuvus on näiteks ringi pindala ja raadiuse vahel.

Ühiskonna nähtuste puhul on enamasti tegemist korrelatiivse seosega, kus ühe suuruse mingile väärtusele võib vastata mitu teise suuruse väärtust, mis pealegi ei ole kindlalt

määratavad. Põhjuseks on siin kõrvaliste faktorite olemasolu. Inimese sissetulek sõltub näiteks tema ametist, majandusharust, vanusest, soost kõigist korraga.

Antud juhul on selgitatud mõningate objektiivnäitajate lineaarsed korrelatsioonikordajad, mis mõõdavad seose tihedust kahe tunnuse vahel. Arvutatud on esitatud maatriksina (tabel 6.23). Tabelit analüüsid selgub, et reeglina on esitatud objektiivnäitajate vahelised korrelatiivsed seosed nõrgad või puuduvad hoopis. 99% usaldatavuse juures on väljavõtu suuruse 200 korral (meil 206 inimest) seose olemasolu tõestatud, kui korrelatsioonikordaja on üle 0,180. Kui korrelatsioonikordaja on üle 0,300, võib seost pidada statistiliselt oluliseks. Muide, nõrk lineaarne seos või seose puudumine ei tarvitse kaugeltki tähendada mingi keerulisemat laadi seose puudumist.

Nõrgale korrelatiivsele seosele objektiivandmete vahel viitavad ka TRÜ Sotsioloogia Laboratooriumi senised kogemused.

Meie objektiivnäitajatel on tihedamad positiivsed seosed (korrelatsioonikordaja on üle 0,300) a) sünniaasta ja hariduse, b) 1968. a. ja 1972. a. palkade ja c) samade aastate palga ja preemiate (jt. sissetulekute) ning d) ainult preemiate (jt. sissetulekute) endi vahel. Üeldu tähendab, et vanematel inimestel on haridus madalam kui noortel; et see, kellel on palk ja preemia 1972. a. kõrgem, neil oli see kõrgem ka 1968. a.; ja kellel on palk kõrgem, sellel on ka preemia ja honorarid suuremad.

Tihedamaid negatiivseid seoseid täheldatakse a) sünniaasta ja tervisliku seisundi, B) tervisliku seisundi ja keskmise palga; c) preemiate ja honoraride ning vallatavate võõrkeelte arvu vahel. Teiste sõnadega : vanematel inimestel on tervislik seisund halvem kui noorematel ; halva tervisega inimesed saavad tervete-

ga võrreldes vähem palka. Seos preemiate ja honoraride suuruse ja võõrkeelte oskuse vahel kuulub kahtlaste kilda, sest muude keelte oskajate osatähtsus on väga väike. Andmete analüüsi astete ei luba praegu objektiivandmetevahelisi seoseid ammendavalt käsitleda. Töö selles osas jätkub. Tähelepanu pööratakse ka objektiivnäitajate optimaalse struktuuri probleemile, millele seni pole olnud võimalik tähelepanu pühendada. Ka sellesse küsimusse peavad matemaatilised meetodid aitama selgust tuua.

Kirjandus

1. Eesti NSV rahvamajandus 1971.a. - Statistiline kogumik. Tln., 1972.
2. Härmson, P., Lutsar, J. Kaalutlusi ja ettepanekuid elamispinna tiheduse normatiivsete arvestusnäitajate täpsustamiseks mikrorajoonide planeerimisel. - ENSV Riikliku Ehituskomitee ETUI Arhitektuuriosak. Teaduslik-tehniline aruanne. Käsikiri. Tln., 1969.
3. Jatowiecki, B. O siedle i miasto. Warszawa, 1968.
4. Meriste, U. Rahvastikuteadus ja rahvaloendus. Tln., 1969.
5. Nõmmik, S., Jalasto, H. Teenindamissfääri üldteoreetilisi küsimusi. - Ühiskondliku teenindamise vorgu arendamise küsimusi Eesti NSV-s. Tln., 1969.
6. Piórc, Ż. Z. Ekologia spoteczna w urbanislyce. Warszawa, 1962.
7. Raitviir, T. Tartlaste perekondlikust struktuurist. Tartlaste sissetulekutest. Tartlaste korterioludest. - Tartu linna materiaal-tehnilise baasi kaasaegne olukord, arengu tingimused ja perspektiivid. Lepingu A-848 põhjal 1970.a. tehtud tööd, käsikiri. Tartu, 1970.
8. Tartu elanike küsitlusleht. Tartu, 1969.
9. The 1966 Outline Regional Plan of the Stockholm Area. Stockholm, 1968.
10. Vanagas, J. Visuomenines miestu planovimo problemos. - Problemos, Vilnius, 1970, No 1.
11. Viies, P. Maalise kaubandusvõrgu arendamise probleem. TRÜ Toimetised. Majandusteaduslikke töid XIV. Tartu, 1970.
12. Вооглайд Ю.В. Опыт социологического и социально-психологического исследования структуры читательской аудитории городской и районной газеты. - Дисс. канд. филос. н., Tartu, 1970.
13. Гордон Л.А., Клопов Э.В. Человек после работы. М., 1972.
14. Гурьев В.И. Классификация отраслей народного хозяйства СССР. М., 1971.
15. Ковалев С.А. География потребления и география обслуживания населения. - Вестник МГУ. География, М., 1966, № 2.

16. Методика выборного обследования миграции сельского населения. Под ред. Т.И. Заславской, В.А. Муркина, К.Ф. Ершово й. Новосибирск, 1968.
17. О предварительных итогах всесоюзной переписи населения 15 января 1970 года по Эстонской ССР. Таллин, 1971.
18. Проблемы изменения социальной структуры советского общества. М., 1968.
19. Райтвильр Т. Некоторые социально-демографические характеристики потребителя жилища в городе /на примере г. Тарту/. - Тезисы докладов симпозиума Социальные проблемы качества продукции и потребления, Тарту, 1972.
20. Райцин В.Я. Математические методы и модели планирования уровня жизни. М., 1970.
21. Саркисян Г.С., Кузнецова Н.П. Потребности и доход семьи. М., 1967.
22. Соловьев Н. Об определении понятия современной советской семьи. - *Perekonna probleemid. Tartu*, 1972.
23. Справка об исследовании трудовых ресурсов в городах республиканского подчинения и в сельских районах Эстонской ССР. Таллин, 1969.
24. Хорев Б.С. Опыт количественной оценки условий жизни населения небольших городов. - Вестник МГУ. География, М., 1966, № 6.
25. Шкаратан О.И. Проблемы социальной структуры рабочего класса СССР /историко-социологическое исследование/. М., 1970.
26. Янкова З. О бытовых ролях работающей женщины. - Проблемы быта, брака и семьи, Вильнюс, 1970.

7. p e a t ü k k

TEENINDAMINE

7.1. Sotsioloogiliste uurin-
gute osast kodu ja teenin-
damissfääri vaheliste
seoste uurimisel

Käesoleva viisaastaku peafülesandeks on rahva elujärje ja kultuuritaseme tunduva tõusu jälgimine. See tähendab iga ühiskonnaliikme materiaalsete ja kultuuriliste hüvede võimalikult täielikku rahuldamist. Põhilised materiaalsed ja kultuurilised hüved muudetakse elanikele kättesaadavaks mitmekülgse süsteemi vahendusel, mida nimetatakse üldistavalt teenindamissfääriks.

Seni on enamasti puhtintuiitiivselt loetud teenindamissfääri kasutamise järele nõudlust põhjustavate tegurite hulka: perekonna ja tema eelarve suurus, perekonna sooline koosseis, naiste rakendatus, igapäevaste tarbeesemete kogus kodus jne. Kuigi ka nende tegurite toime kohta konkreetsed uurimused seni veel praktiliselt puuduvad, on andmete hankimine vajaduse korral nende kohta kergem, sest need tegurid lasevad end kvantitatiivselt väljendada. Tunduvalt keerulisem on aga mitmesuguste subjektiivsete ja teiste, üksnes kvalitatiivsel kujul avalduvate

tegurite mõju uurimine. Tõele lähedasi tulemusi võib antud juhul anda eeskätt sotsioloogiline uurimus. Viimast võib loomulikult kasutada ka eelnimetatud kvantitatiivselt väljenduvate tegurite toime uurimiseks.

Teenindamissfääri vastavusest elanike soovidele annavad teatava ülevaate ka ajakirjandus, raadio, televisioon jms. Analüüsisime ajavahemikus 1971.aasta 1. juulist kuni 1972. aasta 30. juunini ajalehes "Õhtuleht" ilmunud 1413 teenindamissfääri tegevust käsitlevat teksti, v.a. kõik ilukirjanduslikud tekstid, rubriigis "Kuulutused" ilmuvad tekstid, abstraksed följetonid (vt. sama ptk. osa 5).

Kõige rohkem tekste (1/3 tekstide üldarvust) ilmus nimeetatud ajavahemikul kaubanduse kohta. Umbes 10% tekste käsitles teenindussfääri tegevust üldiselt. 2/3 tekstide sisuks oli tarbija ja teenindaja vahetamine, kusjuures 1/10 ilmunud tekstide koguarvust autoriks oli lugeja-tarbija. Tallinna Linna TSN TK informatsiooni moodustas 8,5% tekstidest. Vähem aktiivsed olid Tallinna rajoonide TSN TK -d, sest neile osanes teenindussfääri tegevust käsitlevatest tekstidest ainult 1,8%. Kriitiliste sõnumite osatähtsus oli 16%, mis on küllaltki suur arv, kuna teenindussfääri ebarahuldava tegevuse üle kurdetakse ka teistes žanrides. Lisaks tuleb arvestada teenindamise kohta reklaami ja informatsiooni sisaldavate tekstide suurt arvu (48,7% tekstide üldarvust). Jalatsikaubanduse ja kommunaalmajanduse kohta ei ilmunud ühtegi positiivset koond-

hinnangut. Rohkesti pretensioone oli teenindusasutuste^{x)} (eriti saunade) ja ühiskondliku toitlustamise ettevõtete teenindamise kvaliteedi ja kultuuri kohta. Liiga vähe kajastamist leidsid aga niisugused progressiivsed teenindamisvormid nagu iseteenindamine ja teenindamine kodus.

Teenindamissfääri väga erinevaid aspekte üksikult käsitlevaid arvamused on majanduselu juhtidel ja planeerijatel objektiivse aluse puudumise tõttu väga raske arvesse võtta. Selleks, et teenindamist praktiliselt parandada ning tema edasist arengut prognoosida, on vaja teaduslikult uurida eri tüüpi perekondade ja sotsiaalsete gruppide tarbimist, nõudlust ning vajadusi. Perekondade uurimist nõuab asjaolu, et enamikul juhtudel oleneb tarbimine mitte niivõrd üksikisiku, kui võrd perekonna vajadustest. Televisorit, autot jms. ei soeta (ja ei organiseeri-finantseeri parandamist) tavaliselt üksikisik, vaid perekond, mööbli muutmisel tuleb arvestada terve pere korteriolusid jne.

Fraegu on veel väga vähe (Eesti NSV kohta praktiliselt polegi) usaldusväärseid andmeid selle kohta, kui sageli mingi sotsiaalne grupp (sco, vanuse, rahvuse, hariduse, elukoha jne. alusel eraldatuna) teenindamisettevõtteid ja milliseid neist

^{x)} Märkus. Käesolevas peatükis mõistetakse teeninduse all rahvamajandusharu, mille ettevõtted teevad elanikele mitmesuguseid tellimusteid (valmistavad ja parandavad tarbeesemeid) ning osutavad mitmesuguseid teenuseid (juuksuritööd, esemete üürimine jne.). Teenindus moodustab ühe osa teenindamissfäärist (analoogiliselt kaubanduse, tervishoiu, kommunaalmajanduse jms.) ning tema tegevust koordineerib põhiliselt vastav ministeerium (Eesti NSV Teenindusministeerium).

soovib kasutada, milliseid ta tegelikult kasutab ning mis teda häirib teenindamisettevõtete kasutamise juures või takistab üldse kasutamast jne. Elanike otsesed küsitlused, s.o. ankeet- või intervjuumeetodeil põhinevad sotsioloogilised uurin-
 gud etendavad tagasiside osa elanikelt (tarbijailt) linna majan-
 dus- ja haldusorganeile. Et see tagasiside elanike arvamuste teadasaamise näol vajalik on, seda tingib asjaolu, et teeninda-
 mise ja tema üksikute harude arendamine ühiskondlikust seisuko-
 hast lähtudes, s.o. plaanimajanduse alusel, võib olla vastuolus inimeste ja perekondade soovidega. Selle tõestuseks võib tuua näite (tabel 7.1).

Miks viimastel aastatel on tabelis toodud teeninduslii-
 kide tööde maht pidevalt kahanenud? On siin tegemist rahuldama-
 ta jäänud nõudlusega, s.t. teenindussfääri töö halva organisee-
 rimisega või üldise nõudluse kahanemisega nimetatud teenindus-
 liikide järele, mis peaks kajastuma ka teeninduskombinaadi plaa-
 nis? Et käesoleval juhul on tõenäolisem nõudluse kahanemine, sel-
 lest annab tunnistust analoogiliste tendentside valitsemine ka
 mujal Eesti NSV-s. Alati seda muidugi eeldada ei saa ning üld-
 juhul selleks, et tõenäoliste oletuste juurest minna olukorra
 konstateeringu juurde, ongi vaja sotsioloogilisi uuringuid. Ja
 alles siis, kui need kinnitavad oletusi, tuleks ette võtta ka
 teeninduskombinaatide plaanide korrigeerimine. Et viimasel ajal
 järjest sagedamini jätavad teeninduskombinaadid plaanid täitmata,
 siis annabki see ilmselt tunnistust nende plaanide põhjendama-
 tusest. Teenindus on siiski kohaliku majanduse haru, mille tege-
 vus sõltub rahvastikualastest iseärasustest. Erinevalt tööstus-
 ettevõtetest ei ole enamikus teenindamisharudes võimalik kasuta-

Tabel 7.1

Jalatsite ja õmblustoodete parandamise tõe maht ühe elaniku
kohta (rbl-des) ning selle dünaamika (%-des) Tallinnas
aastatel 1965-1971

Jrk. nr.	Teenindusliik	Ühik	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
1.	Jalatsite parandamine	rbl.	1,86	1,88	1,97	1,69	1,43	1,39	1,35
	a) ahelkasvutempo	%	-	101,1	104,8	85,8	84,6	97,2	97,1
	b) aluskasvutempo	%	100,0	101,1	105,9	90,9	76,9	74,7	72,6
2.	õmblustoodete parandamine	rbl.	1,04	1,03	0,96	0,84	0,72	0,66	0,57
	a) ahelkasvutempo	%	-	99,0	93,2	87,5	85,7	91,7	86,4
	b) aluskasvutempo	%	100,0	99,0	92,3	80,8	69,2	63,5	54,8

da ladude süsteemi, töökoja võimsuse ülejääki realiseerida mõnes teises rajoonis jne. Mõningate teenindusharude (näät. trikoootodete valmistamise) osas on see siiski võimalik ning teeninduskombinaadid (eriti rajoonide omad) seda võimalust küllaltki aktiivselt ka kasutavad. Trikoootodete valmistamiseks saadakse kirja teel soove üle kogu Nõukogude Liidu ning posti teel (lunamaksuga) saadetakse tellijale soovitud trikoose. Et antud juhul on tegemist individuaaltellimustega, siis aitavad need täita ka teeninduskombinaadi vastavat plaani. Antud juhul riikliku plaani täitmise seisukohalt vastulu ei teki. Vastulu tekib hoopis kohalike elanike rahuldamata jääva nõudluse ning teenindamissfääri tegevuse vahel. Ja viimane võib avalduda väga erinevatel viisidel ning tasapindadel (kirjutatakse kaebekirju, otsitakse erategija jne.). Igal juhul avaldab see mõju inimese psüühikale, sellest tulenevalt ka töövõimele, töösse suhtumisele jne.

Kuivõrd huvitavaid ja kahtlemata suurt praktilist väärtust omavaid tulemusi võivad sotsioloogilised uuringud anda, sellest annab näiteks tunnistust 1967. aastal Leipzigi Turu-uurimise Instituudi poolt teostatud elanike küsitlus keemilise puhastuse kohta /1, lk. 12-15 /. Küsitleti 995 Saksa DV peret. Ilmnes, et keskmiselt 93 % (linnades elanike arvuga üle 100000 inimese aga 96 %) peredest kasutavad vähem või rohkem keemilise puhastuse töökodade abi. Et Eesti NSV-s see suhtarv veel ilmselt nii kõrge ei ole, seda näitab keemiateeninduse tööde maht keskmiselt ühe elaniku kohta. 1970. aastal puhastati Berliinis 3,27 kg (individuaaltellimuste järgi 2,98 kg), Saksa DV-s keskmiselt 2,19 kg (1,79kg), Eesti NSV vabariikliku alluvusega lin-

nades 1,6 kg (1,4 kg) ning Eesti NSV-s keskmiselt 1,04 kg (0,81 kg) esemeid ühe elaniku kohta. Nimetatud uurimus näitas keemilise puhastuse töökodade kasutamise tugevat sõltuvust asula suuruselt, perede sissetulekute suuruselt, naiste rakendatusest ühiskondlikus tootmises. Liig pikale teenindusajale viitasid eelkõige pered, kus naine käis tööl, ning intelligentsiperekonnad. Esemete puudulike äraandmisvõimaluste üle kurtsid esmajoonelised pered alla 5000 elanikuga asulates. Keemilise puhastuse kvaliteet ei rahuldanud inimesi üle 100.000 elanikuga asulates (sama probleem on ka Tallinnas).

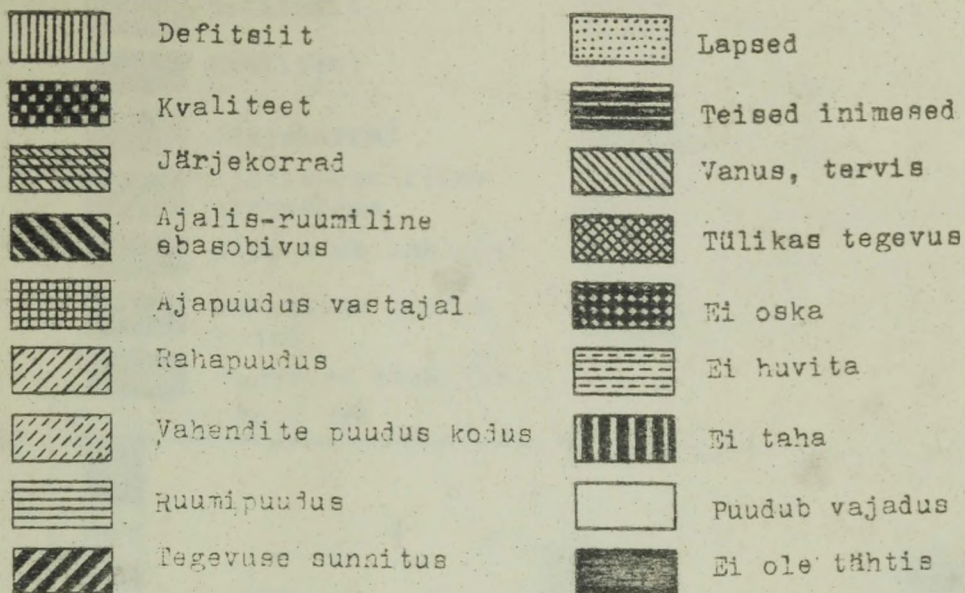
Käesoleva uurimuse metoodika on välja töötatud eesmärgiga vaadelda inimest tema vajaduste koduse ja koduvälise rahuldamise protsessis. Erinevalt uuringutest, kus inimest käsitletakse kui tarbijat, kui tootmisprotsessi viimast lüli, kes peab võimaldama ja tagama tööstus- või teenindamisettevõtte plaani täitmise, vaadeldakse antud juhul seoseid teenindamisettevõtte ja inimese kodu vahel, kui nende kahe inimestegevuse vormi pidevat üleminekut, haarates ka seosed keskkonnaga. Teenindamist vaadeldakse kui koduvälist, kodust ajalooliselt eemaldunud inimestegevuse vormi, nagu teeb seda ka näit. Leningradi arhitekt V.L. Ruzže /5, lk. 26-29/. See tähendab, et tegevuste kodust eemaldatust tuleb vaadelda nii ruumis kui ka ajas. Ühiskonna arenguga kaasneb üldreeglina tegevuste (v.a. mõningate spetsiifiliselt koduste huvialade) järkjärguline eemaldumine kodust. Perekonna evolutsiooni käigus läksid koduvälisesse sfääri töö, kultuur ja puhkus, laste kasvatamine, isiklik hügieen, toitumine jne. See protsess ei pruugi ega alati toimuda ühes kindlas suunas. Ühiskonna arengu teatud staadiumil võib osutuda vajalikuks mõningate, varem kodust rohkem eemaldunud tegevuste lähenemine kodule. Nimetatud tendents valitseb selliste tegevuste osas nagu üleni pesemine, juuste hooldamine jne. Vannitubadega korterite arvu kasv vähendab arvatavasti

ti linnasaunade koormust (kuigi ei suuda üle võtta kõiki funktsioone).

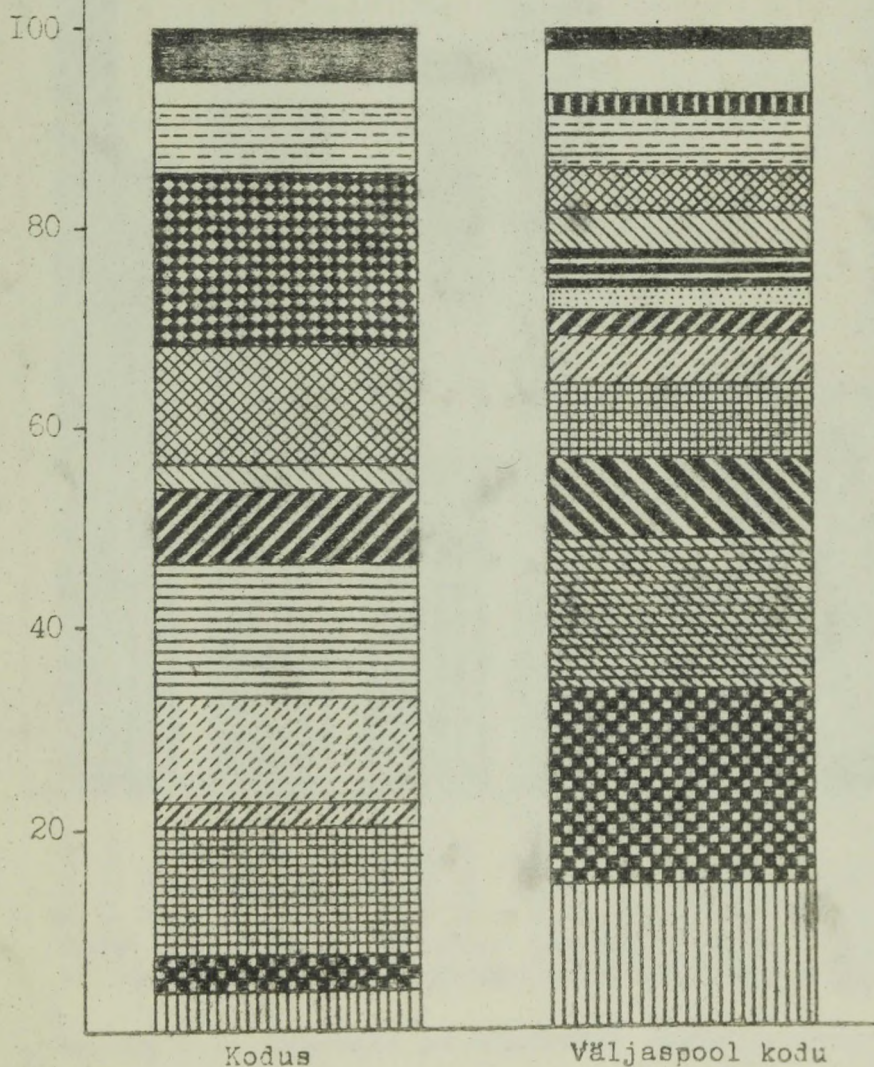
Kodu ja teenindamissfääri vahekorra kujunemisel tuleb rõhutada veel ühte olulist aspekti: nimelt inimese soovi või sunnitust mingi tegevuse sooritamisel kodus või väljaspool seda. Selle vahekorra komplitseeritusele viitab 1966. aastal Leningradis läbiviidud 477 perekonna küsitlus /7, lk. 27/. Ilmnes, et majapidamismasinate jms. olemasolu kodus ei likvideeri vajadust kasutada vastava profiiliga teenindamisettevõtteid. Veelgi enam! Üsna sageli, eriti kultuuriga seotud tegevuste puhul, kasutavad asutusi (teater, kino jms.) just rohkem need perekonnad, kus on olemas täielik komplekt vastavaid majapidamismasinaid. Olulisi järeldusi saab siin teha küll pärast majapidamismasinate kasutamissageduse uurimist.

Kodu ja teenindamissfääri vahekorra analüüsitakse alljärgnevalt Tallinnas läbiviidud sondaazküsitluse andmetel järgmiste probleemide seisukohast:

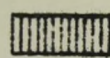
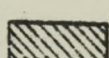
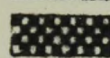
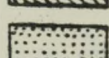
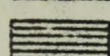
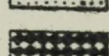

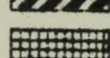
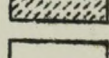
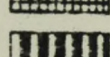
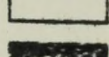

1. Milliseid tegevusi soovivad inimesed teha kodus ja milliseid jätta teenindamissfäärile?
2. Millised on teenindamispoolsed võimalused inimeste vajaduste rahuldamiseks?
3. Milline oli 5 aastat tagasi ja milline on praegu tegevuste keskmine eemaldatus kodust? (joonis 7.1)
4. Millised tegurid segavad koduseid tegevusi ning millised teenindamisettevõtete kasutamist? (joonised 7.2 ja 7.3).

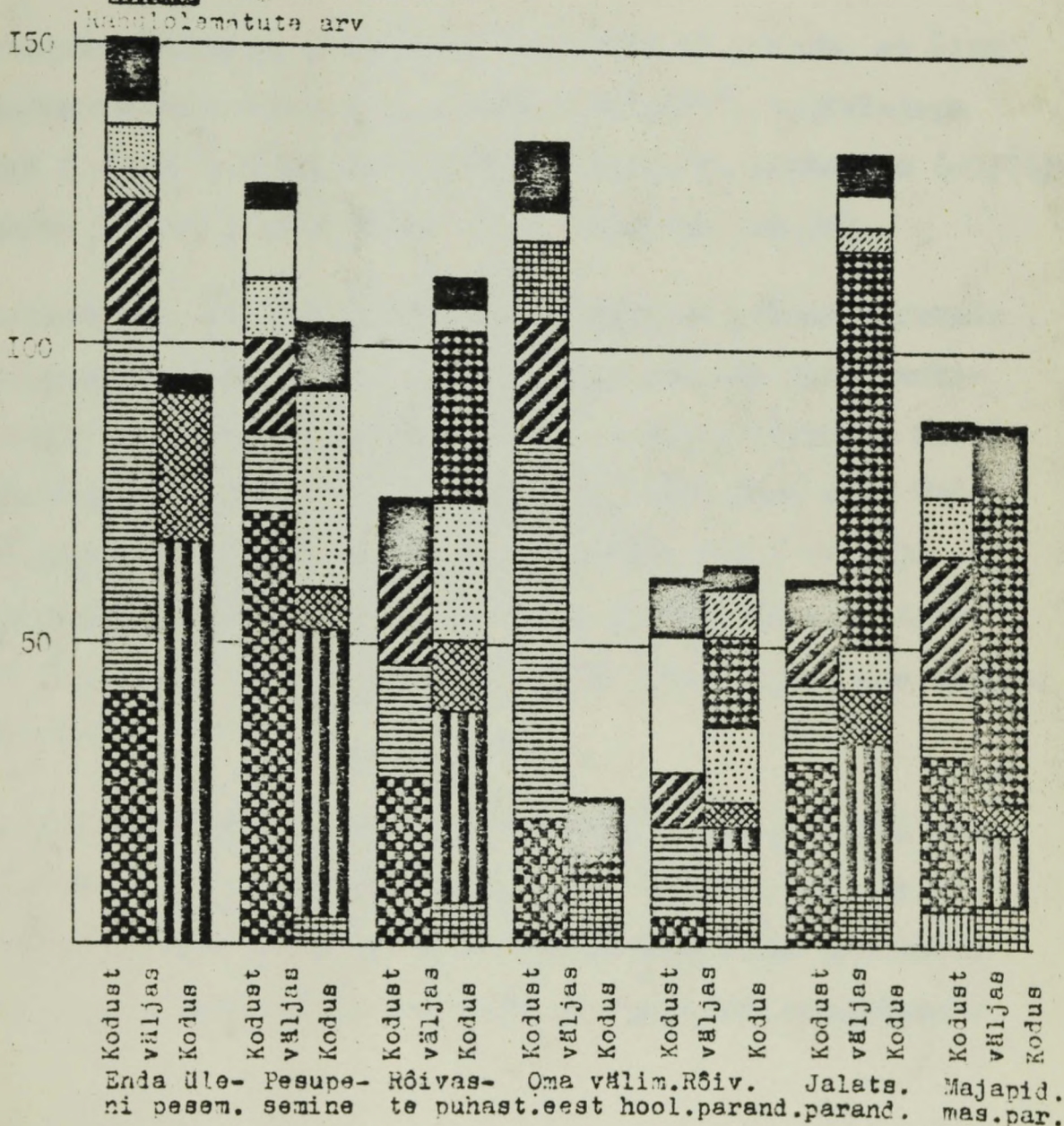

% vastusevariantidest

Joonis 7.2. Segavate ja takistavate tegurite struktuur kodus ja väljaspool kodu

	Defitsiit		Vanus, tervis
	Kvaliteet		Tulikas tegevus
	Järjekorrad		Ei oska
	Ajalis-ruumiline ebasobivus		Ei ole sobiv töö
	Ajapuulus vastajal		Puudub vajadus
	Vahendite puudus kodus		Ei ole tähtis
	Tegevuse sunnitus		

Joonis 7.3. Segavate ja häirivate tegurite struktuur teatud tegevuste puhul kodus ja väljaspool kodu

7.2. Tegevuste orientatsioonist kodule või teenindamis- sfäärile

Keskmisest hinnangute vahest (tabel 7.2) ilmneb, et õige tugeva koduorientatsiooniga on lugemine $(-1,39)^x$, huvialadega tegelemine $(-0,77)$, isiklik tualett $(-0,52)$, toitumine $(-0,44)$, pesupesemine $(0,44)$ ning enese üleni pesemine $(-0,38)$.

Seevastu teenindamissfääri abi soovitakse rohkem kasutada jalatsite parandamisel $(+1,41)$, liha, piima, munade jms. hankimisel $(+1,38)$, mööbli muretsemisel $(+1,30)$, rõivaste keemilisel puhastamisel $(+0,96)$ jne. Tegevus, mida kõige enam tahtakse sooritada väljaspool kodu, on palgaline töö $(+1,01)$. Teenindamissfääri õlule pandud tegevuste soovitavus peegeldab linnalist elulaadi: toitu ostetakse poest, koduse puutööga tegeletakse vähe jne.

Ülevaate eemaldatusest saab standardtabelite alusel koostatud tabelist 7.3 ning jooniselt 7.1. Kui tabelis 7.2. on tegevuste orienteeritus kodule või teenindamissfäärile arvutatud eelistatuse põhjal, siis tabel 7.3 kujutab tegevuste eemaldatust

^x Märkus. Maksimaalne hinnangute vahe võis olla $\pm 2,00$.

Tabel 7.2

Tegevuste eelistatavus kodus või väljas-
pool kodu

Jrk. nr.	Tegevus	Kodus		Väljaspool kodu		Keskmis- te hin- nangu- vahe
		\bar{x}	mitte- soovi- jate %	\bar{x}	mitte- soovi- jate %	
1	2	3	4	5	6	7
1.	Toitumine	1,68	29,1	2,12	46,6	-0,44
2.	Liha, piima jms. han- kimine	2,65	64,1	1,27	4,9	+1,38
3.	Taimse toidu hankimine	1,71	25,2	1,46	12,6	+0,25
4.	Koduste toidusaaduste müük	2,70	34,5	2,66	24,8	+0,04
5.	Uleni pesemine	1,41	18,9	1,79	34,5	-0,38
6.	Besupesemine	1,75	27,7	2,19	51,0	-0,44
7.	Rõivaste keemiline puhastus	2,35	54,9	1,39	12,1	+0,96
8.	Korteri koristamine	1,70	25,2	-	-	-
9.	Isiklik tualett	1,21	5,3	1,73	29,1	-0,52
10.	Korraline puhkus	1,96	37,4	1,60	18,9	+0,26
11.	Laste kasvatamine	1,95	14,1	1,53	6,3	+0,42
12.	Laste täiendav õpetamine	1,72	3,9	1,19	0,5	+0,53
13.	Õmblustoodete hankimine	2,01	38,4	1,53	21,9	+0,48
14.	Rõivaste parandamine	1,83	30,6	2,21	39,8	-0,38
15.	Kootud rõivaste muret- semine	2,10	40,3	1,49	16,5	+0,61
16.	Jalatsite parandamine	2,68	71,4	1,27	10,2	+1,41
17.	Mööbli muretsemine	2,60	63,1	1,30	5,8	+1,30

Tabel 7.2 (järg)

1	2	3	4	5	6	7
18. Elutarb. aparaatide remont		2,11	45,1	1,70	24,3	+0,41
19. Tarbeesemete üürimine		-	-	2,30	24,8	-
20. Transpordivahendite remont		2,06	10,7	2,05	7,8	+0,01
21. Sanitaarremont		1,75	29,6	-	-	-
22. Kapitaalremont, ehitamine		2,40	49,0	-	-	-
23. Spordiuudised		1,52	19,9	1,98	42,2	-0,46
24. Meelelahutussaadete jälgimine		1,15	3,4	1,46	15,5	-0,31
25. Kunstiliste filmide vaatamine		1,35	12,6	1,26	11,2	+0,09
26. Teatrietenduste jälgimine		1,33	12,1	1,31	10,2	+0,02
27. Muusikauudised		1,80	29,1	1,83	32,0	-0,03
28. Kujutava kunstiga tutvumine		1,65	20,9	1,66	22,8	-0,01
29. Populaartead. kirjandus jms.		1,56	18,5	1,96	35,0	-0,40
30. Raamatute lugemine		1,06	1,9	2,45	58,7	-1,39
31. Kohtumine sõprade, tuttavatega		1,46	17,5	1,65	24,8	-0,19
32. Isetegevus		1,63	12,6	2,34	32,5	-0,71
33. Spordiga tegelemine		1,95	22,3	1,95	21,9	0,00
34. Huvialadega tegelemine		1,31	5,8	2,08	21,4	-0,77
35. Transport		1,40	14,1	1,48	17,0	-0,08
36. Töö		2,42	35,6	1,41	7,8	+1,01
37. Õppimine		1,88	11,2	1,80	8,3	+0,08

¹ Märkus. -märk tähendab kodu kasuks,
+märk tähendab teenindamissfääri kasuks.

Tabel 7.3

Tegevuste eemaldatus kodust

Jrk. nr.	Tegevus	Keskmise eemaldatus		Tunnuse dispersioon		Aritmeetiliste keskmiste disper- sioon		Jätsid vastamata			
								Nüüd		5 aastat tagasi	
		Nüüd	5 aastat tagasi	Nüüd	5 aastat tagasi	Nüüd	5 aastat tagasi	arv	%	arv	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Õue hooldamine	5,274	5,202	1,548	1,656	0,217	0,238	2	1,0	13	6,3
2.	Kütte muretsemine	3,187	2,973	1,978	1,892	0,324	0,307	57	27,7	54	26,2
3.	Trepikoja, koridori hooldamine	4,726	1,748	0,244	1	0,5
4.	Lõunatoidu söömine	4,819	4,678	2,551	2,689	0,356	0,376	1	0,5	1	0,5
5.	Kerge eine söömine	3,621	3,490	2,311	2,340	0,322	0,328	0	0	2	1,0
6.	Liha, piima, munade hankimine	9,524	9,434	0,822	1,265	0,116	0,180	4	1,9	8	3,9
7.	Kõõgi- ja juurvilja hankimine	8,707	8,698	1,960	2,088	0,276	0,296	4	1,9	7	3,4
8.	Puuvilja ja marjade hankimine	8,049	8,055	2,449	2,450	0,343	0,347	2	1,0	7	3,4
9.	Loomasaad. kasv. ja müük	1,000	1,000	0,000	0,000	0,000	0,000	197	95,6	199	96,6
10.	Juur- ja kõõgivilja kasv. ja müük	1,045	1,055	0,208	0,229	0,089	0,108	184	89,3	188	91,3
11.	Puuvilja ja marjade kasv. ja müük	1,125	1,159	0,415	0,463	0,147	0,185	174	84,5	181	87,9
12.	Lilledede kasv. ja müük	1,187	1,307	0,882	1,101	0,312	0,432	174	84,5	180	87,4
13.	Metsamarjade ja seente hankimine	4,978	4,857	2,968	2,937	0,435	0,434	20	9,7	23	11,2
14.	Marjade-seente müük	1,066	1,086	0,308	0,447	0,056	0,083	85	41,3	90	43,7
15.	Uleni pesemine	6,596	7,124	3,066	3,044	0,430	0,429	3	1,5	5	2,4
16.	Pesupesemine	3,742	3,740	2,312	2,349	0,322	0,329	0	0	2	1,0
17.	Rõivaste keem. puhast.	8,159	8,135	2,585	2,645	0,366	0,374	6	2,9	6	2,9
18.	Nõude pesemine	2,308	2,308	0,609	0,618	0,085	0,087	2	1,0	5	2,4
19.	Põranda pesemine ja mööbli puhast.	2,284	2,242	0,733	0,735	0,103	0,103	2	1,0	4	1,9
20.	Juuste hooldamine	4,841	5,034	2,330	2,480	0,328	0,349	4	1,9	4	1,9
21.	Korralise puhkuse veetmine	4,410	4,342	2,787	2,581	0,418	0,387	28	13,6	28	13,6
22.	Laste hoidmine	5,607	5,927	3,024	3,252	0,660	0,877	122	59,2	151	73,3

Tabel 7.3 (järg)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		9,000	8,777	1,140	1,548	0,510	1,032	186	90,3	197	95,6
23. Lastele lisaõpetuse andmine		8,414	8,385	1,861	1,901	0,260	0,265	1	0,5	1	0,5
24. Rõivaste õmbamine		3,054	3,116	1,914	1,946	0,271	0,277	7	3,4	9	4,4
25. Rõivaste parandamine		7,623	7,756	2,543	2,650	0,372	0,374	4	1,9	5	2,4
26. Kootud esemete hankimine		9,950	9,960	0,325	0,311	0,046	0,044	2	1,0	3	1,5
27. Jalanõude hankimine		8,587	8,732	1,562	1,469	0,261	0,207	63	30,6	4	1,9
28. Jalanõude parandamine		9,694	9,712	1,048	1,031	0,155	0,149	23	11,2	15	7,3
29. Mööbli hankimine ja parandamine		6,487	6,563	2,705	2,685	0,386	0,383	9	4,4	9	4,4
30. Majapidamismasinade parandamine		9,650	9,444	1,108	1,301	0,495	0,613	186	90,3	188	91,3
31. Tarbeesemete üürimine		3,117	2,760	1,529	0,950	0,525	0,380	172	83,5	181	87,3
32. Mootorsõidukite parandamine		2,361	2,218	1,608	1,495	0,240	0,221	26	12,6	23	11,2
33. Sanitaarremont		5,296	5,246	2,230	2,323	0,496	0,516	125	60,7	125	60,7
34. Kapitaaalremont, ehitamine		3,312	3,364	1,825	1,813	0,263	0,260	14	6,8	11	5,3
35. Ilukirjanduse lugemine		4,241	4,294	2,337	2,403	0,513	0,544	123	59,7	128	62,1
36. Erilase kirjanduse lugemine		4,116	4,229	1,508	1,655	0,214	0,236	8	3,9	10	4,9
37. Kohtumine sõprade-tuttavatega		3,083	3,840	2,290	2,875	0,661	0,813	158	76,7	156	75,7
38. Laulmine, tants jms. isetegevus		5,283	5,756	2,316	2,192	0,539	0,510	132	64,1	132	64,1
39. Spordiga tegelemine		12,158	12,419	1,959	1,582	0,276	0,224	4	1,9	6	2,9
40. Liiklusvahendi kasutamine x		9,527	9,559	1,036	1,018	0,170	0,165	58	28,2	54	26,2
41. Veeki kasutamine transpordiks		6,813	6,813	1,636	1,653	0,236	0,238	13	6,3	13	6,3
42. Töötamine		4,352	5,333	2,909	3,197	1,411	1,651	189	91,7	191	92,7
43. Enesetäiendamise											

x Märkus. Skaala pikkus 13 ühikut

kodust kuni teenindamissfääri kaugema tüübini - kaupluseni. Vahepealsed hinnangud kujutavad endast eemaldatuse erinevaid astmeid. See, et nõudepesemise keskmine eemaldatus on 2,3, ei tähenda selle tegevuse toimumist väljaspool kodu. See näitab, et nõusid pesevad ka teised perekonnaliikmed, mitte ainult intervjueeritav. 10-pallilise skaala esimene osa tähendab tegevuste sooritamist kodus, keskmine osa mitmesugustes iseteenindamisega teenindamisettevõtete ja erategija kasutamist ning ülemine (kaugem) osa kujutab tegevuste sooritamist üldtüüpi teenindamisasutustes või ostmist kauplusest.

Vastavalt tegevuste eemaldatuse astmele 1972. aasta suvel intervjueerimise perioodil ning viis aastat tagasi, s.o. 1968. aastal, võib kõik tegevused jagada kahte gruppi:

1. Tegevused, millel on tendents kodust eemaldumisele.
2. Tegevused, mis lähenevad kodule.

Esimese grupi peaksid reeglina moodustama tegevused, mida ühel või teisel põhjusel (oskuse, võimaluste ja aja puudumine, tegevuse ebameeldivus vms.) ei taheta kodus teha. Siia gruppi kuuluvad, nagu nähtub ka jooniselt 7.1, järgmised tegevused: õue hooldamine, kütte muretsemine, toitumine (nii kerge eine kui ka lõunatoidu söömine), toidu (v.a. metsamarjade ja seente) hankimine, pesupesemine, rõivaste puhastamine, põranda pesemine ja

mööbli puhastamine, korralise puhkuse veetmine, laste lisaõpe-
 tus, rõivaste õmblemine, majapidamistarvete üürimine, mootor-
 sõidukite parandamine, korteri sanitaar- ja kapitaalremont ning
 tšöötamine. Eemaldatus on seejuures kõige rohkem suurenenud küt-
 te muretsemisel, lõunatoidu söömisel, lastele lisaõpetuse and-
 misel, majapidamistarvete üürimisel ja mootorsõidukite paranda-
 misel (tabel 7.3.). Teiste eespool loetletud tegevuste osas on
 eemaldumistendents vähem märgatav. Seejuures tuleb silmas pida-
 da, et rida tegevusi on juba saavutanud kodust peaaegu maksimaal-
 se eemaldatuse. Viimaste hulka kuuluvad jalanõude hankimine,
 mööbli muretsemine ja parandamine, majapidamistarvete üürimine,
 veoki kasutamine suuremate asjade veoks, toiduainete (v.a. metsa-
 marjade ja seente) hankimine, jalanõude parandamine jne. Seevas-
 tu kodusteks tegevusteks, s.t. kus võõraste abi vähe kasutatakse,
 on nõude pesemine, pöranda pesemine ja mööbli puhastamine, kor-
 teri sanitaarremont, rõivaste parandamine ja pesupesemine jne.
 Rida perekonna enda poolt praegu soovitavaid tegevusi (nende ise-
 loomu arvestades) võiksid aga langeda teenindamissfääri kanda.
 Mõningate tegevuste (pöranda pesemine ja mööbli puhastamine,
 korteri sanitaarremont, pesupesemine) osas taoline tendents va-
 litsebki, samal ajal rõivaste parandamine ja jalanõude paranda-
 mine ilmutavad kodule lähenemise tendentsi. Jalatsite puhul võib
 see tähendada seda, et kantud asemele ostetakse lihtsalt uued.
 Viimase viie aasta jooksul on kodule lähenenud peale üleni pese-
 mise ja juuste hooldamise veel kootud (heegeldatud) rõivaste
 ja jalanõude hankimine; mööbli hankimine ja parandamine, ilukir-
 janduse ja erialase kirjanduse lugemine, sõprade ja tuttavatega
 kohtumine, spordiga tegelemine, laulmine, pillimäng, tants jms.
 isetegevus ning iseseisev õppimine. Raske on siin leida kritee-

riumi, mis määraks tegevuse kodust eemaldatuse optimaalse astme. Ilmne on üks asjaolu, et viimati loetletud tegevustest oleks võinud vastupidist tendentsi oodata mööbli hankimisel ja parandamisel, jalanõude hankimisel ja elutarbeliste aparaatide parandamisel. Ent tegelikult see nii ei olnud, mis näitab vastavate teenindusharude miiterahuldavat tegevust.

Hinnates mingi tegevuse kodust eemaldatust, on oluline arvestada vastuste dispersiooni ja vastamata jätnute arvu (tabel 7.3). Mida suuremad on need näitajad, seda vähem usaldatavad on keskmiste eemaldatuste väärtused. Seepärast on statistiliselt vähem usaldatavad laste hoidmise, erialase kirjanduse lugemise, kapitaalremondi ja suvilate jms. ehitamise, spordiga tegelemise ning enesetäiendamise eemaldatuse näitajad. Kõige ühtlasem tegevuste jaotumine kodu ja teenindamissfääri vahel oli nõude pesemisel (kõik pesevad kodus), jalanõude hankimisel (põhiliselt eksisteerib siin kaks allikat - kauplus ja teenindustöökoda, sest jalatseid valmistatakse üliharva ise ning erategijatele taolist tööd praktiliselt ei viida, pöranda pesemisel ja mööbli puhastamisel (teenindustöökodade abi kasutatakse ilmselt vähe). Suurema osa tegevuste osas tunnuse dispersioon, võrreldes vastustega küsimustele olemasoleva kohta viis aastat tagasi, on vähenenud. See näitab tallinlaste tegevuste standardiseerimist. Ühetüübilisele elulaadile viitab ka see, et enamikku tegevustest sooritati ainult üht viisi. Branditeks olid vaid üksikud tegevused, kogu rõivaste õmblemine, trikooesemete muretsemine ja mõned vaba aja veetmise viisid.

Tabel 7.4

Arvamuste jagunemine (protsentides küsitletute koguarvust) tegevusi segavate tegurite kohta kodus
(vastused lahtistele küsimustele)

Jrk. nr.	Tegevus	Eseme- te de- fiit- siit	Ese- mete kva- li- teet	Järje- korrad trügi- mine	Aja- lis- ruu- mili- ne eral- datus	Aja- puu- dus	Raha- puu- dus	Vahen- ustite puu- dus	Ruu- mi puu- dus	Tege- vuse sun- nitus	Lap- sed	Tei- sed isi- kud	Vanus tervis	Eba- meel- div tege- vus	Osku- se puu- dumi- ne	Ei hu- vita, ei ta-	Ei ole soovi	Ebaso- biv tõtt	Pole vaja- dust	Arva- muste arv	Takis- tavat tegu- rite arv
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1.	Toidu valmistamine	3,9	3,4	1,5	1,5	12,1	0,5	1,0	3,9	1,0	0,5	1,5	1,9	5,8	3,4	1,9	0,5	0,5	-	92	17
2.	Koduloomade kasv.	-	-	0,5	0,5	7,3	-	-	3,9	6,5	-	-	1,5	17,0	2,4	-	-	1,9	4,4	115	10
3.	Juur- ja puuvilja kasvatamine	0,5	1,9	-	1,0	6,8	0,5	-	31,0	5,8	-	1,0	2,4	8,7	-	4,4	-	-	0,5	133	12
4.	Uleni pesemine kodus	-	1,5	-	-	-	-	9,2	23,3	12,2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	95	4
5.	Pesupesemine kodus	-	1,5	-	-	2,4	-	6,3	17,0	3,4	-	1,0	1,0	16,0	0,5	1,0	-	-	0,5	124	11
6.	Rõivaste keem. puh.	1,0	0,5	-	-	3,4	-	13,6	2,0	5,9	-	-	-	11,0	14,1	1,0	-	-	1,9	112	10
7.	Kodus puhkamine	0,5	10,7	-	-	1,5	-	-	3,9	0,5	2,9	5,8	-	-	-	-	-	-	-	53	7
8.	Kodu koristam.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0	0
9.	Välimuse eest hoolitsemine	0,5	-	-	-	5,3	0,5	1,0	1,0	0,5	-	-	-	0,5	2,4	0,5	-	-	-	25	9
10.	Korralise puhkuse veetmine kodus	1,5	1,5	0,5	0,5	0,5	0,5	2,4	2,4	5,8	0,5	1,9	1,0	6,3	-	2,4	-	1,0	0,5	58	16
11.	Laste kasvatamine kodus	-	0,5	-	-	3,4	2,9	2,9	3,4	-	0,5	0,5	-	1,5	-	-	-	-	-	27	8
12.	Laste täiendav õpetamine	0,5	-	-	-	1,0	0,5	-	1,5	-	0,5	-	0,5	0,5	-	-	-	-	2,4	15	8
13.	Sportisaadete jälginine	1,0	3,4	-	0,5	4,9	-	-	0,5	0,5	0,5	-	-	0,5	0,5	9,7	0,5	-	-	46	11
14.	Meelelahutussaade- te jälginine	1,5	2,4	-	1,5	5,8	-	-	0,5	2,4	0,5	0,5	-	-	-	2,9	-	-	-	37	9
15.	Filmi vaatamine	1,9	7,8	-	0,5	3,4	-	1,5	0,5	1,5	0,5	-	1,0	0,5	-	3,4	-	0,5	-	47	12
16.	Teatrisaadete jälginine	0,5	0,5	-	0,5	7,3	-	0,5	1,0	1,0	1,0	0,5	-	0,5	-	4,9	-	-	-	37	11

Tabel 7.4 (järg)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	
17. Kontsertide kuulamine, muusikaartiklite lugemine	-	1,5	-	-	-	2,4	-	-	0,5	0,5	-	-	-	3,4	3,9	13,1	-	0,5	0,5	54	9	
18. Kujutava kunstiga tutvum.	-	-	-	-	-	12,1	-	-	1,0	1,9	2,9	1,5	1,9	0,5	-	-	-	-	-	45	7	
19. Külaliste vastuvõtmine	-	1,5	-	-	-	1,0	1,0	0,5	14,9	4,9	1,9	1,5	1,0	7,3	-	2,4	0,5	3,4	0,5	73	11	
20. Spordiga tegelemine kodus	-	-	-	-	-	3,4	-	-	6,8	2,6	1,0	1,0	5,8	-	-	1,0	-	-	-	56	10	
21. Huvialadega tegelemine kodus	0,5	1,0	-	-	-	4,9	-	0,5	2,9	1,5	0,5	1,5	0,5	0,5	1,0	1,9	-	-	-	31	11	
22. Isikliku transpordi kasut.	1,5	1,5	1,9	0,5	0,5	10,7	27,7	0,5	0,5	1,9	-	-	1,5	4,4	0,5	10,2	-	-	-	114	13	
23. Populaarteadusliku kirjanduse lugemine	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,5	0,5	-	10,7	1,0	-	-	1,5	31	5	
24. Muusikaga tegelemine kodus	-	-	-	-	-	9,7	-	3,4	-	1,5	-	-	1,5	2,4	26,2	1,0	1,0	0,5	1,9	101	10	
25. Rõivaste õmblemine kodus	-	-	-	-	-	7,8	-	2,0	0,5	1,9	-	-	-	6,3	7,3	2,4	1,5	-	1,5	64	9	
26. Rõivaste parandamine kodus	-	-	-	-	-	8,3	0,5	1,0	-	0,5	-	-	3,4	1,5	20,4	1,9	1,5	0,5	2,4	88	12	
27. Kudumine kodus	1,0	-	-	-	-	4,4	-	12,4	1,5	4,4	-	-	-	3,4	32,5	1,9	-	-	2,9	134	9	
28. Jalatsite parandamine kodus	1,5	-	-	-	-	3,9	0,5	10,7	10,7	4,9	-	-	-	1,9	22,8	0,5	1,5	0,5	2,4	127	12	
29. Mööbli valmistamine kodus	1,5	-	-	-	-	-	-	3,9	2,0	2,4	-	-	-	1,0	22,7	1,5	1,0	-	1,0	88	10	
30. Elutarbeliste aparaatide parandamine kodus	1,0	-	-	-	-	3,4	-	1,5	1,5	0,5	-	-	-	0,5	1,0	1,5	-	-	0,5	24	9	
31. Autode remont kodus	2,9	-	-	-	-	1,9	-	7,3	4,9	2,4	0,5	-	-	1,9	3,4	-	-	0,5	-	117	12	
32. Sanitaarremont kodus	6,8	1,5	-	-	0,5	5,4	-	7,3	4,9	2,4	0,5	-	-	1,9	17,0	3,4	-	-	0,5	105	14	
33. Kapitaalremont, ehitamine	3,8	1,5	-	-	-	3,4	6,8	4,4	2,4	1,5	1,0	-	-	1,5	9,7	11,6	2,4	-	0,5	1,0	105	14
K o k k u:	43,8	38,6	5,4	7,5	137,6	24,9	113,7	145,5	81,3	16,2	18,9	18,8	130,1	190,5	74,8	8,0	10,3	26,8	2295	-	-	-

7.3. Tegevusi segavate ja takistavate tegurite osatähtsus kodus ja teenindamissfääris

7.3.1. Tegevusi segavate ja takistavate tegurite osatähtsus kodus

Koduste tegevuste puhul nimetati kõige rohkem takistusi ja segavaid asjaolusid jalatsite parandamise (134 arvamust), juur- ja puuvilja kasvatamise (133 arvamust), mööbli valmistamise (127 arvamust), pesupesemise (124 arvamust), sanitaarremondi (117 arvamust), koduloomade kasvatamise (115 arvamust) ja isikliku transpordi kasutamise (114 arvamust) kohta (tabel 7.4 ja joonis 8.3).

Suurim segavate, takistavate jms. tegurite arv oli iseloomulik kodusele toidu valmistamisele (18-st segavast tegurist nimetati 17 ning välja jäi ainult tegur "pole vajadust"), korralise puhkuse veetmisele kodus (peale tegurite "oskuse puudumine" ja "ei ole soovi" leidsid ülejäänud 16 tegurit enamvähem ühesugust vastukaja), kapitaalremondile ja ehitamisele (14 segavat, takistavat jms. tegurit), isikliku transpordi kasutamisele (13 tegurit) jne. Koduses sfääris oli ka

üks tegevus - kodu koristamine, kus segavaid tegureid ei olnud ühelgi vastajal. Väiksem oli segavate tegurite arv veel enese üleni pesemisel ja populaarteadusliku kirjanduse lugemisel (mõlemal juhul 4 tegurit) ning muusikaga tegelenisel (5 tegurit).

Üldse oli kodust tegevust segavate ja takistavate tegurite kohta 2295 arvamust. Kõige rohkem viidati oskuse puudusele (17,2 % arvamustest (joonis 7.2)). Edasi järgnesid koha- ja ruumipuudus (13,2 %), ajapuudus (12,5 %), tegevuse ebameeldivus (11,8 %) ning vahendite ja esemete puudus (10,3 % arvamustest). Selliseid tegureid nagu rahapuudus, laste segav toime jne. märgiti tunduvalt vähem. Üksikute tegevuste puhul on muudugi segavate ja takistavate tegurite iseloom ja struktuur tunduvalt erinevad (joonis 7.3).

Nagu juba mainitud, on kõige olulisemaks kodust tegevust segavaks teguriks oskuse puudumine. Viimasele viitab jalatsite parandamisel 32,5%, rõivaste õblemisel 26,2%, elutarbeliste aparaatide parandamisel 25,7%, mööbli valmistamisel 22,8%, kudumisel 20,4%, rõivaste keemilise puhastamise puhul 14,1% vastajatest jne. Tabelist 7.5 ilmneb, et oskuse puudumine on kõige olulisemaks segavaks teguriks ka kapitalremondi ja ehitamise ning muusikaga tegelemise puhul. Teisejärgulise tähtsusega on oskuse puudumine välimuse eest hoolitsemisel ning rõivaste parandamisel. Kahe viimase tegevuse ning eelnevalt mainitud keemilise puhastuse osas peaks küll igal täiskasvanud inimesel olema teatud

Segavate tegevuste pingerida tegevuste sooritamisel kodus

Jrk. nr.	Tegevus	I	II	III	VI	V	VI
1.	Toidu valmistamine	ajapuudus	ebameeldiv	defitsiit, ruumipuudus	ruumipuudus	kvaliteet, oskuse puudumine	
2.	Koduloomade kasvatamine	ebameeldiv	ajapuudus	sunnitus	pole vajadust	ruumipuudus	oskuse puudus
3.	Juur- ja puuviljade kasvatamine	ruumipuudus	ebameeldiv	ajapuudus	sunnitus	ei huvita	tervis
4.	Uleni pesemine kodus	ruumipuudus	sunnitus	vahendite puudus	kvaliteet	-	-
5.	Pesupesemine kodus	ruumipuudus	ebameeldiv	vahendite puudus	sunnitus	ajapuudus	kvaliteet
6.	Rõivaste keemiline puhastus	oskuse puudumine	vahendite puudumine	ebameeldiv	sunnitus	ajapuudus	ruumipuudus
7.	Välimuse eest hoolitsemine	ajapuudus	oskuse puudus	vahendite puudus, ruumipuudus		m u u d	
8.	Rõivaste parandamine kodus	ajapuudus	oskuse puudus	ebameeldiv	ei huvita	vahendite puudumine	sunnitus
9.	Halatsite parandamine kodus	oskuse puudus	vahendite puudumine	ajapuudus, sunnitus		ebameeldiv	pole vajadust
10.	Elutarbeliste aparaatide parandamine	oskuse puudus	vahendite puudumine	ajapuudus, sunnitus		ruumipuudus	ei huvita
11.	Isiklike sõidukite parandamine	defitsiit	ajapuudus	vahendite puudus, ruumipuudus, ei huvita			oskuse puudus
12.	Sanitaarremont	ebameeldiv	vahendite puudumine	defitsiit	ajapuudus	ruumipuudus	oskuse puudus
13.	Kapitaalremont, ehitamine	oskuse puudus	rahapuudus	vahendite puudumine	defitsiit	ajapuudus	ei huvita
14.	Rõivaste õmblemine kodus	oskuse puudus	ajapuudus	vahendite puudumine	ebameeldiv	pole vajadust	sunnitus, tervis
15.	Kudumine kodus	oskuse puudus	ajapuudus	tervis	pole vajadust	ei huvita	ebameeldiv, ei ole sõov
16.	Mööbli valmistamine kodus	oskuse puudus	vahendite puudus, ruumipuudus	ruumipuudus	sunnitus	ajapuudus	pole vajadust
17.	Isikliku transpordi kasutamine	vahendite puudus	rahapuudus	ebameeldiv		järjekord, sunnitus, ei huvita	
18.	Kodu koristamine	-	-	-	-	-	-
19.	Laste kasvatamine kodus	ajapuudus, ruumipuudus	rahapuudus, vahendite puudus			ebameeldiv	m u u d
20.	Laste täiendav õpetamine	pole vajadust	ruumipuudus	ajapuudus		m u u d	
21.	Kodus puhkamine (magamine)	kvaliteet	teised isikud	ruumipuudus	lapsed	ajapuudus	muud
22.	Korralise puhkuse veetmine kodus	ebameeldiv	sunnitus	vahendite puudus, ruumipuudus, ei huvita			defitsiit, kvaliteet
23.	Sportisaadete jälgimine	ei huvita	ajapuudus	kvaliteet	defitsiit		m u u d
24.	Sportiga tegelemine kodus	ruumipuudus	tervis	ajapuudus, ebasobiv tegevus		sunnitus	ei huvita
25.	Meelelahutussaadete jälgimine	ajapuudus	ei huvita	kvaliteet, sunnitus		defitsiit, ajal.-ruum. erald.	
26.	Filmide vaatamine	kvaliteet	ajapuudus, ei huvita	defitsiit		vahendite puudus	sunnitus
27.	Teatrisaadete jälgimine	ajapuudus	ei huvita	ruumipuudus, tegevuse lapsed		sunnitus,	muud
28.	Muusikasaadete, -artiklitega tutvumine	ei huvita	oskuse puudus	ebameeldiv	ajapuudus	kvaliteet	muud
29.	Muusikaga tegelemine kodus	oskuse puudus	teised isikud, pole vajadust		ei huvita	tervis	-
30.	Kujutava kunstiga tutvumine	ajapuudus	lapsed	sunnitus, tervis		teised isikud	ruumipuudus
31.	Külaliste vastuvõtmine	ruumipuudus	ebameeldiv	sunnitus	lapsed	kvaliteet, teised isikud	
32.	Huvialadega tegelemine kodus	ajapuudus	ruumipuudus	sunnitus, teised isikud		kvaliteet, ei huvita	
33.	Populaarteadusliku kirjanduse lugemine	ei huvita	ebameeldiv	lapsed	oskuse puudus	-	

oskuste-teadmiste varu. Antud juhul tuleks elanikke ilmselt senisest tunduvalt rohkem informeerida nende tõe osas, mis on vajaduse korral võimalik endal kodus teha. Eriti kehtib see näiteks keemilise puhastuse kohta.

Kodust tegevust segavate, häirivate, takistavate jms. tegurite hulgas kerkisid peaaegu võrdse sagedusega esile ruumi- ja ajapuudus. Sotsioloogilised uurimused viitavad sellele, et haridustaseme tõusuga, huvide kasvuga muutub aeg üha "kallimaks". Seepärast on ootuspärane ajapuuduse osatähtsuse kasv tulevikuski. Aega on võimalik kokku hoida kahel teel:

1. Koduse tegevuse asendamisega teenindamissfääri tõe.
2. Koduse tegevuse mehhaniseerimisega.

Aja kokkuhoiu mõttes on kodus vajalikud tõekindlad, võimalikult lihtsa ehitusega maksimaalselt otstarbekad seadmed ja vahendid. Ent nagu antud uurimusestki selgus, on takistuste reas märkimisväärse kohal just mitmesuguste vahendite puudus. Viimased takistavad rõivaste keemilist puhastust (13,6 % vastajatest väidab seda), jalatsite parandamist (12,4 %), mööbli valmistamist (10,7 %), korteri sanitaarremonti (7,3 %), üleni pesemist (9,2 %), pesupesemist (6,3 %) jne. Kodust toiduvalmistamist segavate tegurite hulgas vahendite ja esemete puudumisele osutas ainult väike osa (1,0 %) vastajatest. Samal ajal oli aga väga vähestel olemas kõegekombain, nõudepesemismasin jne. Intervjuu tulemustest selgus aga, et tõe kergendavad need esemed vähe, samal ajal hooldamisvaev on suur ning ka hoida pole neid kusaigil. Toiduvalmistamise hõlbustamiseks probleemaatika vajab veel täiendavat käsitlust.

Koha- ja ruumipuudus oli oluliseks takistuseks peaaegu kõikide koduste tegevuste puhul. Ainult kodus koristamist ning mõningaid käsitsitööd (rõivaste õmblemist ja kudumist), samuti populaarteadusliku kirjanduse lugemist ja muusikaga tegelemist ta ei seganud. Seevastu aia puudumist juur- ja puuvilja kasvatamises rõhutas 31,0 % vastajatest, üleni pesemiseks polnud ruumi 23,3 % vastajatest, pesupesemisel 17,0 % vastajatest, külaste vastuvõtmisel 14,9 % vastajatest. Kui vaadelda üksnes neid tegevusi, mida soovitakse rohkem kodus teha, siis oli koha- ja ruumipuudus kõige enam takistavaks teguriks just kolme viimase-na nimetatud tegevuse puhul.

Ruumipuuduse näol on tegemist äärmiselt komplitseeritud probleemiga, mille igakülgeks ning põhjalikuks analüüsika praegu pole veel küllalt andmeid. Ruumi pole linnas, sõidukis, maja õues, majas, korteris, toas ja köögis. Mõned vajalikud ruumid puuduvad hoopis. Käesoleva uurimuse andmetel tuli perekonna kohta umbes 2 tuba ja üle 3 kõrvalruumi, kuid ainult 57,3 % küsitletuist võis ise kasutada kõiki neid ruume, s.t., et neil teistega ühiseid ruume ei olnud. Isegi ruumikamates korterites pole majapidamismasinaid, vabal ajal tehtavate metalli- ja puutööde tegemiseks vajalikke tööpinke ja -riistu jne. kuhugi panna. Need paiknevad kõige erinevamates ja ebasobivamates kohtades, mis ilmneb ka käesolevast aruandest (ptk. 8, osa 3). Ruumikitsikus on samal ajal ka korteri kvaliteedi küsimus.

Paljude maade sotsioloogilised uuringud kinnitavad, et tänapäeva ühiskonna inimestele on ühelt poolt iseloomulik üha suurem soov näha, koguda uusi muljeid, ent teisest küljest haridustaseme tõus, massikommunikatsioonivahendite (eelkõige televi-

Tabel 7.6.

Arvamuste jagunemine tegevusi segavate tegurite kohta väljaspool kodu
(vastused lahtistele küsimustele) protsentides

Jrk. nr.	Tegevus	Kauba, teenimis- tööd de- fitsiit	Kauba teenimis- tööd kvali- teet	Järje- korrad trügi- mine	Aja- lis- ruu- mil- ne eral- datus	Aja- puu- dus	Raha- puu- dus	Vahen- dite puu- dus	Ruumi- puudus	Tege- vuse sun- nitus	Lap- sed	Tei- sed isi- kud	Vanus, tervis	Eba- meel- div tege- vus	Oskuse puudu- mine	Ei hu- vita ei taha	Ei ole soo- vi	Eba- sobiv töö	Pole vaja- dust	Arva- must arv	Takis- tavate te- guri- te arv
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1.	Toitumine	3,9	29,6	13,6	4,3	0,5	10,7	-	-	0,5	-	3,9	0,5	-	-	0,5	2,4	-	1,0	147	12
2.	Liha, piima, munade muretsemine	11,7	4,4	7,8	2,9	-	0,5	-	-	1,0	-	-	-	1,5	-	-	-	-	1,0	80	8
3.	Taimsete toiduainete muretsemine	7,3	12,6	7,3	2,0	-	6,8	-	-	1,5	-	-	-	0,5	-	-	1,0	-	1,9	151	13
4.	Pesemine linna saunas	1,0	16,5	29,6	9,7	1,5	-	0,5	1,0	-	0,5	3,9	2,4	3,9	-	-	-	-	4,9	127	8
5.	Pesupesemine pesu- majas	-	34,9	6,3	7,8	-	1,5	-	-	-	-	-	-	4,9	-	0,5	1,0	-	4,9	75	8
6.	Rõivaste keemiline puhastus	-	13,6	9,3	7,7	-	1,0	-	-	1,5	-	-	-	1,5	-	0,5	-	-	2,4	135	12
7.	Juukselõikla külas- tamine	0,5	10,2	30,7	10,2	6,3	1,5	-	-	0,5	0,5	0,5	1,0	1,5	-	-	-	-	2,9	87	13
8.	Puhkuse veetmine puhkekodus vms.	15,5	6,8	1,0	-	0,5	1,5	-	-	2,4	1,9	7,3	0,5	1,0	-	0,5	0,5	-	0,5	78	11
9.	Polikliiniku kü- lastamine.	-	5,4	14,6	7,8	0,5	-	-	-	1,5	-	-	0,5	-	-	-	-	-	-	21	4
10.	Laste kasvatamine lasteaedades jne.	0,5	7,8	-	-	2,0	-	-	-	-	-	-	-	0,5	-	-	-	-	0,5	7	6
11.	Lisaõpetuse andmine lastele	-	-	-	-	2,0	1,0	-	0,5	-	-	-	-	0,5	-	-	-	-	-	115	16
12.	Sportivõistluste vaatamine	5,4	0,5	1,0	2,4	3,6	1,0	-	0,5	1,9	1,9	1,0	6,8	2,4	0,5	14,6	2,4	-	-	109	15
13.	Estraadietenduste külastamine	8,8	1,9	0,5	0,5	18,0	1,9	0,5	-	1,0	5,8	2,4	1,9	2,4	-	4,4	0,5	-	0,5	84	14
14.	Kino külastamine	5,9	5,9	2,9	2,4	10,2	1,0	-	-	1,5	4,4	0,5	3,4	1,0	-	0,5	1,5	-	-	97	14
15.	Teatri külastamine	9,7	2,4	0,5	1,0	13,6	1,0	0,5	-	2,9	3,9	1,9	3,9	2,9	-	2,4	0,5	-	-	55	6
16.	Kontserdil käimine	-	-	-	-	12,1	-	-	1,0	2,4	0,5	-	-	-	-	2,4	8,3	-	-	-	-

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
17. Külalistega kohtumine väljaspool kodu	0,5	2,4	2,9	-	2,9	7,3	-	0,5	0,5	2,4	3,4	2,9	1,0	-	0,5	-	0,5	1,0	-	0,5	59	14
18. Isetegevus klubis, kultuurimajas jne.	-	-	-	0,5	4,9	-	-	-	0,5	1,5	1,9	4,9	-	4,9	7,8	1,5	1,0	1,0	1,0	62	11	
19. Huvialadega tegelemine väljaspool kodu	1,9	-	-	1,5	6,8	-	-	-	2,4	1,0	2,4	1,0	0,5	0,5	1,0	0,5	-	-	-	1,0	89	9
20. Uhiskondliku transpordi kasutamine	0,5	3,9	26,2	8,7	-	-	-	-	0,5	-	0,5	0,5	1,5	-	6,8	1,0	-	-	-	-	27	7
21. Näituste külastamine	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,5	1,9	1,5	0,5	9,2	1,0	-	0,5	31	7	
22. Populaarteaduslike loengute, filmide külastamine	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,5	-	1,9	1,5	0,5	0,5	6,3	0,5	3,9	54	8	
23. Raamatute lugemine raamatukogus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,5	8,7	0,5	5,9	-	-	2,4	1,9	-	1,9	41	6
24. Spordiga tegelemine väljaspool kodu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,0	1,0	11,6	-	-	0,5	-	-	-	0,5	110	9
25. Rõivaste ostmine	28,7	19,0	1,0	0,5	1,0	1,0	-	-	-	-	-	-	-	-	1,5	-	0,5	1,0	-	10,2	62	10
26. Rõivaste parandamine tükkojas	1,0	2,5	7,3	4,4	0,5	1,5	-	-	-	-	1,5	-	-	-	1,5	-	0,5	-	-	2,9	104	8
27. Kootud esemete ostmine	22,4	9,7	1,5	-	-	11,6	-	-	0,5	-	-	-	-	-	0,5	0,5	-	-	-	0,5	62	9
28. Jalatsite parandamine tükkojas	1,5	15,1	6,3	4,8	-	0,5	0,5	-	-	-	1,5	0,5	-	-	1,9	-	-	-	-	-	100	7
29. Mööbli ostmine kauplusest	33,5	3,9	-	1,0	-	6,3	-	1,5	0,5	-	-	-	-	-	4,9	-	-	-	-	4,9	89	8
30. Elutarbeliste aparatuuride parandamine tükkojas	2,9	12,6	6,3	10,2	-	0,5	-	-	-	1,0	-	-	-	-	5,3	-	1,0	0,5	-	5,8	40	10
31. Tarbeesemete ühritamine	1,5	2,4	-	1,0	1,0	0,5	-	-	-	0,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2,4	26	7
32. Isiklike sõidukite parandamine tükkojas	2,0	2,0	1,0	3,9	-	1,0	-	-	-	0,5	-	-	-	-	-	-	11,2	63,4	25,0	2,0	54,6	2430
Kokku:	166,6	225,1	176,5	95,2	87,9	59,6	2,0	5,0	27,0	26,8	43,7	47,7	53,4	11,2	63,4	25,0	2,0	54,6	2430	-	-	-

ooni) lai levik ning üldine elulaadi standardiseeritus näib inimesi üha enam koduga siduvat. Kõnesolevast küsitlusest selgus tõik, et inimesed eelistavad lugeda (nii ilukirjandust kui ka populaarteaduslikku), tegelda huvialadega, laulda, muusitseerida, kohtuda tuttavate ja sõpradega ikka kodus. Kaheistkümnest küsitletud vaba aega sisustavast tegevusest ainult kahega (teatrietenduste ning kunstiliste filmide vaatamisega) sooviti rohkem tegelda kodust väljas. Kuid ka nende kodust eemaldatuse aste on väga madal (vastav hinnangute vahe oli +0,02 ning + 0,09).

7.3.2. Tegevusi segavate ja takistavate tegurite osatähtsus koduvälises sfääris

Kõige rohkem vastukaja leidsid linnasaunas pesemine (151 arvamust), ühiskondliku toitlustamise ettevõtete kasutamine (147 arvamust), juukselõikla kasutamine (135 arvamust), pesumajas pesupesemine (127 arvamust), spordivõistluste vaatamine (115 arvamust), estraadietenduste külastamine (109 arvamust), rõivaste ja trikooesemete ostmine (vastavalt 110 ja 104 arvamust) jne. (tabel 7.6 ja joonis 7.3).

Koduvälise sfääri kasutamisel oli segavate ja takistavate tegurite arv suurim spordivõistluste vaatamisel (16), estraadietenduste külastamisel (15) jt. vaba aja sisustamise viisidel (kinos ja teatris käimine, huvialadega tegelemine ja külalistega kohtumine väljaspool kodu jms.). Et nende tegurite arv ja hajumine just vaba aja veetmise suhtes nii suur on, seda võib seletada sellega, et just siin pääsevad maksumusele inimeste individuaalsed soovid, maitseid jne. Õeldu kehtib küll kogu teenindamissfääri kohta, kuid nii suurt individuaalset vabadust nagu vaba aja sisustamisel kusagil mujal praktiliselt esineda ei saa. Parandamist vajava jalanõu, puhastamist vajava riideeseme jms. puhul on inimesel enamasti valida üksnes kahe võimaluse vahel - kas teha vastav töö kodus või kasutada lähima (paremini kättesaadava) teenindamistöökoja abi. Probleemi taandamist kahele punktile õigustab asjaolu, et inimeste poolt kasutatavate keemilise puhastuse töökodade, pesumajade, saunade, polikliinikute, isegi tihedalt paiknevate juukselõiklate jms. arv piirdub tavaliselt ühe-kahega. Vaba aja sisustamiseks on aga inimesel tunduvalt enam valikuvõimalusi. Ja seda mitte ainult suure arvu erinevate kultuuriasutuste jms. külastamise võimalusest tingituna (see on ka juukselõiklate puhul näiteks võimalik), vaid just teenindamissfääri poolt pakutavate tööde, tegevuste, etenduste suurte kvalitatiiivsete erinevuste tõttu. Tallinlasel on enamasti alati võimalik valida, millisesse kinno minna ja millist filmi vaadata, kuid tal jääb selgusetuks, kuidas ja kui kiiresti parandatakse tema pesumasin.

Inimeste vaba valiku mõju ilmneb eriti selgelt vastustes küsimusele huvialadega tegelemise kohta väljaspool kodu. Segavaid

tegureid nimetati siin 13 ja seda kõigest 45 arvamusel hulgast. Seevastu rõivaste ostmise kohta kauplusest oli 110 arvamusel 9 segava teguriga, mööbli ostmise kohta 100 arvamusel 7 segava teguriga jne. Muidugi saab ka viimasel juhul inimene vabalt valida endale sobivat riietuseset või meeldivat mööblit, kuid seda siiski tunduvalt kitsamates piirides kui näiteks võimalusi vaba aja veetmiseks. Ka maitseid saunade, sööklate, kaupluste jms. kasutamise suhtes on ligikaudu ühesugused, kuid inimene kellel meeldib ooperi kuulamine-vaatamine, ei pruugi üldse olla huvitatud spordivõistlustest ja vastupidi.

Koduvälises sfääris loetlebi häirivaid tegureid arvuliselt kõige vähem laste kasvatamise ja täiendava õpetamisega seotud küsimustele vastamisel (arvud vastavalt 4 ja 6). Enneaegset järeldust tallinlaste rahulolust oma laste kasvatamise praeguse korraldusega siiski teha ei saa, andmeid on liiga vähe.

Koduvälises sfääris oli segavate tegurite koguhulgas esikohal kauba või teenindamistöö madal kvaliteet (19,4 % kõigist arvamusel), mis ilmneb ka jooniselt 7.2 ning tabelist 7.7. Kõige rohkem pretensioone oli pesumajades pesupesemise kvaliteedi kohta. Sellega ei olnud rahul 34,9 % intervjuueeritatest, s.t. iga kolmas, kusjuures kõiki ülejäänud tegureid nimetas siin kokku 26,9 % vastajatest. Toidu halba kvaliteeti ühiskondliku toitlustamise ettevõtetes märgib 29,6 % vastajatest. Ostetud rõivaste kvaliteet ei rahuldanud ühte viiendikku vastajatest, kuid rõivaste ostmist segas tunduvalt rohkem kauba defitsiit. Kauba või teenindamise madal kvaliteet on segavate tegurite hulgas valdav veel jalatsite parandamisel töökojas (15,1 % vastustest), rõivaste keemilisel puhastamisel (13,6 % vastustest),

Jrk. nr.	Tegevus	I	II	III	IV	V	VI
1.	Toitumine	kvaliteet	järjekorrad	rahapuudus	ajal.-ruum. erald.	defitsiit, teised isikud	
2.	Liha, piima, munade muretsemine	defitsiit	järjekorrad	kvaliteet	ajal.-ruum. erald.	ebameeldiv	sunnitus
3.	Taimse toiduaine muretsemine	kvaliteet	järjekorrad,	defitsiit	rahapuudus	ajal.-ruum. erald.	sunnitus
4.	Pesemine linna saunas	järjekorrad	kvaliteet	ajal.-ruum. erald.		teised isikud, ebameeldiv	tervis
5.	Pesupesemine pesumajas	kvaliteet	ajal.-ruum.	järjekorrad		ebameeldiv, pole vajadust	rahapuudus
6.	Rõivaste keemiline puhastus	kvaliteet	järjekorrad	ajal.-ruum. erald.		sunnitus, ebameeldiv, pole vajadust	
7.	Juukselõikla külastamine	järjekorrad	kvaliteet,	ajal.-ruum. erald.	ajapuudus	pole vajadust	rahapuudus, ebameeldiv
8.	Rõivaste parandamine töökojas	pole vajadust	järjekorrad	ajal.-ruum. erald.	kvaliteet	rahapuudus, ebameeldiv tegevus	
9.	Jalatsite parandamine töökojas	kvaliteet	järjekorrad	ajal.-ruum. erald.	defitsiit	m u u d	
10.	Elutarb. aparaatide parandamine	kvaliteet	ajal.-ruum. erald.	järjekorrad		ebameeldiv, pole vajadust	defitsiit
11.	Isiklike sõidukite pabandamine	ajal.-ruum. erald.	pole vajadust	defitsiit,	kvaliteet	järjekorrad,	rahapuudus
12.	Tarbeesemete ühri-mine	pole vajadust	ebameeldiv	kvaliteet	defitsiit	ajal.-ruum. erald., ajapuudus, ei taha	
13.	Rõivaste ostmine	defitsiit	kvaliteet	sunnitus	järjekorrad,	ajapuudus, raha-puudus	
14.	Kootud esemete ostmine	defitsiit	rahapuudus	kvaliteet	pole vajadust	järjekorrad, eba-meeldiv	
15.	Mööbli ostmine kaup-lusest	defitsiit	rahapuudus	kvaliteet	ebameeldiv	ruumipuudus	ajal.-ruum. erald.
16.	Uhisondliku transpor-di kasutamine	trügimine	ajal.-ruum. erald.	kvaliteet	ebameeldiv	pole vajadust	m u u d
17.	Polikliiniku külastami-ne	järjekorrad	ajal.-ruum. erald.	kvaliteet		teised isikud, ebameeldiv	sunnitus
18.	Laste kasvatamine lasteaedades jm.	kvaliteet	ajapuudus	defitsiit ja teised isi-kud		-	-
19.	Lisaõpetuse andmine lastele	ajapuudus	rahapuudus	m u u d	m u u d		
20.	Puhkuse veetmine puhkekodus jms.	defitsiit	teised isikud	kvaliteet	pole vajadust	sunnitus	rahapuudus
21.	Spordivõistluste vaatamine	ei huvita	tervis	defitsiit	ajapuudus	ebameeldiv, ei ole soovi	
22.	Estraadietenduste külastamine	ajapuudus	defitsiit	lapsed	ei huvita	tervis	teised isikud ebameeldiv
23.	Kino külastamine	ajapuudus	defitsiit,	kvaliteet	lapsed	tervis	järjekorrad
24.	Teatri külastamine	ajapuudus	defitsiit	lapsed, tervis		sunnitus, ebameeldiv	
25.	Kontserdil käimine	ajapuudus	ei huvita	sunnitus, oskuse puudu-mine		ruumipuudus	lapsed
26.	Külalistega kohtumine väljaspool kodu	rahapuudus	teised isi-kud	järjekorrad,	ajapuudus, tervis		kvaliteet, lapsed
27.	Isetegevus klubis, kultuurimajas jne.	ei huvita	ajapuudus,	tervis, oskuse puudus		teised isi-kud	lapsed, ei ole soovi
28.	Huvialadega tegelemine väljaspool kodu	ajapuudus	sunnitus, teised isikud		defitsiit	ajal.-ruum. erald., pole vajadust	
29.	Näituste külastamine	ei huvita	oskuse puudus	tervis		teised isikud, ei ole soovi	muud
30.	Pop.-tead. loengute, filmide külastamine	ei huvita	tervis	ebameeldiv		ei ole soovi	m u u d
31.	Raamatute lugemine väljaspool kodu	teised isikud	ei ole soovi	ebameeldiv		pole vajadust	m u u d
32.	Spordiga tegelemine väljaspool kodu	tervis	ei huvita	ei ole soovi, pole vajadust			lapsed, teised isikud,

taimsete toiduainete muretsemisel (12,6 % vastustest), elu-
tarbeliste masinate parandamisel töökojas (12,6 % vastustest)
ja laste kasvatamisel lasteaedades (7,8 % vastustest).

Pesemise võimalustega linna saunas ei olnud rahul 16,5%
vastajatest, kuid siin häiris veelgi enam järjekord. Üldse
on järjekord teenindamissfääri tegevust üheks enam halvavaks
teguriks. Segavate ja takistavate tegurite koguarvus kuulus
talle teine koht 15,0 protsendiga. Eriti häirivad järjekor-
rad ning sellega paratamatult kaasnev trügimine juukselõik-
lates (30,7 % vastajatest, saunades (29,6 % vastajatest),
ühiskondliku transpordi kasutamisel (26,2 % vastajatest),
polikliinikutes (14,6 % vastajatest) ning ühiskondliku toit-
lustamise ettevõtetes (13,6 % vastajatest).

Koduvälises sfääris kurdeti sama sageli kui pikkade
järjekordadegi üle ka kauba või teenindamistöö defitsiidi
üle (14,3 % rahulolematute koguarvust). Elanike arvates on
puudus mööblist (33,5 % intervjuueeritute), valmisrõivastest
(28,7 % vastajatest), kootud esemetest (22,4 % vastajatest),
puhkekodu tuusikutest (15,5 % vastajatest), loomsetest toi-
duainetest (11,7 % vastajatest), teatripiletitest (9,7 % vas-
tajatest) jne.

Nimetatud kolm tegurit moodustasid koduvälisest tegevust
segavate tegurite (18 tegurit) koguarvust 48,7%, s.t. ülejäänud
15 teguri arvele langes samuti pool segavaist ja takistavaist
tegureist. Suhteliselt harva mainiti rahapuudust. Ühiskond-
liku toitlustamise ettevõttes söömist pidas kalliks 10,7%
vastajatest, taimse toiduaine ostmist segas rahapuudus ai-
nult 0,5 % vastajatest. Teatud määral võib toitumisega
seostada ka külalistega kohtumist väljaspool kodu, milli-

seks tegevuseks aga rahapuudust märkis 7,3 % vastajatest. Lisaks toidule peetakse kalliks veel kootud esemeid ja mööblit. Ülejäänud tegevuste sooritamist väljaspool kodu rahapuudus nimetamisväärselt ei sega. Ka siin on järeldusi veel vara teha, sest andmed takistavatest teguritest on objektiivnäitajatega sidumata.

Kõrget vanust ja halba tervist märgitakse segavate teguritena koduvälises sfääris eelkõige nende tegevuste puhul, mis aitaksid just reipust, elurõõmu jms. säilitada - spordiga tegelemine (11,6 % vastajatest), spordivõistluste vaatamine (6,8 % vastajatest) ning tegelemine isetegevusringides (4,9 % vastajatest).

Kui nüüd viimati nimetatud tegurid (rahapuudus ja vanustervis) kõrvale jätta, siis ilmneb, et koduvälist tegevust segavate ja takistavate tegurite jaotus on sümptomaatiline. See näitab, et mitte juhuslikult (kuigi hilinemisega) pole viimasel aastakümnel hakatud kvaliteediprobleemidele rohkem tähelepanu pöörama. Koduvälises sfääris on kauba või teenindamistöö kvaliteedi parandamine üheks olulisemaks ülesandeks ning ühtlasi abinõuks vastuolude kõrvaldamisel kodu ja teenindamissfääri vahel. Siinkohal tuleb täiendavalt märkida, et lisaks otseselt kvaliteedi kohta esitatud küsimustele tuleb kvaliteedi probleemi lahendamiseks teede otsimisel arvestada ka vastuseid küsimustele, mis puudutasid järjekordi ning teisi inimesi kui segavat tegurit. Viimased tulenevad otseselt teenindamissfääri läbilaskevõimest ning seostuvad tihedalt teenindamise kvaliteediga. See tähendab näiteks, et linna saunade teenindamise kvaliteet ei rahuldanud 50 % küsitletuist, juukselõiklates 40 % küsitletuist

Ka kaupade defitsiidiga seotud probleeme ei saa käsitleda, pöramata tähelepanu kvaliteedile. Kuigi esineb rida teenindamisharusid, kus töepoolst ei suudeta tarbijat rahuldada (korralise puhkuse veetmise võimalused, teatud liiki lihasaaduste müügilolek jne.), on vaevalt usutav, et kauplustes ei jätku valmisrõivaid, trikooesemeid jms., sest kaubandusorganisatsioonide ladudes seisavad suured vastavate tarbekaupade tagavarad, mis ei leia ostjaid. Põhjuseks ei ole siin rahapuudus ostjaskonnal tervikuna, vaid eelkõige ladudes või kauplustes seisvate tarbekaupade kvaliteet.

7.4. Mõningate tegevuste iseloomustus segavate ja takistavate tegurite toime järgi

7.4.1. Pesupesemine

Uldlevinud on arvamus, et pesupesemine pesumajades on selle raske koduse töö likvideerimise parim võimalus. Intervjuu tulemustest selgus aga, et ka tulevikus soovitakse rohkem pesta kodus. Hinnangute vahe oli teenindamissfääri kahjuks koefitsiendiga - 0,44, maksimaalselt võimaliku koefitsiendi 2,00 juures. Sondaažuuringu järgi oli pesupesemise keskmine eemaldatus kodust nii praegu kui ka 5 aastat tagasi 3,74. Uhelt poolt on siin tegemist harjumusega pesta pesu kodus, sest ainult 16 % intervjuueeritutest pidas seda tegevust ebameeldivaks. Teisest küljest annab see tunnistust pesuteeninduse halvast korraldu-

sest Tallinnas. 62,1 % küsitletuist peab paremaks kodust pesupesemise kvaliteeti ning 58,3 % arvab viimase olevat ka odavam. Pesumajades tehtava töö kvaliteeti peab paremaks 22,3 % küsitletuist ning hinda odavamaks ainult 8,3 % vastajatest (tabelid 7.8 ja 7.9.). Kahjuks ei oska inimesed veel hinnata saadava ajavõidu väärtust. Lastes pesu pesta pesumajas, on võimalik keskmise perekonna kohta hoida kokku 3,4-4 tundi nädalas /2, lk. 55/. Kahtlemata annab see siiski tunnistust ka pesuteeninduse halvast korraldatusest Tallinnas, kuigi majanduslikud näitajad seda alati ei kajasta. Pesumajade ja pesu vastuvõutuspunktide võrk on Tallinnas tihedam kui teistes Eesti NSV vabariikliku alluvusega linnades, ühe elaniku kohta keskmiselt pestava pesu koguselt rahalises väljenduses jääb Tallinn aga maha kõigist teistest Eesti NSV vabariikliku alluvusega linnadest. 1971. aastal oli vastav näitav Kohla-Järvel 4,25 rubla, Tallinnas ainult 2,77 rubla. Ühe elaniku kohta pestava pesu koguselt naturaalses väljenduses (kg-des) edestab Tallinn Eesti NSV vabariikliku alluvusega linnadest küll ainult Pärnut, kuid Euroopa mõningate sotsialistlike riikide pealinnadega võrreldes ollakse ees Prahast ning Budapestist. Seevastu Berliinis pestakse ühe elaniku kohta (kg-des) peaaegu kolm korda rohkem pesu pesumajades kui Tallinnas (tabel 7,10.).

Tallinna elanikke teenindasid 1970. aastal 12 pesumaja (neist 6 iseteenindamisega) ning 17 pesu vastuvõtupunkti. Arvutused näitavad, et 35000 Tallinna perekonda kasutab pesumaja abi. Arvestades Eesti NSV perekonna keskmiseks suuruseks 2,9 inimest (rahvaloenduse andmetel) leiame, et igast sajast Tallinna perekonnast ainult 36-37 kasutavad pesumaja abi. Toodud arv on muidugi väga ligikaudne. Seejuures tuleb märkida, et pesumajade töö

Tabel 7.8

Vastajate hinnangute jagunemine (protsentides)
mõningate tegevuste kvaliteedi kohta kodus ja
väljaspool kodu

Jrk. nr.	Tegevus	Kodus on pa- ren	Raske telda	Väljas- pool ko- da on parem	Ei vas- tanud	Kesk- mine hinnang
1.	Uleni pesemine	41,7	12,1	46,1	0,1	2,04
2.	Pesupesemine	62,1	15,0	22,3	0,6	1,60
3.	Keemiline puhasta- mine	10,7	20,9	68,4	-	2,58
4.	Välimuse eest hoolitsemine	34,0	16,5	49,0	0,5	2,15
5.	Rõivaste õblem.	23,8	43,2	32,0	1,0	2,08
6.	Rõivaste parandam.	53,9	29,1	16,0	1,0	1,62
7.	Kootud esemete hankimine	30,6	41,7	24,3	3,4	1,53
8.	Jalatsite parandam.	4,9	45,1	46,6	3,4	2,43
9.	Mööbli valmistam.	7,8	46,6	41,3	4,3	2,35
10.	Majapidam.-mas. paran.	30,1	25,7	41,3	2,9	2,12
11.	Indiv.-sõidukite remont	9,7	15,5	5,3	69,5	1,86
12.	Korralise puhkuse veetmine	22,3	30,1	45,1	2,5	2,23
13.	Liha, piima jms. hankimine	19,9	59,2	5,3	15,6
14.	Puuvilja jms. hankimine	41,7	50,5	5,8	2,0
15.	Toit	85,4	10,2	4,4	-
16.	Tõttamine	1,0	7,3	46,1	45,6
17.	Õppimine	4,9	18,5	11,6	65,0

Tabel 7.9

Vastajate hinnangute jagunemine (protsentides)
 mõningate tegevuste hinna kohta kodus ja väl-
 jaspool kodu

Jrk. nr.	Tegevus	Kodus on odavam	Raske telda	Väljas- pool ko- du on odavam	Ei vas- tanud	Kesk- mine hin- nang
1.	Pesupesemine	58,2	33,5	8,3	-	1,50
2.	Keemiline puhastamine	27,7	48,5	23,3	0,5	1,96
3.	Välimuse eest hoo- litsemine	73,3	20,4	5,3	1,0	1,31
4.	Rõivaste õmblemine	42,7	34,0	22,8	0,5	1,80
5.	Rõivaste parandamine	71,9	21,4	4,9	1,8	1,32
6.	Kootud esemete hankim.	53,9	34,5	8,3	3,3	1,53
7.	Jalatsite parandamine	18,0	54,9	23,3	3,8	2,06
8.	Mööbli valmistamine	13,1	57,3	23,8	5,8	2,11
9.	Majapidamismasinatate parandamine	44,7	40,8	11,2	3,3	1,65
10.	Ind.-sõidukite remont	12,6	16,0	1,9	69,5	1,65
11.	Korralise puhkuse veetm.	39,3	28,6	28,6	3,5	1,88
12.	Liha, piima jms. hankimine	7,3	68,0	11,6	13,1
13.	Puuvilja jms. hankimine	49,0	44,2	5,3	1,5
14.	Toitumine	77,7	15,0	7,3	-

Tabel 7.10

Ühe elaniku kohta keskmiselt pestud esemete kogus mõningates linnades 1969. aastal

Jrk. nr.	Linn	Pestud esemete kaal kg	Tallinnaga võrreldes %
1.	Tallinn	7,03	100,0
2.	Tartu	11,56	164,4
3.	Pärnu	5,93	84,4
4.	Kohtla-Järve	8,04	114,4
5.	Narva	9,21	131,0
6.	Berliin*	20,91	297,4
7.	Praha	4,40	62,6
8.	Budapest	5,12	72,8

kvaliteediga ei olnud rahul 35 % küsitletuist, mis on võrdne pesumaja kasutavate perekondade arvuga. Mil määral need kaks arvu kattuvad, seda peavad näitama edaspidised arvutused. Rahulolematute arv pesumajades pesemise kvaliteediga on igal juhul suurem kui üheski teises intervjuuga hõlmatud teenindamisharus. Koduvälises sfääris oli kauba ja teenindamistöö kvaliteediga rahulolematute protsent üle 20 veel ainult toitumises. Pesumajade kasutamist häirib veel ajalis-ruumiline eraldatus (7,8 % vastajatest) ning järjekorrad (6,3 % vastajatest). Mõlemad tegurid on taandatavad pesumajade vähesusele.

* Märkus. Andmete aluseks /5, lk. 22/

Pesupesemist kodus segavate tegurite hulgas rõhutati põhiliselt ruumi ja vahendite puudumist (vastavalt 17,0 % ning 6,3 % vastajatest). Siit tuleneb, et senisest hoolikamalt tuleb uurida iseteeninduspesumajade perspektiive, sest seal on ühendatud "ise tšõttamine" kõrge tšõoviljakusega. Samuti pesemise, kuivatamise, triikimise jms. kvaliteet peaks olema kõrgem, sest kogu protseduur toimub tarbija vahetus juuresolekul-osavõtul. Et iseteeninduslikud pesumasinad ning pesupesemise automaadid ennast õigustavad, sellest annab tunnistust asjaolu, et juba 60-ndate aastate alguses oli Philadelphias 70 elumajas üles seatud 300 pesupesemise automaati /6, lk. 26/. Pesuteeninduse korraldust Tallinnas peaks tunduvalt aitama parandada Mustamäel lähemal ajal käikuminev 10 tonni vahetusvõimsusega pesumaja. Sellega seoses kavatsetakse laialdasemalt hakata rakendama elanike kodust teenindamist, mis välismaiseid kogemusi arvestades peaks olema igati perspektiivne teenindamisvorm. Rahulolematuse pesuteeninduse korraldusega väärrib täit tähelepanu ja vajab põhjalikumaid uurimisi.

7.4.2. Toitumine

Pesupesemisega mõnevõrra analoogiline olukord valitseb ka toitumises. Ka siin rõhutatakse sageli teenindamissfääri tähtsust inimeste vaba aja suurendamise seisukohalt. Intervjuu andmed näitavad aga toitumise orientatsiooni kodule hinnangute vahega 0,44 (võrdne pesupesemisega). Tallinlaste toitumist käsitletakse põhjalikumalt käesoleva aruande ptk-s9, mistõttu siinkohal sellel pikemalt ei peatuta. Võib märkida ainult, et toitumisega üldiselt ollakse rahul (tabel 7.11), mis aga ei tähenda, et siin

kõik korras oleks.

Tabel 7.11

Rahulolu käesoleva olukorraga

Jrk. nr.	Tegevus	Rahulolu käesoleva olu- korraga *	
		\bar{x}	Rahulolema- tute %
1	2	3	4
1.	Toitumine	2,07	5,4
2.	Liha, piima jms. hankimine	2,39	14,6
3.	Taimse toidu hankimine	2,51	20,4
4.	Koduste toidusaaduste müük	2,43	0,0
5.	Uleni pesemine	2,41	19,9
6.	Pesupesemine
7.	Rõivaste keemiline puhastamine	2,19	4,4
8.	Korteri koristamine	2,22	8,8
9.	Isiklik tualett	2,26	6,3
10.	Korraline puhkus	2,29	15,0
11.	Laste kasvatamine	2,34	4,9
12.	Laste täiendav õpetamine	2,38	2,0
13.	Õmblustoodete hankimine	-	-
14.	Rõivaste parandamine	2,38	14,5
15.	Kootud rõivaste muretsemine	2,36	11,2
16.	Jalatsite parandamine	2,50	20,1
17.	Mööbli muretsemine	2,50	17,5
18.	Elutarb. aparaatide remont	2,27	25,7
19.	Tarbeesemete üürimine	2,50	1,0
20.	Transpordivahendite remont	2,76	3,4
21.	Sanitaarremont	2,62	20,9

Tabel 7.11 (järg)

1	2	3	4
22. Kapitaalremont, ehitamine		3,05	25,7
23. Spordiuudised		2,26	5,8
24. Meelelahutussaadete jälgimine		2,35	13,1
25. Kunstiliste filmide vaatamine		2,27	11,2
26. Teatrietenduste jälgimine		2,45	17,0
27. Muusikauudised		2,45	8,3
28. Kujutava kunstiga tutvumine		2,42	7,8
29. Populaartead., kirjandus jms.		2,31	2,4
30. Raamatute lugemine		2,20	6,8
31. Kohtumine sõprade, tuttavatega		2,38	14,1
32. Isetegevus		2,47	4,9
33. Spordiga tegelemine		2,61	11,2
34. Huvialadega tegelemine		2,41	6,8
35. Transport		2,23	9,2
36. Töö		2,20	5,8
37. Õppimine		2,62	4,9

* Märkus. Rahulolu mõõdeti 5-pallilise skaalaga:

1 - väga rahul,

2 - rahul,

3 - raske öelda,

4 - ei ole rahul

5 - ei ole üldse rahul.

7.4.3. Üleni pesemine

Viimase viie aasta jooksul kodule üheks enam lähenenud tegevuseks on üleni pesemine. Ka hinnangute vahe on teenindamis- sfääri kahjaks koefitsiendiga - 0,38. Ometi on inimeste kodused pesemisvõimalused sageli väga halvad, 23,3 % vastajatest kurdab vastava ruumi, s.o. vannitoa puudumise üle. Lisaks on 9,2 % neid, kellel puuduvad vahendid üleni pesemiseks, s.t. dušš või vann. Ka peetakse saunas pesemist kvaliteedilt paremaks (46,1 % vastajatest) kui kodust (41,7 % vastajatest arvab, et kodus on kvaliteet parem). Kuid küsimust ei saa taandada üksnes pesemisele. Sauna üheks põhiülesandeks peaks olema ka inimeste tervise eest hoolitsemine, kuid seda funktsiooni täitvaid saunu Tallinnas veel paraku ei ole. Saunas peab eelkõige olema korralik leiliruum. Suurtes saunades peaksid olema ka basseinid. Indised basseinidega saunad on muudetud spordilühingute ujulateks ning praegu ei ole Tallinnas ühtki korraliku basseiniga üldkasutatavat sauna. Paljud saunalised peavad lugu massaažist, kuid ka see teenus on defitsiitne. Saunades peaksid olema ka solaariumid, võimlemis- ja puhkeruumid. Sauna juurde peaks kuuluma kiirpesumaja, kus tellimus täidetakse kliendi saunasoleku ajal, samuti tavalise pesumaja vastuvõtupunkt. Ulikonna pressimine on nüüdki võimalik paljudes saunades, kuid sedagi tööd saab korraldada paremini, näiteks koos kiirpuhastusega. Juukselõikla ja kosmeetikakabineti kuulumine sauna juurde peaks olema endastmõistetav, samuti korraliku puhveti või kohviku olemasolu. Suuremates saunades peaks saama konsulteerida arstiga (sobiva saunaprotseduuri ja -koormuse valiku suhtes). Saun oleks seega rohkem

tervishoiuasutus kui lihtsalt koht, kus end puhtaks pesta saab.

Nagu kõigi teenindamispunktide puhul, on ka käesoleval juhul oluline sauna asukoht. Saun peab olema hästi juurdepääsetavas paigas ja üldkasutatavate sõidukite peatuskohtade lähedal.

Saunateenindus on majanduslikult ebatulus, mistõttu teeninduskombinaadid arenevad seda pigem kohustuse kui majandusliku huvi pärast. On avaldatud arvamust /2, lk. 306/, et ehitades tõeliselt kaasaegseid saunu, võib needki muuta tulutoovaks, sest mõnusa sauna eest ei keela ükski saunaline rublat ja rohkematki. Samas artiklis esitatakse üks olulisi põhiteese teenindamisvaldkorra arendamiseks - tänapäeval on inimesed nõus tegema suuremaid kulutusi kui varem, kui vaid sellega kaasnevad suuremad mugavused.

Saunade tiheduselt jääb Tallinn maha Tartust ja Kohtla-Järvest, tõe mahult keskmiselt ühe elaniku kohta edestatakse küll Narvat ja Kohtla-Järvet, kuid jäädakse maha Tartust ja Pärnust. Ühe sauna ning ühe riietusruumi kohta kohta keskmiselt osanev linnaelanike arv on Tallinnas suurem kui üheski teises Eesti NSV vabariikliku alluvusega linnas. Tallinna saunade ebarahuldavale olukorrale viitab ka asjaolu, et keskmine tallinlane käib aastas peaaegu kaks korda harvemini saunas kui keskmine pärnulanlane või tartlane. Intervjuu tulemused näitasid, et peamiste puudustena toodi esile järjekordi (29,6 % vastajatest) ning teenindustööde kvaliteeti (16,5 % vastajatest). Korduvalt on ajakirjanduses ja märgitud sauna puudumist elanike arvult Tartu linnaga võrdses Mustamäe elamurajoonis.

7.4.4. Rõivaste parandamine

Kodus soovitakse enamasti parandada ka rõivaid. Teenindamis-
poolsed võimalused on selles osas Tallinnas tunduvalt paremad
kui teistes vabariikliku alluvusega linnades ning neid võimalusi
kasutatakse ka rohkem. 1971. aastal oli näiteks Tallinnas 8
õmblustoodete parandamise töökoja ning ühe elaniku kohta osanes
0,57 rubla eest teenindusteid. Seevastu Tartus olid nimetatud
näitarvud 2 ja 0,38 rubla, Narvas 1 ja 0,49 rubla, Kohtla-Jär-
vel ning Pärnus õmblustoodete parandamise töökojad puudusid.

Kuigi Tallinna vastavate töökojade halvale tegevusele juhib
tähelepanu võrdlemisi väike osa vastajatest (18%), soovib ai-
nult iga viies vastaja lasta teenindustöökodas rõivaid paranda-
da. Kodus nimetatud tegevus erilisi ruume ega vahendeid ei nõua,
mistõttu põhiliste segavate teguritena loetleti ajapuudust (7,8 %
ning oskuse puudumist (7,3 % küsitletuist). Tegevust pidas eba-
meeldivaks 6,3 % ning rõivaste koduse parandamisega ei olnud
rahal 14,5 % vastajatest. Kuigi töökojas parandamist peetakse
kallimaks kodusest (ainult 5 % arvab vastupidist), loevad kaha-
puudust töökoja kasutamist takistava tegurina üksnes 1,5 % vas-
tajatest. Seejuures 16 % arvab, et töökojas parandatakse kvali-
teetsemalt. Miks siiski õmblustoodete parandamise töökojade abi
nii vähe kasutatakse? Ilmselt on siin süüdi vähene reklaam lin-
nas osutatavatest teenindustöödest, tõenäoliselt avaldavad mõju
ka teatavad psühholoogilised tegurid ning traditsioon parandada
vanu rõivaid kodus. Tuleb silmas pidada, et rõivaste parandamise
üldise mahu vähenemist põhjustab elatustaseme tõus. Ja lõpuks -
kas see teenindusliik pole lihtsalt oma aja ära elanud? Kui rõi-

vad on juba nii katki, et nad suurt parandamist nõuavad, ostetakse lihtsalt uued.

7.4.5. Välimuse eest hoolitsemine

Rohkem kodus kui väljaspool soovitakse hoolitseda oma välimuse eest. Keskmise hinnangute vahe oli teenindamissfääri kahjuks koefitsiendiga - 0,52. Teenindamissfääris tehtava töö kvaliteeti peetakse antud juhul küll mõnevõrra paremaks ise kodus tehtavast (arvamusi vastavalt 49,0 % ning 34,0 %), kuid teenindamissfääri tööd peetakse ka tunduvalt kallimaks. Kodus arvab nimetatud töö odavamaks olevat 73,3 %, teenindamissfääris 5,3 % vastajatest.

Teenindamissfäärile heidetakse ette järjekordade pikkust (30,7 % vastajatest) ning tehtava töö kvaliteeti (10,2 % vastajatest). Võrdsest juukselõiklate töö kvaliteediga häirib tegevuse ajalis-ruumiline eraldatus. Välimuse eest hoolitsemist kodus segavad nimetamisväärselt üksnes ajapuudus (5,3 % vastajatest) ning oskuse puudumine (2,4 % vastajatest).

Teiste vabariikliku alluvusega linnadega võrreldes on Tallinnas vastav teenindusharu (kaunidusteenindus) tunduvalt enam arenenud. Kõrgeim on tööde maht keskmiselt ühe elaniku kohta, töötajate arv 1000 elaniku kohta ning ühe elaniku poolt juukselõikla kasutamise sagedus, aga samuti juuksurite tööviljakus jms. näitajad. Riiklik norm näeb ette iga tuhande elaniku kohta 2 juuksurit. Tegelikult on Tallinnas neid keskmiselt 2,4 (Riias 1,8 ja Vilniuses 1,9 /4, lk. 2/. Formaalset oleks nagu kõik korras, sest ületatakse nii normatiivne kui ka teiste Eesti NSV vabariik-

liku alluvusega linnade poolt saavutatud tase. Sellele vaatamata ei ole elanikud rahul. Ühelt poolt ei arvesta ükski keskmine näitarv Tallinna juukselõiklate kohta sissesõitnute teenindamist (analoogiline ühiskondliku toitlustamise ettevõtete tegevusega), teiselt poolt tuleneb siit, et teenindamise jaoks tulevad tarbimism normid välja töötada regionaalsetest iseärasustest lähtudes.

Kuigi juuksuritöökojad on üheks enam hajunud teenindustöökodadeks ning paiknevad Tallinna kõigis rajoonides, on nende asukoht sageli üsnagi ebasobiv. Suurem osa juuksuritöökodadest on väikesed (ülekaalus kahe töötooliga) ega vasta ettenähtud sanitaarnormidele. Enamiku tallinlaste tee tööle ja sealt tagasi kulgeb läbi kesklinna. Seetõttu on ka sealsed juuksuritöökojad tihti üle koormatud, linnahärsed (isegi Mustamäel) aga ootavad kliente. Nähtavasti tuleks veelgi rohkem töökojadesid kontsentreerida kesklinna, avada seal suuri ja moodsaid salonge.

Uhtaegu otstarbekama paigutusega tuleks suuremat tähelepanu pöörata juuksuritöökodade ja ooteruumide sisekujundusele. Peale mõne üksiku erandi ei vasta nad kaasaja nõuetele. Kliendid tahavad, et ooteruumid oleksid mugavad ja avarad, et ooteajal oleks võimalik kuulata muusikat, lugeda värskaid ajalehti ja ajakirju. Pole mõtet hoida laual aegunud ja narmendavaid ajalehti ja ajakirju, nagu seda praegu tihtipeale näha võib. Klientidele pakuks huvi sirvida hoopis ka uusi soenguid, kosmeetikavahendeid jms. sõnas ja pildis tutvustavat reklaamkirjandust.

Tallinna kaunindusteeninduse töö kvaliteedist ülevaate saamiseks korraldas Tallinna Polütehnilise Instituudi teenindustöökonomika kateeder ankeetküsitluse, mis hõlmas 100 klienti nii naiste kui ka meeste juuksuritöökodades /4, lk. 3/. Naisklien-

did pidasid töö kvaliteeti põhiliselt heaks (61 % küsitletuist) ja rahuldavaks (30 %) ning ainult 9 % vastajaist ei olnud töö kvaliteediga rahul, meeste osas olid vastavad suhtarvud 27 % (hea), 53 % (rahuldav) ning 20 % (halb). Paljusid küsitletuid ei rahuldanud teeninduskultuur, mis on teeninduses aga töö kvaliteediga rangelt kaasaskäiv mõiste. Ooteaegadega ei olnud rahul 50 % naiskliente ja 20 % meeskliente. Uurimus näitas, et juuksuritööde hindu peavad kliendid mõeldukaks, kuid nad on nõus isegi hinna tõstmisega tingimusel, et paraneks töö kvaliteet.

7.4.6. Muudest tegevustest

Eriolist tähelepanu pälvib niisuguste tegevuste uurimine, mille tegelik toimimine kodus või koduvälises sfääris on vastuolus inimeste soovidega. Ilmselt just seal leiavad aset konfliktsituatsioonid nii perekonnas kui ka perekonna ja teenindamissfääri vahel. Ja just siin tuleb majanduselu juhtidel oma harjunud mõtteviisi korrigeerida. Bespool juba märgiti selliseid kõrgema rahulolematuse protsendiga tegevusi nagu pesupesemine, toiduvalmistamine (rahulolematuid taimsete toiduainete muretsemisega 20,4 %, lihasaaduste muretsemisega 14,6 %), enese üleni pesemine (rahulolematuid 19,9 %), puhkuse veetmine (15,0 %) ja rõivaste parandamine (14,5 %) (tabel 7.11). Võrreldes näiteks tarbeesemete üllimisega (rahulolematuid 1,0 % vastajatest, sest praktiliselt ei üllritagi) ning transpordivahendite remondiga (rahuolematuid 3,4 % sest transpordivahendeid on vähestel) on tunduvalt rohkem pretensioone majapidamismasinade remondi (25,7 % vastajatest), korteri sanitaarremondi (20,9 % vastajatest), jalatsite parandamise

(20,4 % vastajatest) ning möbli muretsemise (17,5 % vastajatest) suhtes.

Tegevusteks, mille vastu inimesed tunnevad rohkem huvi, leitakse enamasti ikka võimalusi just kodus. Seejuures näiteks lugemise, rõivaste parandamise jms. puhul mingeid erilisi ruume ega vahendeid polegi vaja. Komplätseeritum on olukord toiduvalmistamise, korteri sanitaarremondi ja mõne teise tegevuse puhul, kus mõju avaldavad tarbekaupade puudus ning nende halb kvaliteet ja teised teenindamissfääri mitterahuldavast tegevusest tulenevad tegurid. Alahindamata seda küsimuste ringi, tuleb ühiskondlikust seisukohast lähtudes siiski olulisemaks pidada nende tegevuste uurimist, kus inimene aja, vahendite, oskuse vms. puudumise tõttu soovib rohkem orienteeruda koduvälisele sfäärile, kuid viimane ei suuda inimeste vajadusi rahuldada.

Teenindamissfäärile kõige tugevamini orienteeritud tegevusteks (tabel 7.2) on jalatsite parandamine (hinnangute vahe + 1,41), lihatoodete muretsemine (+1,38), möbli hankimine (+1,30), rõivaste keemiline puhastamine (+0,96) jne. Väljaspool kodu soovitakse käia ka tööl (+1,01 on hinnangute vahe). Nagu juba märgitud, on rahulolematute protsent suurim kolme esimesena nimetatud tegevuse puhul.

Jalatsite parandamise praeguse korraldusega ei olnud rahul 21 % respondentidest. Seejuures on vastav teenindusharu Tallinnas enam arenenud kui teistes Eesti NSV vabariikliku alluvusega linnades. Tihedam on töökodade võrk, suurem on töötajate arv 1000 elaniku kohta jne., mistõttu ka järjekordade üle eriti ei kurdeta (6,3 % vastajatest ainult). Põhilise puudusena tuuakse

aga esile teenindustöö kvaliteeti (15,1 % vastajatest). Samal ajal aga 46,6 % vastajatest arvab, et töökojas parandatakse jalatseid siiski paremini, kui seda kodus suudetakse osatakse teha. Ainult 5 % on vastupidisel arvamusel. Tehtavad kulutused arvatakse olevat võrdsed. Kodus ei soovi jalatseid parandada 71,4 % vastajaist. Peamiseks põhjuseks on oskuse puudumine (32,5 %) ning esemete ja vahendite puudumine (12,4%). Ebameeldivaks peab seda tööd ainult 3,4 % vastajaist.

Kauplusest mööbli ostmisega oli rahulolematust väljendavaid vastuseid 100, s.o. peaaegu iga teine vastaja. Peamiseks puuduseks loetakse sobiva mööbli defitsiiti (1/3 vastajatest). Mitte üheski teises käsitlemist leidnud teenindamisharus ei ole defitsiidil nii suur osatähtsus. Rõivaste ostmisel oli näiteks vastav arv 28,7 % jne. Defitsiiti ei tohiks siin jällegi vaadelda mitte selle sõna otseses mõttes. Küsimus seisneb inimestele meelepärase mööbli puudumises.

6,3 % vastajaist leidis, et müügil olev mööbel on liiga kallis. Ostetud mööbli kvaliteediga ollakse siiski enamasti rahul (ainult 3,9% väidab vastupidist). Mööbli valmistamine on võrdlemisi keeruline töö ning nõuab spetsiaalseid vahendeid ja ruumi. Seepärast ei ole üllatuseks, et mööbli kodust valmistamist segavaid asjaolusid loetlenud 127-st isikust 91, s.o. 71,5 protsendil ei ole kodus vahendeid ja ruume või nad ei oska seda teha.

Ebameeldivatena märgiti koduloomade ja -lindude kasvata-
mist. Kuna need tegevused ruraalse (maalise) iseloomu tõttu ei
saagi kuuluda suurlinna miljõtsse, siis siin olukorra paranda-
mise probleemi ei teki.

Mõnevõrra komplitseeritum olukord valitseb sanitaarremondi
osas, millist tegevust peab ebameeldivaks 17 % vastajatest. Tu-
leks lähemalt küsida, mis on selle otseseks põhjuseks. Kuigi
juba praegu võib väita, et oluline osa on siin vahendite puudu-
misel ning kauba defitsiidil, kuid ka oskuste puudumisel, kui
seda tuleb endal teha. Arvestades ehitusteeninduse väga kiiret
kasvutempot viimastel aastatel (võrreldes 1965. aastaga oli
1970. aastaks ehitusteeninduse tööde maht Tallinnas kasvanud
2,8 korda), võib oodata lähemal ajal olukorra parandamist kor-
teri sanitaarremondi osas. Probleemi tuleks edaspidi uurida
ka majavalitsuste kohustuste seisukohalt. Ajakirjanduse jms.
andmete põhjal võib märgata tõsisid puudujäärke just korteri
üürniku ning majavalitsuse vahelistes suhetes.

K o k k u v ô t e

Teenindamise ja koduste tegevuste laad ja vahekord on inimeste, perekondade ning sotsiaalsete gruppide elulaadi üks tähtsamaid aspekte. Elulaadi uurimine võimaldab juhtida, planeerida ja prognoosida seda, mis ongi tehnika progressi peamine eesmärk - inimeste heaolu.

Elulaadi uurimise käigus selgub mõndagi, mis on aluseks teenindamissfääri teaduslikult põhjendatud organiseerimisele linnas ja tööde-tegemiste hõlbustamisele kodus.

Teenindamise arendamisel on kõikjal NSV Liidus sarnaseid probleeme, kuid lahendada tuleb need ikkagi vastavalt kohalikele oludele ja vajadustele. Seega igas linnas ja igas rajoonis isemoodi.

Teenindamisharude struktuur, arengutempod, töötulemuste hindamise printsiibid ja meetodid, teenindamisasutuste optimaalne paigutus, nõudluse prognoosimine ja normatiivide korrigeerimine on küll peamiselt majanduse kompetentsi kuuluvad küsimused, kuid kõigil neil on oma sotsioloogiline aspekt. Majandus-teadlased lähtuvad teatud kogemustest ühiskonna (oletatavatest) vajadustest ja seisukohast, et teenindamissfääri kasvutempod peavad olema teiste majandusharudega võrreldes kiiremad, kuid nad ei tea, kuidas inimesed elavad, mida nad vajavad, ootavad, soovivad. Selle selgitamine on sotsioloogide ülesanne.

Teenindamisküsimuste optimaalne lahendamine peab seisma ühelt poolt ühiskonna (linna) majanduselu võimaluste ja teiselt poolt elanike vajaduste maksimaalses ühitamispiius. Et seda põhimõtet arvestada, tähendab mõista, et nii mõnigi kord peab majanduse rentaablusetaotlus taganema elanike heaolu-

taotluse ja aja kokkuhoiu nimel.

Tallinna sondažuurimises püüti arvestada kõiki neid koduseid ja koduväliseid tegevusi, millega pidevalt kokku puututakse. Seega on ka teenindamissfääri tähendus väga lai, hõlmates peale teeninduse ka tervishoidu, elamu-kommunaalmajandust jt. harusid. Inimese seisukohast lähtudes kuulub teenindamisharude hulka ka töö (m. tööteenindamine).

Sondažuurimus näitas, et inimestel on tugev koduorientatsioon. Just kodus veedetakse kõige meelsamini vaba aega, kuid siin tehakse ka tööd (meeste töödest puutöö, raadiote ja televiisorite ehitamine jms. meisterdamine; naiste töödest kudumine, heegeldamine jms.). Selgus ka, et inimesed tahavad pesu pesta kodus, kuigi peavad seda tööd raskeks ja tülikaks; et puhkust veedetakse kodus, kuid igatsetakse maale, reisile, puhkekodusse jne. Tegevuste kodust eemaldatuse aste on näha jooniselt 7.1.

Koduväliseid ja koduseid tegevusi takistavad ja häirivad tegureid selgitades ilmnes, et esimesel puhul häiris kõige rohkem kauba ja teenuste kvaliteet ning defitsiit, teisel puhul aga ruumipuudus (joonised 7.2. ja 7.3). Kuna ka ruumikitsikus kodus näitab korteritingimuste kvaliteeti, on kvaliteet igapäevases elus kõige teravam probleem. Siit järeldub, et just teenindamissfääri olukorrast sõltub olme kvaliteet üldse. Nimetatud asjaolu sunnib ka edaspidistes uuringutes teenindamissfäärile suurt tähelepanu osutama.

Tallinlaste põhiuurimuses (k.a. sügisel) seostatakse kodu ja teenindamissfääri probleematika linnakeskkonna ja inimeste (perekondade) objektiivsete näitajatega (linnaosa tüüp, vanus, rahvus, sotsiaalne grupp jne.). See võimaldab linnarahvastiku

elulaadi andmeid praktiliselt kasutada: iga muutus teenindamissfääris olgu kindla "aadressiga".

Põhiuurimuses pööratakse spetsiaalset tähelepanu teenindamissettevõtete paigutusele seoses inimeste töö- ja elukohaga. Uuritakse ka eri teenindamisvormide kasutamiseiga seotud küsimusi, et selgitada, millised on iseteenindamise, kodus teenindamise jt. vormide perspektiivid eri teenindamisharudes.

Oluline on ka elamu-kommunaalmajanduse asutuste ja elanike vahetõrge - mõlema poole õigused ja kohustused ning sotsiaalpsühholoogiline atmosfäär üldse.

Korrektsemat analüüsi nõuavad segavad ja takistavad tegurid teenindamisasutuste kasutamisel. On teenindamise kasutamine seotud liig pikkade ooteaegadega (keemilises puhastuses saab mõned esemed kätte 10 päeva pärast, esemete värvida andmisel tuleb veelgi kauem oodata jne.)? On ehk vaja muuta teenindaja - teenindatava vahetõrge isiklikumaks? Jne.

Vaadelda tuleks reklaami osa kodu ja teenindamissfääri vahetõrre kujundamisel. Ühelt poolt tuleks reklaamida teenindamistõõkodade tegevusi, teiselt informeerida elanikke, kuidas teha lihtsamaid puhastamis-, hooldamis- jms. töid kodus.

Tallinlaste elulaadi uurimus seostub lähemas tulevikus Eesti NSV kui terviku ja vabariigi teiste asula tüüpide elulaadi uuringuga. See võimaldab rakendada võrdlevat analüüsi. Arvestades Tallinna kui pealinna eripärast tulenevaid vajadusi ja elulaadist lähtuvaid võimalikke iseärasusi on alust taotlema teaduslikult põhjendatud muudatusi teenindamissfääris.

7.5. "Õhtulehes" käsitletud teenindusprobleemide analüüs kontentanalüüsi meetodil

Kodualasele põhiuurimusele lisaandmete saamiseks kasutati teiste meetodite hulgas ka massikommunikatsiooni tekstide kontentanalüüsi.

Ajaleht "Õhtuleht", mida analüüsiti, on EKP Tallinna Linnakomitee ja Tallinna TSN TK häälekandja. Ajaleht ilmub iga päev, välja arvatud pühapäev, ja on määratud kohalikale linna auditooriumile. Toimetuse põhiliseks eesmärgiks on informeerida tallinlasi kohalikest sündmustest, linna majanduse, kultuuri, olme arenguprobleemidest, organiseerida nende osavõttu mitmesugustest üritustest ning pealinna elu puudutavate küsimuste arendamisest ja lahendamisest.

7.5.1. Uurimise eesmärk

Antud uurimise eesmärk on tingitud põhiuurimise eesmärgist, nimelt teada saada, kuidas peegeldub Tallinna linna ajalehes nn. "kodu pikendus", s.o. teenindussfäär, ja milline suundumus ilmneb ajalehes Tallinna elanike informeerimisel linna teenindussfääri probleemidest.

7.5.2. Uurimismeetod

"Õhtulehe" sisu analüüsil kasutati kontentanalüüsi tehnikat (KA). Kontentanalüüs - see on uurimistehnika järelduste tegemiseks mitmesuguste ühiskondliku elu nähtuste üle ajalehetekstide ning muude dokumentide süstemaatilise ja objektiivse analüüsi abil. Seega lülitub KA-sse 3 nõudmist: objektiivsus, süstemaatilisus ja üldistatus. Esimest nõuet järgiti antud töös analüüsi kategooriate ja ühikute väljatöötamisel, teist

tekstide valikul ja kolmandat uurimistulemuste võrdlemisel objektiivandmetega (objektiivsed andmed teenindussfääri olukorra ja ankeedi - intervjuu tulemuste kohta).

Tekstide valikul tuli põhiuurimusega võrdlusandmete saamiseks jälgida enne intervjuu läbiviimist või intervjuu läbiviimise ajal ilmunud tekste. Massilisuse nõude tagamiseks võeti tekstid 1 aasta läbilõikes, nimelt 1. juulist 1971 kuni 30. juunini 1972.

Kasutati kõiki selles ajavahemikus ilmunud ajalehti. Välja jäeti valitud teenindusalaste tekstide hulgest kõik ilukirjanduslikud ja kunstiteoseid kirjeldavad tekstid, rubriigis "Kuulutused" ilmuvad tekstid (analüüsiti ainult kuulutusi, teadaandeid, mis sinna rubriiki ei kuulunud). Följetonidest võeti arvesse need, kus räägiti mingist konkreetsest faktist.

Sisu ühikuks oli võetud teema. Teemaks loeti konkreetse teenindusaspekti märkimist tekstis. Teema võis, sõltuvalt teema erikaalust artiklis, olla kas pea- või alateema.

Teemad klassifitseeriti kategooriate süsteemi alusel, mis töötati välja tekstide esmase sondaži abil. Kategooriate väljatöötamisel võeti arvesse ka teenindussfääride klassifikatsioon põhiuurimuses. Saadud teenindussfääride loend moodustas kategooria "A".

Teise kategooriate rea "B" moodustasid teenindustemaatika erinevad aspektid ajalehes. Need teenindustemaatika erinevad aspektid jagunesid: 1) nähtusteksteenindussüsteemi kui institutsiooni sees ja 2) protsessideks, millel on otsene side tarbijaga (tema vajaduste rahuldamisega). Peale selle eksisteerivad veel üldist laadi tekstid teeninduse kohta, kus ei räägita ühestki teenindusprotsessi aspektist eraldi.

7.5.2.1. Tekstide analüüsi esimeseks etapiks oli nende sisu klassifitseerimine spetsiaalse kodeerimisjuhendi alusel. Lisaks "A" ja "B" kategooriatele fikseeriti siin lisatunnusteks ka analüüsitava loo liik (žanr), informatsiooni allikas ja tegevuskoht. Üldse kuuluvad tekstides fikseerimisele ja analüüsile järgmised tunnused (kategooriad).

1. Loo liik:

- 1) reklaam, teadaanne,
- 2) informatsiooniline sõnum, ülevaade,
- 3) kriitiline sõnum või artikkel, fõljeton,
- 4) reportaaž, faktiintervjuu,
- 5) probleemartikkel, kommentaar,
- 6) olukirjeldus, portree, reisikiri jm.,
- 7) muu (õnnitlused, kriitika, vastused).

2. Informatsiooni allikas:

- 1) tarbija, lugeja,
- 2) toimetus,
- 3) ametiisik või grupp asutuse-ettevõtte tasemel,
- 4) Tallinna TSN TK,
- 5) Tallinna rajoonide TSN TK-d,
- 6) muud juhtivad organid väljaspool Tallinna,
- 7) muud juhtivad organid Tallinnas,

8) ametlikud materjalid (ametl. teadaanded, kõned, istungjärkude ülevasted) vahendatud telegraafagentuuride poolt.

3. Tegevuskohad:

- 1) kesklinn,
- 2) kesklinna lähim ümbrus,
- 3) vahetsooni elamurajoonid,
- 4) äärelinna elamurajoonid,
- 5) Mererajoon,
- 6) Keskrajoon,
- 7) Kolinini rajoon,
- 8) Tallinn (linn tervikuna),
- 9) ENSV,
- 10) NSV Liit,
- 11) väljaspool NSV Liitu.

4. A. Teenindussfäärid

I. Teenindus üldse - teemad, mis räägivad teeninduse üldistest probleemidest

Kuna sõna "teenindus" esineb tekstides mitmetähenduslikuna (ainult olmeteenindus, ka kultuuriteenindus), ning et kindlat tähenduse sisu pole alati võimalik määratleda, siis on antud kategooria alla koondatud kõik võimalikud ternini "teenindus" tähendused. Samuti kuulub antud sfääri mitme erineva teenindusele nimetamine loetelus teatud ühe teenindusaspekti suhtes.

II. Olmeteenindus:

- 1) Autoteenindus - hõlmab kõik autoteeninduspunktid, remonditöökojad ja bensiinjäämad, samuti ettevõtted, kui nad tegelevad üksikute auto osade remondiga otse elanikkonnale.

- 2) Rõivaste valmistamine ja parandamine - kõigi rõivaste, ka peakatete, individuaalvalmistamine ja parandamine, ka kerusnahkade parkimine ja sukasilmade ülesvõtmine.
- 3) Jalatsite valmistamine ja parandamine - ainult jalatsid ilma nahkgalenteritoodeteta.
- 4) Masinate, aparaatide, peenmehhanismide remont - nii majapidamismasinaid kui ka aparaa- did ja peenmehhanismid (televiisorid, kelled, pesupesemismasinaid).
- 5) Teiste laiatarbe- ja kultuuriesemete valmistamine ja parandamine - teised tööriistad, laiatarbe- ja kultuurikaubad (hakklõhamesinaid, nahkgalenteritooted, lõikeriistad jne.).
- 6) Ehte- ja iluasjade valmistamine ja parandamine - keramika, juveelitooted, klaas- ehted, paruksed, šinjoonid.
- 7) Mööbli valmistamine ja parandamine - ainult mööbel ilma ehitusdetai- lide valmistamiseta.

- 8) Korterite hooldamine - teeninduskombinaatide poolt tehtav sanitaarremond, poonimine, akende klaasimine, tapeetimine, lae valgendamine, aga mitte elektriteenused ja näit. parkettpõranda paigaldamine (ehitusteenus).
- 9) Laenutusteenindus - laenutuspunktid.
- 10) Pisiolmeteenindus - näärivonade tellimine, kingituspakside kojutoomine, tõlketööde tegemine, valgumihklite, gaasiballoonide ja pastapliiatsite täitmine.
- 11) Ehitusteenindus - suvilate ehitamine, küülikupuuride valmistamine.

III. Hügieeniteenindus:

- 1) Hügieeniteenindus
üldse - räägitakse korraga loetelus saunadest, juuksurist jne. Antud termin ise tekstides kasutusel ei ole see on tuletatud põhiuurimusest.
- 2) Saunad -
- 3) Pesupesemine, ke pesu kuivatamine, triikimine.
- 4) Keemiline puhastus - ke rõivaste värvimine, spreteerimine.
- 5) Juuksur - juuste lõikamine, soengu tegemine, habemeajamine, kosmeetika, maniküürimine.

IV. Toitlustus

- 1) Toitlustus üldse - räägitakse toitlustusest ilmselgelt kindlat ettevõtte liiki nimetamata või esineb loetelus mitu eri sfäärist ettevõtet.
 - 2) Restoranid - restoranid, kohvikud, baarid, teenindamisega sööklad.
 - 3) Iseteenindamisega sööklad - viinerisaalid, õllesaalid, piruka-, šašlõkibaarid, ...
 - 4) Töölissööklad - ka koolisööklad, toitlustamine laeval, haiglas, puhkekodudes, pioneerilaagris.
 - 5) Kioskid, müügipunktid - kioskid mitte toiduasinate müügiks, vaid testud valmistoodete (saiaakesed, võileivad) müügiks.
- V. Hotellimejandus - kõik hotellide, vöörastemajade teenindusega seotud küsimused.
- VI. Tervishoid - tekstid, kus käsitletakse tervishoidu kui teenindusprotsessi
- VII. Kommunaalteenindus - hõlmab kõiki kommunaalteenuseid, mis otseselt puudutavad inimese korterit ja kõrvalruume (näit. gaas, soo vesi, elekter, kanalisatsioon, kap.-remondid), tekstid ei käsitle san.-remonte korterivaldaja palvel

VIII. Side

- 1) Side üldse - räägitakse sidesüsteemist terve-
kuna või mitmest side alaliigist
koos.
- 2) Post - kõik postiteenused.
- 3) Telegraaf - kõik telegraafiteenused.
- 4) Telefon - kõik telefoniteenused.

IX. Transport

- 1) Transport üldse - räägitakse ühiskondliku trans-
pordi teenistusest üldiselt või
mitmest transpordiliigist korraga.
- 2) Transport linnas - transport Tallinna linnas + lin-
nalähedane ühiskondlik transport
(elektrirongid, tramm, mikrobuss
jne.).
- 3) Transport väljespool
Tallinna - kõik linnade ja esulate vaheline
ühiskondlik transport ja ka teisi-
te linnade sisetransport (näit.
Perlisi kõisraudtee).
- 4) Takso - kõik taksoteenused (ka veotaksod)

X. Kaubandus

- 1) Kaubandus üldse - räägitakse üldse kaubandusvõrgust
või korraga mitmest kaubandus-
liigist.
- 2) Toidukaubandus üldse - räägitakse üldiselt toidukauban-
dusest või korraga mitmest kauban-
dusliigist.

3) Toidukaubastu	-	} vastavalt kaubastute funktsioonidele.
4) Leivakaubastu	-	
5) Juur- ja puuviljakaubastu	-	
6) Tööstuskaubastu üldse	-	räägitakse üldiselt tööstuskaubandusest või mitmest tööstuskaubanduse liigist korraga.
7) Masinad, aparaadid, peenmehhanismid		
8) Rõivad ja kangad		
9) Jalaõud		
10) Muud laiatarbe- ja kultuurikaubad	-	nahkgalanterii, heliplaadid, lauanõud
11) Ehte- ja iluasjad	-	juvelkaubad, suveniirid, keramika.
12) Mööbel		
13) Ained		
14) Raamatukaubandus		
15) Ajakirjandusliit ja hoiukassad		
16) Apteek		
17) Aiandus		

B. Teenindusprotsessi erinevad aspektid.

B₁ - neutraalne informatsioon

- 1) Käive ja planeerimine - majanduslikud näitajad, plaani täitmine, planeerimine, ka teeninduse mahu suurenemine majanduslikust vaatevinklist.

- 2) Juhtimine ja kontroll - otsene juhtimine ettevõtte juhtkonna, otsene kontroll ettevõtte A/ü, parteiorg. jt. organite poolt ning kaubanduse juhtimine ja kontroll kõrgemalseisvate organite poolt.
- 3) Teaduslike meetodite rakendamine
- 4) Tehnoloogia, automatiseerimine, mehhaniseerimine - tehnoloogilised tootmisprotsessid, ka tehnoloogiliste seadmete olemasolu.
- 5) Sotsialistlik ja kutsevõistlus
- 6) Tööjõud, kvalifikatsioon, väljaõpe - õppimisvõimalused teeninduserialadel, tööjõuvajadus, kohapealne väljaõpe, tööjõu olemasolu.
- 7) Autasustamised
- 8) Karistused
- 9) Varustamine
- 10) Suhtumine tarbijasse - pretensioonid tarbijatele teenindusprotsessis, tarbija käitumine teenindusprotsessis.
- 11) Teenindaja heaolu - teenindajate töötingimused.
- 12) Üldsõnalisused - viited asjade puudustele või headele omadustele ilma täpsusteta, ilma konkreetsete alade näitamiseta.

B₂ - hinnanguline informatsioon

- 13) Reklaam ja informatsioon - mitte reklaamikuulutus, vaid tekstid selle kohta, kuidas reklaam ja inform. teeninduse kohta on korraldatud.
- 14) Muud häirivad tegurid - müra, puhtus, ilu jne. teenindusettevõttes.
- 15) Materiaal-tehniline baas(MTB) - Teenindusasutuste ruumid, hooned, inventar.
- 16) Hinnad - hindade kallidus või odavus, hindade reguleerimine, nende tõstmine või alandamine.
- 17) Teeninduse organiseerimine - lahtiolekuaegade, teenindamiskorra, - korralduse sobivus - mittesobivus (v.a. iseteenindamine ja teenindamine kodus).
- 18) Iseteenindamine - väited iseteenindamise kohta (mitte "iseteenindav" täiendina, maininguna).
- 19) Teenindamine kodus - väited kodus teenindamise kohta.
- 20) Teenindusartikli maht - entud teenindusartikkel on olemas; kuid kas seda on palju või vähe, kas selle maht on suurenenud või vähenenud, mahu, konstateerimine.
- 21) Sortiment - entud laiem teenindusartikkel ja tema alaartiklid (näiteks menüü).

- 22) Kvaliteet - väited teenindusartikli kvaliteedi kohta, mitte teenindusprotsessi kvaliteedi kohta.
- 23) Teenindusartikli olemasolu - kas on või pole teenindusartiklit, kui on, kas on uus või vana, kui ei ole, siis kas vahetevahel või pidevalt.
- 24) teeninduskultuur - väited teenindusprotsessi (teenindaja käitumise) kohta.
- 25) Teeninduseeskirjade rikkumine - täitmine - ostjate petmine, altkäe müümine, ka teeninduseeskirjade korrektne täitmine.
- 26) Lau - õnnitlused, tervitused.

5. Hinnangu kategooriad

Need kategooriad peegeldavad ajalehes antud suhtumist teeninduse olukorrasse linnas ja hinnangut sellele.

Hinnangud kodeeriti järgmiselt:

- 1) Maksimaalne tähelepanu, positiivne hinnang uutele teenuseliikidele, progressiivsetele nähtustele teenindussfääris (+2).
- 2) Mõningate positiivsete külgede ja saavutuste äramärkimine juba olemasolevail teenindussfääridel (+1).
- 3) Neutraalne kirjeldus, konstateering hinnanguta (0).
- 4) Mõningate puudujääkide, negatiivsete nähtuste äramärkimine teenindussfääris, üksikute ettevõtete või töötajate töös (-1).

- 5) Keskendatud tähelepanu mingi tarbijale vajaliku teenindusliigi täielikule puudumisele (-2).

Kategooria B alaliikidest oli uurimises tähelepanu keskuses 3 osa - teenindaja ja tarbija vahelist otsesest kokkupuutumist peegeldavad protsessid. Sellest tingituna kasutati just nende kategooriate (13-25) suhtes hindamismeetodid, mida teeninduse sisemiste protsesside kirjeldamiseks ja üldsõnaliste väidete kohta ei kasutatud.

7.5.3. Uurimistulemused

- I. Tokste, milles räägiti teenindusest, eristati "Õhtulehes" uuritud ajavahemikus 1413, s.o. keskmiselt 4 teksti ühe lehe kohta. Tokste, milles põhikõneaineks (PK) oli teenindus, oli 1199, 214 tekstis räägiti teenindusest alakõneainem(AK). Kokku oli alakõneaineid aga 2374.

Vaatleme järgnevalt, kuidas jagunesid põhi- ja alakõneained teenindussfääride suhtes (vt. tabel 7.12). Nii põhi- kui alakõneaineid on teistest tunduvalt rohkem kaubandussfääri kohta, mõlemal juhul üle 1/3 tekstidest (PK - 34,5%, AK - 33,5%). Väärib märkimist see, et suhteliselt palju on konkretiseerimata teenindussfääridega (üldisi) tekste, kus räägitakse teenindusest üldse (PK - 8,1%, AK - 12,6%). See näitab, et ajaleht pöörab suurt tähelepanu teenindussfääri üldistele probleemidele.

II. Edasi vaatleme järjekorras erinevate teenindussfääride käsitlenise aspekte.

Kaubandussfääris räägitakse kõige rohkem teenindusartikli olemasolust (29,5%). See ning edaspidised suured protsendid antud B kategooria suhtes (teistes sfäärides) on tingitud sellest, et teenindusettevõtted reklaamivad pidevalt oma teenuseid ja tooteid (vt. tabel 7.15). Väärrib tähelepanu ka tööjõu, kvalifikatsiooni, väljaõppe temaatika protsent 12,8. Samuti on huvitav, et kaubandust käsitlevate põhikõneainete osas üldse pole tekste tehnoloogiast, automatiseerimisest, mehhaniseerimisest.

Alakõneainetes räägitakse kõige enam teeninduse organiseerimisest (11,5 %) ja teenindusartikli olemasolust (11,0 %) (vt. tabel 7.16).

Et iga kaubandustekst on praktiliselt reklaam, siis on sellega põhjendatav kaubandustemaatika põhiliselt positiivne hinnang ajalehes.

Negatiivsete hinnangute osas on esikohal teeninduseeskirjade rikkumised ja muud häirivad tegurid.

Huvipakkuv on allikate jaotus kaubanduses võrreldes allikate üldise jaotusega (vt. tabel 7.14). Nimelt on Tallinna linna ja rajoonide TSN TK-d artiklitele kaubandusest allikaks märksa vähen kui enamusele teistest sfääridest (Tallinna Länna TSN TK - 1,4 %, rajoonide TSN TK-d 0,2 %).

Põhikõneainete suhtes on teisel kohal tekstide arvult transport (13,9%). Huvitav on märkida, et alakõneaineid eraldub transpordile vaid 9,8 % (vt. tabel 7.12). Nagu tabelist 7.14 järeldub, on ligi 1/3 (32,7 %) transpordialastest põhikõneainetest pühendatud teeninduse organiseerimisele. Need tekstid kujutavad endast põhiliselt informatsiooni transpordiliikluse korralduse kohta Tallinnas (seoses riiklike pühade ja hooaegade vahetumisega).

Ka alakõneaineid langeb sellele kategooriale kõige enam (25 %).

Huvitav on võrrelda hinnangukoefitsiente teenade "transport linnas", "transport väljaspool" ja "takso" vahel. Transport linnas ja takso on saanud tunduvalt negatiivsemaid hinnanguid kui transport väljaspool Tallinna. Tuleks märkida, et üheski tekstis pole põhikõneainet, mis käsitleks transpordialast reklaami ja informatsiooni, muid häirivaid tegureid, teenindamist kodus ja teeninduskultuuri.

Tuleb märkida taksoteenindusalaste tekstide vähesust (5,4% põhikõneainetes, 0,4 % alakõneainetes).

Transpordi teemaliste sõnumite allikate seas läheneb asustatele protsentuaalselt Tallinna Linnas TSN TK (vastavalt 29,7 ja 26,6 %), ka see on tingitud Tallinna Linnas TSN TK transpordiosakonna teadaannetest liikluse korralduse kohta (vt. tabel 7.14).

Järgnevalt vaatleme olmeteenindust, millele pühendatud tekstide põhikõneainetest on 13,3 % ja alakõneainetest 11,2 % (vt. tabel 7.12).

Üle poole põhikõneainetest kuulub jällegi teenindustartikli olemasolule, st. põhiliselt teadaannetele ja reklaamile (51,9%), alakõneainetes vastavalt 20% (vt. tabelid 7.15 ja 7.16). Küllalt palju räägitakse tööjõu probleemidest (vastavalt PK - 12,5 protsenti ja AK - 9,1 %) ning materiaal-tehnilisest baasist olmeteeninduses (PK - 5,0 % ja AK - 9,1 %).

Ühelgi puhul pole olmeteeninduse osas kõneaineks kodune ja iseteenindamine. Nii PK-des kui AK-des asuvad pluss-poolusel teenindustartikli olemasolu (mitte ühtegi negatiivset koondhinnet), MTB ja sortiment. Ainult negatiivseid hinnanguid on aga saanud teeninduskultuur, teeninduse kvaliteet ja teeninduseeskirjade täitmine.

Põhi- ja alakõnesineliste tekstide koguarv
kategorias A sfääride kaupa

PK			AK		
Sfäär	Arv	%	Sfäär	Arv	%
1. Kaubandus	414	34,5	Kaubandus	796	33,5
2. Transport	166	19,9	Toitlustus	330	13,9
3. Olmeteenindus	160	13,3	Teenindus üldse	304	12,6
4. Toitlustus	129	10,8	Olmeteenindus	265	11,2
5. Teenindus üldse	97	8,1	Transport	232	9,8
6. Kommunaalteenindus	81	6,8	Kommunaalteenindus	177	7,5
7. Hügieeniteenindus	64	5,3	Hügieeniteenindus	138	5,8
8. Side	32	4,3	Side	73	3,1
9. Tervishoid	30	2,5	Tervishoid	34	1,5
10. Hotellimajendus	6	0,5	Hotellimajendus	25	1,1
—	1199	100		2374	100
—					

Kordagi pole ei ala- ega põhikõneainetes räägitud karistustest (tabelid 7.15 ja 7.16). Kõige positiivsemalt on hinnatud PK-des teenindusartikli olemasolu ja AK-des sortimenti ja iseteenindamist. Hinnangukoefitsient -1 iseloomustab iseteenindamise käsitlemist põhikõneainena, alakõneainetele on osane üldiselt kriitilise laad, kusjuures esikohal negatiivse hinnangu osas on siin teeninduse reklaami ja informatsiooni olukord.

Teenindusest üldse räägivad allikatena palju Tallinna TSN TK (22%), rajoonide TSN TK-d ja muud juhtivad organid. Küllalt palju on reportaaž-intervjuusid ja probleemartikleid (vastavalt 10,3 ja 9,3%). Samuti on tunduvalt üle keskmise informatsioonilisi sõnumeid ja ülevaateid (27,9%).

Kommunaalteeninduse kohta on põhikõneaineid 6,8 ja alakõneaineid 7,5%; PK-dest teeninduse organiseerimist 50,7%; üldisõnalisust 13,6% ja teenindusartikleid 12,2%; alakõneainetes teeninduse organiseerimist 23,2%, MTB-d 13,0% ja küivet ning planeerimist 19,7%. Mitte ühtegi teksti pole iseteenindamise ning kodus teenindamise ja sortimendi kohta (vt. tabelid 7.15 ja 7.16).

Kommunaalteeninduse kohta pole ei PK-des ega AK-des ühtegi positiivset koondhinnat.

Kriitiliselt on vaadeldud nii teenindusartikli olemasolu, teeninduse organiseerimist, teeninduse kvaliteeti ja teeninduseeskirjade rikkumisi. Seda olukorda võib seletada sellega, et kommunaalteeninduse kohta käivate artiklite allikaks on 34,5% juhtudest lugejad-tarbijad ja 18,4% Tallinna Linna TSN TK, asutuste protsent on vaid 23. Kriitilisi artikleid kommunaalteeninduse kohta on 49,4% (tabel 7.14).

Nagu sissejuhatavas osas on märgitud, jaotatakse kategooria B kolme suurde rühmitusse: esiteks teenindusprotsessi seesmised aspektid, millel puudub otsene suhe tarbijaga, teiseks üldised väited, kolmandaks teenindus kui kahepoolne protsess teenindaja ja teenindatava vahel. Kõneainete jaotumist antud klassifikatsiooni kohaselt näitab meile tabel 7.13. Umbes 2/3 tekstidest räägib tarbija ja teenindaja suhetest (tundub, et selles proportsioonis on tekstide esitus piisav).

Informatsiooniallikate esatõhtsust erinevate teenindussfääride valgustamisel näitab tabel 7.14. Ligi poolte tekstide (47,9 protsenti põhikõneainelistest tekstidest) allikaks on ametisik või grupp asutuse-ettevõtte tasemel (või asutus-ettevõtte). See seostub tihedalt loo liikides prevaleeruva teadaandereklaami protsendiga (48,7%). Need arvud tunnistavad, et "Õhtuleht" jagab pidevalt informatsiooni teenindussfäärist, asutustel on võimalus tarbijatele järjekindlalt teenuseid meelde tuletada ja tutvustada.

Lugeja (tarbija) on loo allikaks 9,7% juhtudest. Tallinna linna TSN TK-lt laekub informatsiooni teenindussfääridest 8,5%, vähem aktiivsed on Tallinna rajoonide TSN TK-d, nende arvele langeb ainult 1,8 % tekstidest.

Loo liikide protsentuaalse pingerea juures (tabel 7.14^a) tõrkab silma, et esikohal on väikesomahulised ajalehežanrid (teadaanded, informatsioonilised sõnumid, kriitilised märkused). Samas on probleemartikleid ainult 2,6 %, portreesid-olukirjelisi teenindussfääri töötajatest 1,5 %. Kriitiliste sõnumite osakaal loo liikide hulgas on 16,3 %, mis tundub olevat küllaltki suur, kuna kriitika kogumist leidub ka kõigis teistes žanrides. Et kriitikavastused on lülitatud koos õnne-soovide ja muu sellinega "Muu" alla, siis näitab "Muu" koguprotsent 6,9 seda, et tunduvalt osale kriitikast ei vastata ajalehe kaudu.

Eri teenindusprotsesside erikaal B kategoorias
protsentides

	Teenindussfääri seesmised as- pektid	Üldsõnalisused	Teeninduse/suhe tarbijaga
Põhikõneained	25	7,7	67,3
Alakõneained	27,6	10,8	61,6

Tabel 7.14

Teenindusalaase informatsiooni allikad "Ühtulehes"

Sfäärid	Allikad		Tarbija		Toimetus		Ametiisik; asutus		Tallinna TSN TK		Tallinna rajoonide TSN TK-d		Muud juhti- vad organid		Muud üle- linnali- sed orga- nid		Ametlikud materjalid				
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Kaubandus	244	56,1	106	24,4	28	6,4	6	1,4	24	5,5	17	3,9	1	0,2	9	2,1	435	100			
Transport	55	29,7	37	20	23	12,4	49	26,5	0	0	10	5,4	9	4,9	2	1,1	185	100			
Olmeteenindus	130	75,7	22	12,8	12	7,0	2	1,2	3	1,7	3	1,7	0	0	0	0	172	100			
Toitlustus	52	42,6	45	36,9	6	4,9	3	2,5	4	3,3	9	7,4	2	1,6	1	0,8	122	100			
Teenindus üldse	36	36	17	17	12	12	22	22	9	9	4	4	5	5	5	5	100	100			
Kommunaalteenin- dus	20	23,0	14	16,1	30	34,5	16	18,4	2	2,3	1	1,1	4	4,6	0	0	87	100			
Hügieeniteenin- dus	36	52,9	19	27,9	11	16,2	1	1,5	0	0	1	1,5	0	0	0	0	68	100			
S i d e	23	42,6	14	25,9	9	16,7	4	7,4	2	3,7	0	0	0	0	2	3,7	54	100			
Tervishoid	6	20	18	60	0	0	2	6,7	2	6,7	0	0	1	3,3	1	3,3	30	100			
Hotellimajandus	2	33,(3)	0	0	0	0	0	0	1	16,6	1	16,6	1	16,6	1	16,6	6	99,9			
-	%	604	47,9	292	23,2	121	9,7	105	8,5	47	3,7	46	3,7	23	1,8	21	1,7	1259	100		

Teenindusala infoformatsiooni žanriline jaotumine "Õhtulehes"

Loe liik	Reklaam		Sõnum		Kriitika		Reportaaž, intervjuu		Artikkel		Olukirjeldus		Muu		--		
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Kaubandus	234	56,3	68	16,5	52	12,6	20	4,9	24	5,8	11	2,7	5	12	414	100	
Transport	84	50,6	37	22,3	18	10,9	15	9,0	7	4,2	1	0,6	4	2,4	166	100	
Ömasteenindus	115	71,9	15	9,4	19	11,9	5	3,1	3	1,9	2	1,2	1	0,6	160	100	
Toitlustus	47	56,4	27	20,9	29	22,5	10	7,8	7	5,4	3	2,3	6	4,7	129	100	
Teenindus Eldse	40	41,2	27	27,9	7	7,2	4	4,1	10	10,3	9	9,3	0	0	97	100	
Kommunaal- teenindus	10	12,5	12	14,8	40	49,4	12	14,8	5	6,2	2	2,5	0	0	81	100	
Higiteenindus	26	40,6	16	25	14	21,9	4	6,2	2	3,1	1	1,6	1	1,6	64	100	
S i d e	22	42,3	12	23,1	13	25	3	5,8	1	1,9	1	1,9	0	0	52	100	
Tervishoid	4	13,5	10	13,3	4	13,(5)	8	26,(6)	2	6,(6)	1	3,(8)	1	3,(3)	30	99,(9)	
Hotellimajandus	2	33,3	3	50	0	0	1	16,7	0	0	0	0	0	0	6	100	
==	%	584	48,7	227	18,9	196	16,3	82	6,9	61	5,1	31	2,6	18	1,5	1199	100

Teeninduse erinevate aspektide kajastumine "Ohtulohes" põhikõneainetena

Põhikõneained protsentides sfääride kaupa	Käive ja planeerimine	Juhtimine ja kontroll	Teadus	Tehnoloogia automatiseerimine Mehhaniseerimine	Sots. ja kutse - võistlus	Autocustamine	Karistused	Reeglid, tvõttid, kehtsused, väärtused	Varustamine	Suhtumine teer- bijesse	Teenindaja tõe- tingimused	Identifikatsioonid	Üldisolemised	Reklaam ja info- matsioon	Muud hõlprived tegurid	Materiaal- tehni- line baas	Hinnad	Teeninduse organiseerimine	Iseteenindamine	Teenindamine kodus	Teenindusartikli maht	Sortiment	Kvaliteet	Teenindusartikli olemasolu	Teeninduskultuur	Teeninduseeskir- jete rikkumine	Muu	
Teenindus üldse	2,1	1,0	6,2	0	3,1	2,1	0	19,5	0	1,0	0	1,0	26,9	2,1	2,1	9,2	1,0	14,4	1,0	0	0	0	0	5,2	0	2,1	1,0	100
Olmeteenindus	0	1,3	0	0	0	0,6	0,6	12,5	0,6	0,6	0	0,6	3,8	0,6	1,3	5,0	0	5,0	0	0	2,5	2,5	1,9	51,9	2,5	5,6	0,6	100
Hügieenitee- ninidus	0	1,6	0	0	12,5	1,6	0	12,5	1,6	4,7	1,6	1,6	4,7	0	0	23,2	0	14,0	0	1,6	0	0	4,7	7,8	1,6	4,7	0	100
Reitlustus	0	2,3	3,1	0	4,6	1,6	1,6	16,2	0,8	0	1,6	5,4	10,1	0,8	3,1	16,2	0	14,7	0	0	0	1,6	2,3	2,3	1,6	10,1	0	100
Kaubendus	0,2	1,2	0,5	0	1,9	1,2	2,4	12,8	1,0	0,5	0,5	1,7	4,8	5,6	1,7	5,8	3,6	87	0,5	0,7	1,2	5,6	1,4	20,5	0,5	5,1	1,4	100
Transport	0	1,2	0	1,8	1,2	1,2	1,2	6,0	0,6	1,2	0	0,6	3,0	0	0	6,0	1,2	32,7	0,6	0	10,2	1,8	3,6	19,3	2,4	4,2	0	100
Side	1,9	0	0	3,8	1,9	1,9	1,9	34,7	0	11,5	0	0	7,7	0	0	3,8	0	11,5	0	0	0	0	13,6	0	0	5,8	0	100
Kommunaltee- ninidus	1,2	0	0	1,2	0	0	0	0	1,2	1,2	0	0	13,6	0	0	0	0	50,7	0	0	5,0	0	8,7	12,2	0	5,0	0	100
Hotelliteenindus	0	0	0	0	0	0	0	33,3	0	0	0	0	16,7	0	0	33,3	16,7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100
Tervishoid	0	0	0	5,3	0	3,3	0	0	0	0	0	13,3	10,1	0	3,3	30	0	6,7	0	0	0	0	0	30	0	0	0	100

Teeninduse erinevate aspektide kajastamine "Ohtulehes" alakõneainetena

Alakõneained afääride kou- pe	Kuive ja planeerimine	Juhtimine ja kontroll	Teadus	Tehnoloogia, autotiseerimine, mehhaniseerimine	Spets. ja kutsevoistlus	Autosustamine	Keristused	Tõhjud, kvaliteet, katsoon, väljõpe	Varustamine	Suhtumine tarbijasse	Teenindaja töötingimused	Tööajakatsioonid	Üldsoolainused	Reklaam ja informatsioon	Muud hüürid teatud	MTB	Hinnad	Teeninduse organisatsioon	Ise teenindamine	Teenindamine kodus	Teenindusartikli näht	Sortiment	Kvaliteet	Teenindusartikli olemasolu	Teeninduskultuur	Teenindusekirjeldus	Muu	
Teenindus üldse	11,8	4,8	1,6	3,0	1,6	2,3	0	7,3	1,3	0,7	0,7	0,3	18,5	2,3	0,3	21,8	0,7	6,3	0,3	1,3	1,3	0,3	3,3	1,6	4,3	2,3	0	100
Olmeteenindus	3,8	3,0	0	3,8	0,7	0	0,4	9,1	2,3	2,3	0,4	0,7	6,4	1,9	1,1	9,1	1,5	12,0	0	1,1	4,2	3,0	3,0	20,0	5,7	3,8	0,7	100
Hügieeniteenindus	1,4	0,7	1,4	2,2	5,1	0	0	7,2	0,7	1,4	0	1,4	5,8	5,8	0	19,0	2,2	14,6	0	2,2	5,1	6,5	4,3	5,1	4,3	3,6	0	100
Toitlustus	1,2	2,7	0,3	1,8	2,4	0,9	3,6	6,3	7,0	0	1,2	0,6	10,9	0	4,2	18,3	0,3	7,3	0,3	0,3	3,0	6,7	6,7	3,3	5,2	5,2	0,3	100
Kaubandus	6,2	2,7	1,1	0,3	2,9	0,8	1,7	3,4	4,6	0,5	0,3	0,8	9,4	4,3	2,6	8,4	2,3	11,5	3,9	0,8	4,0	4,1	5,6	11,0	2,5	4,3	0	100
Transport	3,0	1,7	1,7	1,7	1,7	1,3	0,9	4,7	0,9	2,6	0,4	0,4	12,5	1,7	3,0	8,2	2,2	21,2	0,4	0,9	9,1	0,4	7,8	4,3	4,7	2,6	0	100
Side	8,2	1,4	1,4	5,5	1,4	0	0	5,5	4,1	8,2	0	1,4	11,0	0	1,4	16,4	1,4	4,1	0	0	6,8	0	12,3	4,1	2,7	2,7	0	100
Kommunaalteenindus	10,7	5,6	0,6	4,5	0,6	0	0,6	5,6	2,8	6,2	0,6	0	9,0	1,1	0	13,0	0	23,2	0	0	1,1	0	8,6	0,6	1,1	4,5	0	100
Hotellid	0	0	4,0	4,0	0	0	0	4,0	8,0	0	0	0	8,0	0	4,0	40,0	0	4,0	0	0	4,0	0	16,0	0	0	4,0	0	100
Tervishoid	0	2,9	0	5,9	0	0	0	8,8	0	2,9	0	0	26,6	0	0	38,3	0	0	0	2,9	8,8	0	0	0	2,9	0	0	100

Hügieeni- ja pesuteeninduse alaseid tekste on üldiselt EK-dest 5,3% ja AK-dest 5,8% (vt. tabel 7.12).

Põhikõneainetest 23,2 % käsitleb MTB-d, AK-des on vastav protsent 19. Teeninduse organiseerimisel on vastavad protsendid 14,0 ja 14,6.

Ühtegi teksti pole karistuste, muude häirivate tegurite ja iseteenindamise kohta (1) (vt. tabelid 7.15 ja 7.16). (Meenu-tagem, et lehe analüüsil ühendasime hügieeniteeninduse kategooriasse ka pesupesemise ja rõivaste puhastamise.) Kirjutisi hügieeniteenindusest oleks veelgi vähem, kui mitte toimetuse kirjasaatja sm. Jakobi ei informeeriks pidevalt teeninduskombinaadi "Junor" tööst, juuksuriteemalisi artikleid kogu hügieeniteenindusest on 42,2 %.

Negatiivseid hinnanguid hügieeniteenindusele nii EK-des kui AK-des on rohkem kui positiivseid. Ainult negatiivseid hinnanguid on saanud teeninduseeskirjade täitmine, teeninduskultuur ja saunateenindus.

Teeninduse kvaliteedi nelja hinnangukoefitsiendi "-1" kohta on ka üks "+1", nimelt juuksuriteenindus. Ühtegi hinnangulist põhikõneainet pole reklaami ja informatsiooni, hindade, teenindusartikli mahu ja sortimendi kohta. Linnas ja rajooni TSN EK-d on kokku hügieeniteenindusest kirjutanud 1 artikli. Sama olukord on ka muude juhtivate organitega. Pole ilmunud ka ühtki ametlikku materjali hügieeniteeninduse kohta (vt. tabel 7.14).

Sideteeninduse tekste EK-dest on 4,3 % ja AK-dest 3,1 %. Side põhikõneaineteks on tööjõud 34,7%, kvaliteet 13,6 % (alalkõneainetes 12,3%), suhtumine tarbijasse ja teeninduse organiseerimine 11,5 %. Alalkõneainetest kõige rohkem on MTB-d (16,4%),

Üldiselt 11,0 % (tabelid 7.15 ja 7.16).

Sideteeninduse juures tõrkab eriti silma suur ebakõla proportsioonides põhikõneaine hinnangulise ja hinnanguta materjali vahel võrreldes keskmisega. Hinnanguta materjali on sidel 57,7 % (keskmise 25% vastu), üldiselt protsent vastab keskmisele (7,7), hinnangulist materjali on sidel vaid 34,6% keskmise 67,3 % vastu. Side on ainus sfäär, kus esinevad sellised proportsioonid.

See aga ei tähenda seda, et antud hinnanguline materjal oleks positiivne. Negatiivseid hinnanguid on positiivsetest enam kui poole võrra rohkem. Positiivsel poolusel on materiaaltehniline baas, teenindusartikli olemasolu ja hinnad (viimased 2 ainult alakõneainetes). Ainult negatiivseid hindeid nii KK-des kui AK-des on saanud teeninduse organiseerimine, teeninduseskirjad, side kvaliteet. Alakõneainetes on väga negatiivsete koondhinnetega teenindusartikli maht. Sideteenustest telegraafil on ainuüksi positiivne hinnangukoefitsient dekodeerivaks. Postil ja telefonil kumalgi on 7 negatiivset koondhinnat. Ühtki teksti pole reklaami ja informatsioonil, iseteenindamise, kodus teenindamise ja sortimendi kohta. Lisaks nendele ei räägita kordagi ka teenindaja töötütingistest (tabel 7.11).

Sidetöötajad esitavad rohkesti pretensioone tarbijatele.

Allikatest on sideteeninduse kohta üle keskmise kirjutatud lugejad-tarbijad (16,7%), loo liikidest on ülekaalus kriitiline artikkel ja informatsiooniline sõnum.

Tervishoiualaseid tekste on üldmahust PK- 2,5%, AK - 1,5 %. Põhiliselt räägitakse materiaaltehnilisest baasist (PK - 30 %, AK - 38,3 %) ja teeninduskultuurist (PK - 30 %, AK - 2,9 %). Ligi pooltest teenindusprotsessi elementidest ei räägita üldse

(tabelid 7.15 ja 7.16). Tervishoiuasutuste teeninduskultuur on tugeva positiivse hinnanguga nii põhi- kui ka alakõneainetes. Põhikõneainetes on kriitiliselt käsitletud materiaaltehnilise baasi olukorda.

Hotelliteenindusest räägib äärmiselt vähe tekste, põhikõneainetes on 0,5 % ja alakõneainetes 1,5 %. Tekstide vähesuse tingib ka hotelliteeninduse enamikku aspektide vaatlemise puudumine - ei ole ühtegi kriitilist artiklit.

Heakorralaseid artikleid ilmutab "Õhtulehes" pidevalt ja järjekindlalt, umbes 1-2 artiklit igas ajalehes. Põhirubriigiks "Õhtulehes", mis kajastab heakorda, on "Tallinn kaunike". Selle kõrval ka tema alarubriik "Tallinn heakorrestatud linnaks", "Meilane", "Meie majahoidja", "01-02-03-04", kus näidatakse, et heakorra rikkujate suhtes hakatakse kasutama üha mõjuvamaid sunnivahendeid jne.

Et heakorda puudutavad tekstid "Õhtulehes" on seni veel läbi töötamata, seame siinkohal anda ainult lühikülevaate probleemidest, mis torkasid silma vastavate artiklite sondeerival läbilugemisel.

Kui materjalides teeninduse kohta on selgelt väljatoodavad teenindaja (teenindusettevõtte, teenindustöötaja) ja teenindatava (tarbija) pooled nende funktsioonide põhjal teenindusprotsessis, siis heakorra juures sellist vahet teha pole võimalik. Organisatsioonid, asutused, Tallinna elanikud on siin teenindajad ja teenindatavad üheaegselt. Kui teeninduse kohta käivates materjalides vaadeldakse seda, kuidas linna teenindamisafäär rahuldab tarbijate materiaalseid vajadusi, siis heakorralastes artiklites kajastatakse nii materiaalse kui eseteetiliste vajaduste rahuldamise probleemi.

Tabelist 7.14 on näha, et olmeteemaduse puhul on suurim protsent allikate seas seutustel (75,6 %) ja loo liigina reklaamil (71,9). Ühegi artikli allikana ei esine rajoonide TK-d.

◆ Toitlustusteemalisi põhikõneaineid on 10,8 %, alakõneaineid 13,9 % (tabel 7.12). Toitlustuse kohta on kõige enam FK-sid materiaal-tehnilise baasi ning tööjõu probleemide kohta (kumbagi 16,2 %). Alakõneainetest esikohal on NTB 18,3 %-ga. Ühtki teksti pole suhtumistest ega soovidest tarbijale (tabelid 7.15 ja 7.16).

Peab märkima, et toitlustusalaste tekstide jaotus toitlustuse sfäärides on ebaühtlane. Samal ajal kui restoranide jne. kohta on põhikõneaineid 51,3 % ja alakõneaineid 30,3 %, räägitakse iseteenindamisega sööklatest FK - 2,3 % ja AK - 3,8 %. Ainuüksi restoranide materiaal-tehnilise baasi kohta oli põhikõneainetes 15 teksti, neist 14 positiivse hinnanguga.

Toitlustuse allikate seas on märgata tugevat kõrvalkaldu mist üldistest proportsioonidest, seda toimetuse arvel, kelle osakaal on toitlustuse valgustamises 36,9 % keskmise 23,2 % vastu. Osaliselt on see seletatav ka asjaoluga, et toitlustuse kohta avaldatakse vähem reklaami kui enamuse teiste sfääride kohta.

Teenindus üldse - FK-d 8,1 %, AK-d 12,6 % (tabel 7.12). Põhikõneainetes teenindusest üldse on kõige rohkem üldsõnalisust (26,9 %, alakõneainetes 18,5 %). Konkreetsetest probleemidest on ülekaalus tööjõud (19,5 %) ja teeninduse organiseerimine (14,4 %). Alakõneainete seas domineerib materiaal-tehniline baas (21,8 %) (FK-des 9,2 %), suhteliselt sagedamini käsitletakse ka käivet ja planeerimist (11,8 %).

"Õhtulehe" heakorralased artiklid püüavad luua igas tal-
linlases suhtumist Tallinnasse kui väärtusesse. Siit ka võima-
lus ja vajadus piiritleda täpselt, kellele nimelt kui teenin-
dajale iga antud teema on suunatud:

- 1) asutustele, organisatsioonidele, kelle otseseks ülesandeks on hoida Tallinna puhtust ja ilu (näit. Spetsialiseeritud Autobaas jne.);
- 2) kõigile teistele asutustele-ettevõtetele Tallinnas;
- 3) igale Tallinna elanikule eraldi ja tallinlastele kui tea-
tud Ühtsusele (elanike osatähtsust teenitatakse Tallinna
ilu hoidmisel veelgi artiklite pideva "meie"-struktuuriga).

Seega tuleb heakorra küsimustele läheneda erinevalt võrrel-
des eespool pikemalt käsitletud teenindusprobleemiga. Selline
analüüs on kavas uurimistöö järgneval etapil seoses pealinlaste
sotsiaalse aktiivsuse ning heaperemeheliku suhtumise kujunemise
uurimisega.

K o k k u v ä t e

1. Teenindusalaste tekstide küllalt suur arv (keskmiselt 4
artiklit 1 lehe kohta) näitab nii ajalehe, teda suunavate
organite kui ka tallinlaste aktiivset huvi teenindusprobleemide
vastu.
2. Põhitähelepanu on pööratud kaubandusele, äärmiselt vähe
on räägitud hotellimajandusest (Tallinn - turismilinn!).
3. Ajalehes on palju reklaami ja informatsiooni teeninduse
kohta (48,7 %).
4. Tallinna rajoonide TSN TK-de erikaal tekstide hulgas on
tunduvalt väiksem võrreldes Tallinna Linna TSN TK-ga.

5. Toitlustusalaste tekstide jaotus alafäärides on ebaühtlane, eriti suur on kontrast restoranide ja iseteenindusega sööklate vahel viimaste kahjuks.
6. Kommunaalteeninduse käsitlemine ajalehes on valdavalt kriitiline, mis kajastab vastavate probleemide teravust Tallinnas.
7. Teenindusprotsessi niisugused progressiivsed vormid nagu iseteenindamine ja teenindamine kodus leiavad äärmiselt vähe kajastamist.
8. Vähe pööratakse tähelepanu ka sellistele teeninduse seosmistele küsimustele nagu automatiseerimise ja mehhaniseerimise võimalused, teenindussfääri töötajate töö- ja olmetingimused, suhteliselt tagasihoidlikul kohal on teeninduskultuuri probleemid. Kuna ka probleemartiklite, olukirjelduste, portreede osatähtsus teadaannete ning informatsiooniliste sõnumite-ülevaadete kõrval on väike, võib kokkuvõttes järeldada, et vaatamata teenindamisprobleemide küllalt suurele mahule "Õhtulehes", on toimetuse tähelepanu sfäärist välja jäänud mitmete aktuaalsete teeninduse arenguga seotud küsimuste sügavam käsitlemine. Arvestades kaadriprobleemi olulisust teeninduses, ei saa lugeda piisavaks ka vähemalt tähelepanu teenindajate töötingimustele ning teenindussfääri üldise prestiiži tõstmisele.

Kirjandus

1. Braugart, J. Ergebnisse einer Befragung auf dem Gebiet der Chemischreinigung. - Textilreinigung, 1970, Nr. 1.
2. Jalasto, H. Saunasteeninduse probleeme. - Tehnika ja tootmine 1972, nr. 6.
3. Jalasto, H. Meresoo, H. Teenindus tõusuteel. Tallinn, 1968.
4. Valdmaa, L. Kaunindusteeninduse organiseerimisest Tallinnas. - Kommunismajandus ja teenindus. Informatsiooniseeria VII, 1972, Nr. 12.
5. Игорнев Ф., Минаев-Цыкановский И. Урбанизация и служба быта. - Городское хозяйство Москвы. 1971, в II.
6. Ракова Н.К. Коренные отличия принципов организации бытового обслуживания населения в социалистическом обществе и при капитализме. - Вопросы экономики службы быта, М., 1966, N7
7. Ружке В.Л. Жилая ячейка и система обслуживания. - Строительство и архитектура Ленинграда, Л., 1971, в II.

8 . p e a t ü k k

TALLINLASTE KODUDE ISELOOMUSTUS

Elamu ja kõik sellega seotu moodustab sotsioloogias uurimisvaldkonna, millel on peale puhtsotsioloogiliste ja sotsiaalpsühholoogiliste aspektide ka kaalukas majanduslik, arhitektuuriline, majandusgeograafiline, ökoloogiline jms. problemaatika. Ilma nimetatud ja teistestki teadusharudest pärineva informatsioonita ei saa uurida elulaadi ja elamu vahekorda. Elamut vaadeldakse mitte kitsalt majana, vaid koos kõigega, mis tema ümber ja sees, ühesõnaga - majanduslike elamistingimuste kompleksina. Siia kuulub kogu väline keskkond: linn, linnaosa, elamu lähem ümbrus, elamu ise ja korter koos kõrvalruumide ja elamiseks vajalike esemetega; samuti korteri funktsionaalsed tsoonid. Kõrvale ei jää ka väline majapidamine (aia- ja loomapidamine) ning puhkevõimalused (koht maja juures või suvila) ja isikliku transpordivahendi kasutamine. Viimastel on "eluruumi" laiendajatena oluline tähtsus ning seega on nad ka elulaadi mõjutajatena olulised.

Elulaadi kui uurimisobjekti seisukohast langeb suur osa antud peatükis käsitletust ühte sõltumatute e. objektiivsete näitajatega (ptk. 6, tabel 6.1). Ent objektiivnäitajaliku iseloomuga on siin vaid see osa, mis konstateerib teatud olukorra või asja olemasolu. Kõik ülejäänud - rahulolu, eelistused, hinnangud, takistavad ja häirivad tegurid kuuluvad otseselt uurimise sotsioloogiliste põhitunnuste hulka.

Märkigen veel, et käesoleva peatüki materjalid on tihe-
dalt seotud linna ja linnaosa struktuuriga ning teenindamise
temaatikaga, mille kohta on aruandes vastavad peatükid 5 ja 7.

Peatükk on kirjutatud sonda uurimuse materjalide põhjal
ja seepärast on ta objektiivsete näitajatega sidumata.

8.1. L i n n, l i n n a o s a, e l a m u l ä h e m ü m b r u s

Linnaosaga on seotud suur hulk probleeme, millel järgne-
valt lühidalt peatutakse. Eriti olulised on linnaehituse küsi-
mused.

Nagu närgivad linnauurijad P. Härason ja J. Iutsar (3),
tunes näite linnaehituse alalt, on Eesti NSV ja ka teiste
NSV Liidu urtes linnaosades elamispinna brutotihedus m^2/ha ,
(mis on kindlaks määratud kehtivate linnaehituslike normidega)
üks maailma kõrgemaid. Tapolas (Soomes) on elanike tihedus
5 korda väiksem kui Mustamäel, kuid sealne ehitamine oli ka
palju kulukam. Tiheda asustuse tagajärjeks on haljastuse eba-
rahuldav olukord, madal iive / 5 lk. 9 / jms. Ühiskonna ja
riigi seisukohalt ei pruugi üldse vastuvõetav olla linn, mis
on väljaehitatud majanduslikust optimistist lähtudes, kui opti-
mism kriteeriumiks on kulutuste miinimum kodule - igapäeva-
sele elukeskkonnale. Kõige odavam on ju ühiselamu töökohta va-
hetus läheduses /3, lk. 82/.

Linnaosa, elamu, korter - need on perekonna elus pika
aja peale arvestatud tegurid. Kui pikka aega perekonnad min-
gis linnaosas on elanud, vajab veel uurimist. Ankeetküsitlu-
se järgi arhitektuuri- ja ehitusspetsialistide hulgas oli see
Tallinnas 10,2 a. /3, lk. 42/. See on pikk aeg, kuid pole ole-

mas korteri, elamu ja linnaosa tüüpi, mis perekondi hällist
 hauani rahuldaks. Ehitades maja, võib hiljem muuta tema väli-
 must, parendada tema sees üht-teist. Raske on muuta ehituse
 korrusselisust, kandvate seinapaneelide vahel asuvate ruumide
 suurust, hoonete linnaehituslikku paigutust /6/. Vajadus
 perekonna elustaadiume arvestada on paljudes kirjutistes kä-
 sitlenist leidnud / 1, lk. 64; 4, lk. 6; 9, lk. 22-26 jt./
 Arhitektid-linnaehitajad -demograafid jt. hoolitsevad inimes-
 te heolu eest.

Paljusid mitmetahulisi probleeme on veel vähe uuritud,
 paljude suhtes teadusei seisukoht võetud, kuid vajavad nor-
 mid-seadused on veel vastu võtmata. Viimasel ajal on siiski
 välja antud mitmeid väga tähtsaid määrusi, mille eesmärgiks
 on järsult tõsta ehitustegevuse ja arhitektuuri kvaliteeti,
 eriti industriaalselt püstitatava massihituse osas. Linnaga
 seotud sotsiaalsete probleemide lahendamise annaks aga põh-
 jenduse niisetele intuitiivselt tunnetatavatele või seni mär-
 kamatagi jäänud asjaoludele. Nende arvestamine annab võimalu-
 se linna juhtimise, linnahituse jne. teaduslikult põhjenda-
 tud paremustamiseks.

Sondaažuurimuses koguti elanikelt andmeid selle kohta,
 kui võrd nad on rahul oma linna ja linnaosaga, kuidas neil
 hooldatakse maja ümbrust, millise kattega on kogu lähedased
 teed jne.

Nagu intervjuu andmeist selgus, meeldib Tallinn eluko-
 bana enamikule pealinlastele (jaatava vastuse andsid 91,7%
 küsitletuist). Segavate ja häirivate tegurite olemasolu kae-
 bab 15 % küsitletuist (tabelid 8.1 ja 8.2). Toodud tabelleis
 näitab vastuste keskmine (\bar{x}) meeldivuse või segavuse kohta
 kolmepallilisel skaalal; mida lähemal on \bar{x} kolmele, seda vä-
 hem tegevus meeldib või seda sagedamini mainiti segavaid te-

gureid. Häirivatest teguritest mainitakse kõige sagedamini kvaliteeti iseloomustavaid asjaolusid (härakorrastus, müra, tolm), rahva tunglemist teenindusasutustes, tänavail ja sõidukeis, samuti järjekordi (tabelid 8.3 ja 8.4).

Linnaosa ja linna võrdlemisel torkab silma, et antud linnaosas elada meeldib inimestele vähem kui elada Tallinnas. Segavaid tegureid nimetab juba 31,1 % küsitletuist (tabelid 8.2 ja 8.3). Peamiselt häirib linnaosa räpasus, inetus, müra jne., st. kvaliteet, sellele järgneb kaaselanike häiriv mõju (tabelid 8.3 ja 8.4). Kõige vähem meeldib konkreetne õu maja ümber - üldse ei meeldi see 33 %-le vastanutest (tabel 8.1).

Tabel 8.1

Vastajate meeldivushinnangute jagunemine

Kui võrd meeldib	Vastus pundub		J a h		Raske öelda		E i		Kokku		\bar{x}
	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	
elada Tallinnas	1	0,5	189	91,7	11	5,3	5	2,4	206	99,9	1,1
elada antud linnaosas	1	0,5	175	85,0	8	3,9	22	10,7	206	100,1	1,0
õu	9	4,4	99	48,1	30	14,6	68	33,0	206	100,1	1,0
maja	-	-	143	69,4	19	9,2	44	21,4	206	100,0	1,0
ahjuküte	7	3,4	55	26,7	37	18,0	107	51,9	206	100,0	2,0
keskküte	6	2,9	168	81,6	15	7,3	17	8,3	206	100,0	1,0
elada omaette korteris	1	0,5	197	95,6	3	1,5	5	2,4	206	100,0	1,0
elada võõras- tega koos	4	1,9	6	2,9	25	12,1	171	83,0	206	99,9	2,0

Tabel 8.2

S e g a v a d t e g u r i d

	Vastamata		Segavate tegurite olemasolu		Raske tõlda		Segavaid tegureid ei mainitud		Kokku		Σ
	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	
Tallinnas elamisel	9	4,4	51	15,0	12	5,8	154	74,8	206	100	2,62
Lännaosas elamisel	22	10,7	64	31,1	5	2,4	115	55,8	206	100	2,28
Ühes	81	39,5	28	13,6	11	5,3	86	41,7	206	99,9	2,46
Majas elamisel	46	22,5	43	20,9	12	5,8	105	51,0	206	100	2,39
Ahjukütte puhul	117	56,8	22	10,7	21	10,2	46	22,3	206	100	2,27
Keskkütte puhul	36	17,5	43	20,9	16	7,8	111	53,9	206	100	2,40
Osaette korteris elamisel	9	4,4	9	4,4	48	23,3	140	67,9	206	100	2,50
Võõrastega koos elamisel	175	85,0	2	1,0	18	8,7	11	5,3	206	100	2,29

Tabel 8.3

Häirivad tegurid linnas, linnasosa, õue ja maja juures
(ruumi, aja, asjade puudus)

	Häirib linnas		Häirib entud linnasosas		Häirib õues		Häirib majas		Häirib linnas, linnasosas, õues, ja majas tervikuna			
	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	Σ	Σ
1. Teenuse, kauba defitsiit	1	0,5			1	0,5	5	2,4	7	7	0,2	2,5
2. Teenuse, kauba kvaliteet	22	10,7	68	33,0	69	33,5	42	20,4	201	202	24,4	71,8
3. Järjekorrad, rahva tunglemine	7	3,4	1	0,5			3	1,5	11	11	1,3	3,9
4. Teenuse kasutamise ajal- ruumiline ebasehivus			6	2,9			1	0,5	7	7	0,8	2,5
5. Esemete, vahendite puudus kojus					1	0,5	2	1,0	3	3	0,4	1,1
6. Ruumi- ja kohapuudus			4	2,0	24	11,6	23	11,1	51	51	6,2	18,2
7. Sündtegevuse või olukorra väljendus	-		-		-		-		-	-	-	-
8. Vastamata (ei häiri miski)	176	85,4	127	61,6	111	53,9	130	63,1	544	X	66,1	X
K o k k u	206	100,0	206	100,0	206	100,0	206	100,0	824	280	100,0	100,0

Tabel 8.4

Häirivad tegurid linna, linnasosa, õue ja maja juures
(vastaja enda ja teiste inimeste suhtes)

	Häirib linnas		Häirib antud linnasosas		Häirib õues		Häirib majas		Häirib linnas, linnasosas õues ja majas tervikuna			
	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%
1. Lapsed	7	3,4	1	0,5	4	1,9	1	0,5	6	0,7	6	13,0
2. Teised inimesed	7	3,4	8	3,9	3	1,5	13	6,3	31	3,0	31	68,5
3. Vanus, tervis	2	1,0	-	-	-	-	2	1,0	4	0,5	4	8,7
4. Tegevus on tülikas	-	-	1	0,5	2	1,0	1	0,5	4	0,5	4	8,7
5. Ei ole harjunud, ei viitsi	-	-	1	0,5	-	-	-	-	1	0,1	1	2,1
6. Vastamata (ei häiri miski)	197	95,6	195	94,7	197	95,6	189	91,7	778	94,5	X	X
K o k k u	206	100,0	206	100,0	206	100,0	206	100,0	824	100,1	46	100,0

Siin häirivad kvaliteet ja ruumipuudus. Järelikult on põhiliseks häirijaks-segajaks seesama tegur, mis on iseloomulik koduvälisele keskkonnale üldse, s. o. kvaliteet /ptk. 7, joonis 7.2/. Linnasosa kvaliteeti iseloomustavad ka niisugused näitajad nagu rohelus ja tänavate kate maja läheduses. Tallinna on harjutud pidama roheliseks linnaks. Küsitluse andmeil paiknevad $\frac{3}{4}$ kodude läheduses pargid, (40,8%), aiad (32,0%). Urbes 20% inimesi mainis, et nende maja läheduses on muru või hekke. Kuid 7,3% vastajast ütles, et nende ümbruses peaaegu üldse ei ole rohelust.

Küsitletute maja ümbruses on sõiduteed ja kõnniteed enamasti asfalteeritud (esimesed küll sagedamini). Kruusakattega ja mullapinnal olevaid sõidu- ja kõnniteid on (vastavalt enamikule juhtudest 9,7% ja 16,5%) on pealinnas kohtas päris palju.

Ka küsitletute ühel soovata teede kattesmaterjalist saadakse ülevaade; need on peolitel juhtudel kõva, peolitel juhtudel aga kruusakattega või hoopis katteta. Viimaste korrashoju pärast on põhjust muret tunda.

Belnevalt selgus, et vastajatele nende õue väga sageli ei meeldinud. Milline on aga kogu õue kate ja kuidas see võiks mõjuda esteetilisest seisukohast ja kui võrd suurt tööd nõuaks selle korrashoid? Enamasti on respondentide õued kaetud rohuga (39,8%) või on maa paljas (18,0%), esineb ka muruga kaetud õuesid (17,5%). Suhteliselt väike osa õuedest on kaetud asfaldi (8,7%) või kruusaga. Elanike rahulolematuse sellise olukorraga on mäletatav. Kõige inestumalt mõjub ja ka kõige raskem on hooldada õue, millel kate puudub; asfaldi on kõige kergem hooldada, kuid muru kõige ilusam, ent töömahukam.

Kuna õue mikrokliimat ja esteetilist ilmet parandab suuremate puude olemasolu õues, siis esitati küsimusi ka selle kohta. Selgus, et suuremaid puud oli 62,6% respondendi õues, flejšänutel need puudusid.

Respondendile esitati küsimusi ka maja õue ja majaesise tänava hooldamise kohta küsitlusajal ja ka 5 a. tagasi (s.o. 1968. a. suvel). Andmed selle kohta on esitatud tabelis 8.5.

Tabel 8.5

Respondendi õue ja majaesise tänava hooldamine

	1972. a. suvel			1968. a. suvel		
	Põhili- selt	Vahel	Harva	Põhili- selt	Vahel	Harva
1. Kogu pere	15	6	-	16	8	-
2. Vastaja ise	6	7	2	7	6	1
3. Tained pere liik- mod	4	3	1	2	3	1
4. Sugulased ja sõb- rad	6	1	-	4	-	-
5. Palgatud maja- hoidja	18	-	1	14	-	1
6. Majavalitsuse (asutuse) maja- hoidja	125	9	7	124	10	4
7. Linnal- kommunaal- majanduseettevõtte	15	2	-	11	2	-
Tuumuse keskmine		5,274			5,202	
Keskmine hälve		1,548			1,656	
Keskmine vigas		0,217			0,238	

Kui võrrelda teodut maja trepikodade ja koridoride korrasolemises, siis viimasel puhul tehakse tööd mõnevõrra rohkem (1972. a. \bar{x} = 4,726).

Tunnuse keskmine, mis langeb skaalas ühikute 5 ja 6 vahel (1972. a. \bar{x} = 5,274 ja 1968. a. \bar{x} = 5,202), näitab, et õue ja majasist tühavat hooldavad põhiliselt majahoidjad, elanikud teevad seda harva. Tallinnas puhul on see mõistatav, sest suurem osa maju on kommunaalmajad. Suurem osa (62,6%) respondentidest elas riigi või asutuse majades, kus selle töö teeb ära majavalitsuse või asutuse majahoidja. Ka kooperativeelsetes majades kasutatakse palgatud majahoidja abi. Seega nõuab puhtuse pidamine Tallinnas küllalt suurt majahoidjate ja tänavapühkijate hulka. Juba praegu majahoidjaid lihtsalt ei jääku, sest sellel kohal töötavad põhiliselt vanemaalsed ja madala haridustasemega inimesed, kelle arv jääb aastast aastalt vähemaks. Ka on see töö halvasti mehhaniseeritud.

Raspool öeldut kokku võttes tuleb tõdeda, et rahulolematuskonnaga kasvab seda enam, mida lähemalt probleem inimest puudutab. Rahulolematuse jada kasvavas järjekorras on; linn, linnaosa, õue, ja korter. Rahulolematust on aga võimalik muuta aktiivsuseks. Seda asjaolu võiks ära kasutada, suunates elanikke oma kodu ja selle lähema ümbruse korrasolemisele. Selle abil on võimalik ka linna ja linnaosa puhtust ja korda ning esteetilist välisilmet parandada. Kuidas seda saavutada ning mis on aktiivsuse tõusu liikumapanevaks heovaks, tuleb lähemalt uurida. Põhiuurimus peaks sellesse probleemaatikasse mõnevõrra selgust tooma.

Järgnevalt käsitletakse linnaosa rajoonide hoonestuse iseloomu. Sõltub ju elulaad tugevasti linnaosast. Antud juhul jääb arutlus sel teemal kahjuks abstraktseks, kuna vaadeldavad näitajad on linnarajooni tüübi kui ühe põhilise objektiivse näitajaga sidumata. Ent vaadeldav küsimustik ongi abivahendiks linnarajooni tüübi ja tema piiride määratlemisel. Osale siin vaadeldud küsimustele ei vastanud respondendid, vastused neile on märkinud intervjuuerialjad (maja kõrgus, maja materjal jms.).

Intervjuu käigus selgitati respondendi maja läheduses asuvate hoonete funktsionaalne iseloom. Selgus, et 91 (44,2%) inimesel oli läheduses tööstusettevõtteid, 97 (47,1%) asutusi, 122 (59,2%) teenindusettevõtteid, 174 (84,5%) kauplusi ja 201 (97,6%) elumaju. Järelikult on pea poolte küsitlute kodude läheduses tööstusettevõtteid, kuigi ainult üle 3% küsitlenuist elab puht tööstusrajoonides. Eriti sageli on tööstusettevõtteid segi elamugruppidega Kalinini rajoonis. Respondendi kodu kaugus toiduainetekauplusest ja linna transpordivahendi peatusest määrab kindlasti mõndagi koduses elulaadis, mõjutades perekonnaliikmete kodus veedetud aja pikkust. Tabeli 8.10 alusel võib väita, et autobussi, trammi või trollibussipeatus, mida küsitletu kasutab, asub kodust keskmiselt 260 m, toidukauplus aga 280 m kaugusel. Kuna selle vahemaa läbimiseks kulub ca 3 minutit, pole "keskmisel tallinlasel" põhjust kurta sõidukipeatuse ning toidukaupluse kauguse üle. Üeldut kinnitavad Rootsi materjalid / 2; lk.54/, mille kohaselt maksimaalne kaugus bussipeatustesse, poodidesse, koolidesse, lasteasutustesse jne. peab olema korterite (s.o. paljukorruseliste majade) puhul 1300 - 1600 jalga

(300 - 500 m) ja individuaalmajade puhul 2600- 3000 jalga (800-900 m)/. Ent kõik pole kaugeltki "keskmised" pealinlased.

Tabel 8.6

Kaugus kodust linnatranspordivahendi
peatuseni ja toidukaupluseni

Kaugus meetrites	Transpordivahendi peatuseni		Toidukaupluseni	
	Arv	%	Arv	%
1. Vastamata	1	0,5	-	-
2. Kuni 100	78	37,9	83	40,3
3. 100 - 200	86	22,3	36	17,5
4. 200 - 300	34	16,5	26	12,6
5. 300 - 400	8	3,9	17	8,3
6. 400 - 500	14	6,8	20	9,7
7. 500 - 1000	18	8,7	18	8,7
8. 1000 - 1500	6	2,9	1	0,5
9. 1500 - 2000	1	0,5	2	1,0
10. 2000 - 2500	-	-	1	0,5
11. 2500 - 3000	-	-	-	-
12. 3000 - 3500	-	-	-	-
13. 3500 - 4000	-	-	-	-
14. 4000 - 4500	-	-	1	0,5
15. 4500 - 5000	-	-	-	-
16. Üle 5000	-	-	1	0,5
K o k k u	206	100,0	206	100,0
Tunnuse keskmine	2,600		2,760	

Tallinna elanud oma suures enamuses on keskmise ja madala korruselisusega. Küsitletute maja ümbruses paiknevad hooned olid pooltel juhtudel (50,5%) 3-5-korruselised, 44% juhtudel 1-2-korruselised.

Majade korruselisusega on positiivses korrelatiivses seoses majade vanus: mida uuemad majad, seda kõrgemad. Loomulikult kehtib tõlde kommunaalmajade kohta.

Linna rajoonist ja asendist transportteede suhtes sõltub liiklustihedus. Respondentide vastustest ja küsitlejate tähelepanekutest selgus, et transportivahendite ja jalakäijate liiklus on ligi poolte küsitletute majade lähedal intensiivne kogu päeva vältel, umbes 1/3 juhtudel on liiklus harv. Ainult väike osa inimesi elab rajoonides, kus liiklus on väga hõre. Liiklustihedus viitab võimalikele segavatele teguritele (liig palju inimesi, järjekorrad, tõuklemine), kuid ka keskkonna ökoloogilis-sanitaarsele tingimustele. Nimetatud asjaolude täpsemaks selgitamiseks ja võimaluse piires ka mõõtmiseks tuleb edaspidi täiendavalt tööd teha.

6.2.1.3. Maja ja korter

Maja ja korteriga, kuid ka linnaosa ja linnaga seotud on küsimus respondendi antud korteris ja linnas elamise ajast. See küsimus on seotud linnaehituse edusammudega sõjajärgaetil ja eriti viimastel aastail, inimese ja perekonna elutsüklitega. Maja, linnaosa ja kogu linna kvaliteedist sõltub inimese ja perekonna olmekvaliteet. Ja nagu meie materjalidest selgub, on korterite kasutamise aeg ligikaudu 11-12 a.; linnas elamise aeg aga 26,5 - 27,5 a. (tabel 8.7).

Tabel 8.7

Respondentide linnas ja antud korteris (majas)
elanise kestus

Aasta	Korteris		Linnas	
	Arv	%	Arv	%
1. Vastanata	1	0,5	-	-
2. Kuni 1900	-	-	-	-
3. 1901 - 1910	-	-	8	3,9
4. 1911 - 1915	1	0,5	4	1,9
5. 1916 - 1920	-	-	5	2,4
6. 1921 - 1925	-	-	5	2,4
7. 1926 - 1930	1	0,5	6	2,9
8. 1931 - 1935	-	-	7	3,4
9. 1936 - 1940	4	1,9	16	7,8
10. 1941 - 1945	14	6,8	30	14,6
11. 1946 - 1950	23	11,2	46	22,3
12. 1951 - 1955	12	5,8	17	8,3
13. 1956 - 1965	45	21,9	15	7,3
14. 1966 - 1970	67	32,5	21	10,2
15. 1971 - 1972	15	7,3	1	0,5
K o k k u	205	100,0	205	100,0
Tunnuse keskmine	12,45		9,74	

Korterite kasutajate kolimine antud korterisse (majja) sagedamini alates 1956. a. Linn sai aastail 1961-1965 ja eriti 1966-1970 rohkesti uusi kortereid ja sellega seoses intensiivistus ka ümberkolimine. Linn migreerumine oli kõige intensiivsem sõjajärgseil aastail ja 1946.-1950. a. pärineb ka kõige arvukam vastanute grupp. 1966.-1970. a. Tallinna elama asunute hulk jääb nõnevõrra maha 1956.-1960. a. pealinna tulutest. Viimastel aastatel on ümberkolimine sagedamini veelgi, sest ehitustempo on kõrge. Tallinnas ehitatakse rohkem kui NSV Liidus ja Besti NSV-s keskmiselt. Kui 1971. a. NSV Liidus ehitati 10 000 el. kohta 92 korterit ja Besti NSV-s 112 korterit, siis Tallinnas 126. Oneti jääb korteriprobleem üheks Tallinna põletavaks probleemiks, sest suur osa vanadest majadest on praktiliselt amortiseerunud ja elamiskõlbamatud (Kesklinna Üleminekutsoon, Kopli ja Kalamaja jt. rajoonid).

Maja materjal koos maja vanusega on üks näitajaid, mis peegeldab üsna suure tõenäosusega maja amortisatsiooniaset. Vastajate majad järgnesid oma materjali alusel järgmiselt: puumaja 50 (24,3%), puumaju kivi-, krohv- või plaatvoodriga 24 (41,6%), ja kivimaju 131 (63,6%); tunnuse keskmine toodud kolmesel skaalal oli 2,400.

Maja vanust sondažuurimuses ei küsitud, kuid see puudus kõrvaldatakse põhiuurimuse käigus. Võimalik, et maja amortisatsiooni tegeliku astme selgitamiseks tuleb esitada täiendavaid küsimusi respondentile või majavalitsuse töötajale. On ju maja amortisatsiooniate üks maja kvaliteeti peegeldavaid näitajaid. Seoses maja (korteri) kvaliteediga kerkib kohe selle kommunaalnugavustega varustatuse aste. Kommunaalnugavusi oli külastatud korterites järgmiselt:

	Arv	%
5. keskküte	101	49,1
1. veevärk	195	93,6
2. kanalisatsioon	182	88,4
7. kuum vesi	60	29,2
6. vann, dušš või saun	74	35,9
4. gaas	152	73,8
3. WC	177	85,9

Nagu märgib linnaurija R. Pullat, on Tallinna kommunaalmugavustega varustatus kodanliku perioodiga võrreldes tunduvalt paranenud /7, lk.43/.

Teiste Eesti NSV suuremate linnadega võrreldes on Tallinn kommunaalmugavustega paremini varustatud.

Tabel 8.8

Elamufondi kommunaalmugavustega varustatuse aste
1969. a. protsentides^x

	Tallinn	Tartu	Kohtla- Järve	Narva	Pärnu	Riia (1970.a.)
1. Veevärk	97,3	85,3	87,0	94,3	65,0	98
2. Kanalisatsioon	97,0	88,4	84,2	91,7	80,0	96
3. Keskküte	55,0	33,3	77,0	84,3	27,1	61
4. Gaas	74,5	48,2	94,1	90,3	53,2	73
5. Soe vesi	31,0	13,1	11,9	14,0	15,0	47

^x Andmed on Eesti NSV linnade kohta võetud Схе́ма комплексной территориальной планировки ЭССР. Сводные выводы и предложения. I, Таллин, 1970; Riia kohta Народное хозяйство о Латвийской ССР в 1970 г. Статистический сборник. Рига, 1972.

Korteri ruumikusest annab veelgi täpsena ülevaate elamis-
pind 1 inimese kohta (tabel 8.10).

Tabel 8.9

Respondendi perekonna kasutuses olevate
tubade ja kõrvalruumide arv

	T o a d		Kõrvalruumid	
	arv	%	arv	§
Vastamata	-	-	17	8,3
1	65	31,6	16	7,8
2	93	45,1	31	15,0
3	37	17,9	70	34,0
4	6	2,9	61	29,6
5	3	1,5	8	3,9
6	2	1,0	2	1,0
7	-	-	1	0,5
K o k k u	206	100,0	206	100,1
Tuumuse keskmine	2,0		3,13	

Tabel 8.10

Elamispind 1 elaniku kohta

Elamispinna n ²	Arv	%
Kuni 2	1	0,5
2 - 4	8	3,9
4 - 6	32	15,6
6 - 8	30	14,5
8 -10	48	23,3
10 -12	24	11,6
12 -14	16	7,8
14 -16	17	8,3
16 -18	9	4,4
18 -20	5	2,4
20 -22	3	1,4
22 -24	3	1,4
24 -26	1	0,5
26 -28	5	2,0
28 -30	2	1,0
30 -32	2	1,0
	206	100,0

Tabel 8.11

Respondentide korteri suurus

n	2	Elamispiind		Üllepind	
		Arv	%	Arv	%
	Vastamata	1	0,5	25	12,1
1.	Kuni 10	7	3,4	2	1,0
2.	11 -20	68	33,2	15	7,3
3.	21 -30	62	30,0	36	17,5
4.	31 -40	39	18,9	54	26,2
5.	41 -50	23	11,2	30	14,5
6.	51 -60	4	1,8	23	11,2
7.	61 -70	1	0,5	11	5,3
8.	71 -80	-	-	7	3,4
9.	81 -90	1	0,5	1	0,5
10.	91 -100	-	-	2	1,0
K o k k u		206	100,0	206	100,0

Respondendi korteri ruumikuse määramisel võeti arvesse ainult need ruumid, mida kasutas respondent ja tema pere. Kuid küsitletulist kasutas kõigist üle poolts (57,3%) korteri kõiki ruume ise, 10,6%-l oli ühiseid ruume samas korteris elavate teiste perekondadega, 32%-l teistes korterites elavate perekondadega. Ühiste ruumide kasutamise keskmine on 1,96 (eespool teatud neljase skaala puhul). Teistega koos elamine on reeglina sundolukord: omaette korteris elada meeldis 95,6 %-l küsitletulist; ainult 2,9 % vastas, et nad elaksid

võõrastega meeleldi koos (tabel 8.1). Peale korteri kvaliteedi määramise vajaduse ajendas võõrastega koos elamise probleemi käsitlema vajadus selgitada allüürnike või ühisköögiga korterites elavate perekondade võimalikku psühhokliimat. Viimane on suhteliselt vähe uuritud, kuid nõuab tähelepanu. Näib, et linnainimene, kellel on külluses võimalusi suhelda võõraste inimestega, püüab suurema privaatsuse poole oma kodus. "Võõra" inimese mõiste tungib ka traditsioonilisse perekonda (koos elavad mitu põlvkonda) endasse. TRÜ üliõpilaste seas korraldatud ankeedi "Sinu ideaal" vastajatest ei tahtnud tulevikus pärast abiellumist mitte keegi elada koos oma või abikaasa vanematega. Täolisi argumente tuleb arvestada linnaehituses ja korterite jagamisel niivõrd, kui võrd seda võimaldab korterite defitsiit.

Nesed pered, kellel on teistega ühiseid ruume, kasutavad ühiselt keskmiselt 2,82 ruumi. Sõltuvalt koos teiste perekondadega kasutatavate ruumide arvust ja funktsioonist kannatab umbes 40% tallinnlastest ebamugavusi, sest kodu ei vasta soovile. Teistega koos elamisel häirivad eelkõige võõraste inimeste olemasolu ja liig tihedast kontaktist tulenevad tülid; kogu ebamugavuste kompleksil tähendab ruumipuudus. Ühis-korter või ühiste ruumide kasutamine koos võõrastega on üks põhitegurid, miks 1/3 vastanuid pole oma korteritingimustega rahul. Vastanute küsimused rahulolu suhtes oma korteriga jagunesid järgmiselt:

1. väga rahul	45	(7,3%).
2. rahul	105	(51,0%).
3. raske öelda	15	(7,3%).
4. ei ole rahul	55	(26,7%).
5. ei ole üldse rahul	16	(7,8%).

Keskmine elamispiind 1 inimese kohta on sondaäküsitluse andmeil 10,7 m². Tulemus on 1 m võrra suurem statistikaorganeis fikseeritud vastavast keskmisest elamispiina suurusest (9,7 m²). See on seletatav kas respondentide vastuste ebatapsusega või siis pole meie respondentide kodud selle näitaja suhtes representatiivsed. Viimane on aga vähe tõenäone, sest seni on kõik vaadeldud objektiivandmed suhteliselt väikese kõrvalkaldumisega statistikaorganeis jms. fikseeritud näitajatega ühtinud.

Elamispiind 1 elaniku kohta on Tallinnas suurem kui teistes vabariikliku alluvusega linnades, v. a. Pärnu. Tallinn on selles suhtes ka teiste liiduvabariikide pealinnade ja suuremate linnadega võrreldes ees. Ent seoses elatus- ja haridustaseme kasvuga suurenevad ka inimeste vajadused, pealegi pole mitte kõigi tallinlaste korteriolukord veel rahuldavgi. Sellele viitab nii korterite väiksus: (31,6% vastanulist koos peredega elas ühetoalises korteris, kaasa arvatud kööktod, 36,6%-l oli korteris elamispiind alla 20 m²) (tabel 8.11).

Sondaažuurimuses pühendati rohkesti tähelepanu kütteprobleematele, püüdes selgitada keskkütte ja ahjukütte eelistust hinnanguis ja rahulolu. Selgus, et keskkütte osatähtsus seoses tänapäeva nõuetele vastava elamufondi äsatähtsuse tõusuga pidevalt kasvab. Kui 1968. a. oli keskküte 40,3%-l, siis 1972.a. juba 49,1%-l küsitletuist. Enamikule küsitletuist (81,6%) meeldib keskküte rohkem kui ahjuküte, kuid segavate tegurite olemasolu nimetati esimese puhul rohkem (vt. tabel 8.2). See näitab, et kuigi keskkütet peetakse heaks (endal pole tööd ja vaeva), jääb siin mõndagi soovida: kord on liiga palav, teinekord liiga külm, korterivaldaja aga oma korteris just tema jaoks optimaalse temperatuuri hoidmiseks, kuigi palju teha ei saa. Võrreldes omavahel ahju- ja keskkütet eelistab viimast vastanuid 70,4 % kui paremat ja 43,7 % kui odavamat.

Oma korteri köetusega oli respondentide rahulolu järgmine:

1. väga rahul	- 20(9,7%),
2. rahul	- 138(67,0%),
3. raske öelda	- 9(4,4%),
4. ei ole rahul	- 35(17,0%),
5. ei ole üldse rahul-	4(1,9%).

Korteri kvaliteeti peegeldab peale maja amortisatsioonist ja kommunaalmugavuste olemasolu, milles suur tähtsus on korteri köetusel, veel väga tähtis asjaolu, - nimelt perekonnas käsutuses olevate ruumide arv, iseloom ja suurus. Uurimusest selgus, et meie respondentidel oli kasutada keskmiselt 2 tuba ja 3,13 kõrvalruumi (tabel 8.9). Suuri kortereid on väga vähe: 4-toalisi ja suuremaid kortereid oli vaid 5,4 % küsitletuist. 1 toa kohta tuleb sondaažuurimuse andmeil 1,3 inimest.

Tunnuse keskmine oli antud juhul 2,77, mis näitab rahulolematute ülekaalu.

Saruti kogu linna, linnaosa ja õue puhul küsiti inimestelt, kas neile meeldib nende majas elada ja kas neid seal elamisel miski segab, ja kui, siis mis. Tabel 8.2 näitab, et vastava majaga oli rahul 69,4%, 9,2% ei osanud küsimusele täpset vastust anda, 21,4% inimestele ei meeldinud tema maja. Maja juures häirisid eelkõige maja kvaliteet ja ruumipuuendus ning nõnevõrra ka teised inimesed.

Respondendi korteri- (ja seega ka elamistingimuste) kvaliteedi üheks allnäitajaks on korteri (maja) juriidiline kuuluvus ja üürisuhe. See on kuidugi mitmekülgne näitaja, mis sisaldab palju muudki, näiteks võimalust kindlustada või tõsta prestiiži jne. Kooliläpilaste kirjandites, kus oli fikseeritud kodu ideaal, taheti tulevikus väga sageli omada koduna individuaalmaja eeslinnas. Enda eest räägib ka allüürniku seisus (allüürnikuna elab 7,3% küsitletutist). Koduna ei rühkuda ühisesse. Kindlustunnet ei tekita ka korter asutuse või majandi majas, kui töökoha muutmine toob kaasa kolimise. Kõik respondentide maja kuuluvust ja üürisuhet näitab tabel 8.12.

Tabel 8.12

Respondentide maja kuuluvus ja üürisuhe 1968. ja 1972. a.

	1 9 7 2 . a . suvel								1 9 6 8 . a . suvel									
	Omanik		Põhiüürnik		Allüürnik		Kokku		Vastamata		Omanik		Põhiüürnik		Allüürnik		Kokku	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Vastamata	--	--	--	--	--	--	--	--	18	8,7	--	--	--	--	--	--	18	8,7
1. Eramaja	23	11,2	--	--	9	4,4	32	15,6	--	--	24	11,6	--	--	10	4,8	34	16,5
2. Kooperatiiv- maja	4	1,9	--	--	--	--	4	1,9	--	--	2	1,0	--	--	1	0,5	3	1,5
3. Asutuse või majandi maja	--	--	18	8,8	--	--	18	8,8	--	--	--	--	14	6,8	--	--	14	6,8
4. Piigimaja	--	--	146	70,9	6	2,9	152	73,8	--	--	--	--	131	63,6	6	2,9	137	66,5
K o k k u	27	13,1	164	79,7	15	7,3	206	100,1	18	8,7	26	12,6	145	70,4	17	8,3	206	100,0

883..Korteri esemelis-ruumilised probleemid

tüüpprojektorterite projekteerimise ja edasiste kasutamisevõimaluste hindamise aluseks olev põhiline näitaja - ruumi pinna suurus - ei peegelda korteri elanike poolt saadavate hüvede kvaliteeti majanduslikele, sotsiaalsetele, psühholoogilistele jt. võimalustele ja vajadustele vastavalt väljakujunenud esemelis-ruumilises süsteemis.

Toetudes käesolevas uurimuses intervjuudest saadud andmetele ja korterite plaanide puhtempiirilisele vaatlusele võib kodu funktsionaalsed tsoonid hüpoteetiliselt jaotada nelja gruppi:

I. Tsoonid, mis küsitletud tallinnlaste elulaadi jaoks on primaarsed ja igas kodus hädavajalikud:

Tsooni moodustav tegevus	% kodudest, kus tsoon asus
1. Puhkus ja enese korrashoid	100,0
2. Hügieen	100,0
3. Söömine	99,5
4. Toidu valmistamine ja säilitamine	99,0
5. Informatsioon ja suhtlemine	99,5

II. Tsoonid, mis osutusid tüüpilisteks ja iseloomustavad uuritud kodude elulaadi:

1. nn. naiste käsitööd (õmblemine, kudumine)	90,8
2. nn. meeste käsitööd (puu-, metalli-, nahatööd)	70,9

III. Tsoonid, mis jaotavad uuritud elulaadi alatüüpe vastavalt mõnede põhilistele demograafilistele, ökonoomilistele, sotsiaalsetele ja psühholoogilistele iseloomustavatele tunnustele vastavates elutingimustes:

a) 1. Kütmine	55,8
2. Kehakultuur ja sport	52,9
3. Iseloomustavate tunnuste	-

4. Lapsed	42,7
5. Vaimne töö ja õppimine	26,2
6. Aia- ja loomapidamine	22,2
7. Transpordivahendid	18,0

Suhteliselt hajutatumaiks tsoonideks esutusid kodu põhitsoonid või põhitsoonide osad (hügieen, puhkus, toidu valmistamine, söömine, lapsed). Tõhelepanu äratav fakt, et hajutatuse koefitsient puhketsoonis kodus (2,89) on ligilähedane kodu keskmisele inimeste arvule uuritud kogumis (2,6 inimest). See vastavus lubab seeldada individuaalse puhketsooni loomise vajaduse tendentsi iga perekonnaliikme jaoks, vaatamata kodu eluruumide (tubade) keskmisele arvule (2,0) ja ruumilisele planeeringule (mida kinnitas ka korterite planeerimise vaatlus).

Vastavalt kehtivale elamiskultuuri nõuetele on kodus iga konkreetse vajaduse rahuldamiseks suunatud tegevuseks vajalikud spetsiaalseid esemeid ja ruumilisi tingimusi, s.o. - tegevuseks vajalik sisseseade ja ruumi planeering.

Kodu sisseseade moodustavad

1) lihtesemed: a) mööbel,

b) väiksemad kodus kasutatavad lihtesemed;

2) insener-tehnilised ja mehaanilised seadmed:

a) vesivarustus, kanalisatsioon, jne. ventilatsioon jne. (kraan, valamu, WC, vann),

b) kütteseadmed (pliit, ahi, kamin),

c) muud suuremad seadmed (kangasteljed jne.);

3) elektrilised masinad:

a) majapidamismasinad (külmik, pesumasin jne.),

b) aparatuurid (raadio, TV, grammofoon, magnetofon jne.)

Kuna ruumilised tingimused on tüüpprojektkorterites projekteeritud vaid sisseseade kasutamise üldise vajaduse arves-

tades, tekib juhuslikust sisseseadest tükeldatud planeering ja kasutamisel läheb seetõttu kogu ruumimahust lubamatult suur osa kaduma.

Minimaalse elamispinna normi arvestamisel oleks otstarbekas silmas pidada igas ruumis konkreetset sisseseadet ja tekkinud ruumiplaneeringut koos nn. vabade tekkinud ruutmeetrite kasutamisevõimalustega. Selles nn. vabade ruutmeetrite ja sisseseade mahu suhte alusel võib kogu antud esemelis-ruumilises süsteemis objektiivselt määrata elamistihedust.

Toetudes Tallinnas läbiviidud intervjuude andmetele võib hüpoteesina väita, et tüüpprojektorterite projektfunktsioonid ja kodude tegelikud funktsioonid ei kattu.

Nagu selgus andmetest, eelistatakse kodust pesupesemist pesumaja teenustele. Üle poole küsitletuist peavad kodus pesupesemist meeldivaks tegevaseks (vt. käesoleva aruande 7.ptk.)

Tüüpprojektorterite projektfunktsioonide hulka aga pesu igapäevane korrashoid - pesemine, kuivatamine, triikimine, ei kuulu. Pesu pestakse vannitoas või köögis, kuivatatakse vannitoas, köögis, radiaatoritel (tubades), võimaluse korral ka rõdul.

Seetõttu ongi hügieenitsoon, kuhu kuulub peale enesehügieeni ka riiete ja korteri igapäevane korrashoid, kõige hajutatum tsoon kodudes (hajutatuse koefitsient 4,23).

Söömistsoon esines kõigis uuritud kodudes. Suur enamus küsitletuist eelistab kodus söömist, 46,6% vastajaist eitab söökla söömist üldse (vt. 7.ptk.).

Igapäevase söömise kohaks on enamasti toiduvalmistamise tsoon (köök) või selle vahetu lähedus.

Köögi ruuminappuse tõttu eelistatakse pidulikumat söömist võimaluse korral mõnes teises ruumis - nn. elutoas vms., kus hoitakse ka spetsiaalseid vahendeid selleks otstarbeks.

Tüüpprojektorterite köökide enamasti juhuslik sisseseade

ja sellest tükeldatud köögiruumi planeering ei võimalda neis tingimustes igapäevast, kaasasgetele elamiskultuuri nõuetele vastavat serveerimist ja söömist. Teiste ruumide kasutamine igapäevasel söömisel ei ole ökonoomne.

Igapäevases elus vajaliku käsitöö tegemiseks (nn. naiste käsitöödest õmblemine, kudumine jne. ja meeste käsitöödest parandamine, meisterdamine, (puu-, metalli- ja nahatööd), puuduvad tüüpprojektikorterites minimaalseidki vajadusi rahuldavad spetsiaalsed projekteeritud tingimused.

Küsitlertulil oli kohtudes nn. naiste käsitööks vajalik ja tegeles sellega 90,8 %, nn. meeste käsitööks vajalik (masinad, seadmed, käsiriistad) ja tegeles sellega 70,9 %.

Naiste käsitööd tehti köögis või mõnes teises toas, meisterdamis- ja parandustööd aga käigis korteri ruumides: esikus, köögis, WC-s, vannitoas, harvemini tubades ja rõdul.

Belistati käsitöötsõone mitte tubades, vaid teistes võimalikes korteri ruumides, kuna selle töö juures tekib prahti ja jäätmeid.

Toetudes intervjuudest saadud andmetele võib väita, et käsitöö tegemiseks on tallinlaste igapäevases elulaadis kindel koht.

Hagu eelnevast selgus, puuduvad korterites täielikult või osaliselt projekteeritud ruumilised ja inseneritehnilised tingimused järgmisteks tegevusteks:

1. Pesu igapäevaseks korrashoiuks (pesemine, kuivatamine triikimine).
2. Toidu igapäevaseks individuaalseks serveerimiseks ja söömiseks.
3. Igapäevases elus vajalikuks käsitöö tegamiseks (õmb-
lemine, kudumine, puu-, metallitöö, parandamine).
4. Pikaajaliste tarbimisesemete hoidmiseks.

Tüüpprojektikorterite projektfunktsioonide ja kodude tegelike funktsioonide mittekattumine, konkreetsete projekteeritud võimaluste puudumine majapidamisasinate ökonoomseks kasutamiseks, korteri planeeringu transformatsioonivõimaluste puudumine ja projekteeritud insener-tehnilise sisseseade obapilaav maht on muutunud korteri esemelis-ruumilised tingimused vajadustele mittevastavaks.

8.4. A e d , s u v i l a , a a t o

Aed võimaldab puhata värskes õhus lihtsalt jalutades või päevitades või ka füüsilist tööd tehes. Tänapäeva linnaurijad ei väsi rõhutamast linlasele omast tagasipüüdu loodusesse, rph-ke haljastuse vajadust linnas. Aed oleks üheks peamiseks võimalikuks vahendiks, kuidas meie 1 - 2 põlvkonnas linlased saaksid teha mingi praktilise mõttega füüsilist tööd. Mugavustega korter ei paku selleks olulisi võimalusi. Aial on ka suur tähtsus laste töö- ja esteetilises kasvatuses. Linnaaed (vähemalt suurlinnas) on minetamas oma tähtsust abimajapidamisena: meie andmeil kasvatati lilli 2,7 korda sagedamini kui köögivilja. Aeda omavate respondentide jagunemine on järgmine:

Tabel 8.13

Aia olemasolu

	Köögiviljaaed		Puuvilja- ja marjaaed		Iluaed	
	Arv	%	Arv	%	Arv	%
Vastamata	4	1,9	5	2,4	6	2,9
1. Jah	35	17,0	38	18,5	42	20,4
2. Ei	167	81,1	163	79,1	158	76,7
Kokku	206	100,0	206	100,0	206	100,0
Tunnuste keskmine	1,83		1,81		1,79	

Küsitletutel on kõige sagedamini iluaed. Võimalus aiaga tegelda on tallinlastel suhteliselt väike: seda võib vaid 17 - 20% inimestest.

Loomapidamist Tallinnas praktiliselt ei esinenud, v.a. 2 juhtumit, kus peeti kanu või küülikuid.

Seega on kodumajapidamine vähe levinud ja võimalused peale kutsetöö ja majapidamistööd ning lastega tegelemise üsna piiratud.

Kui maja ümber pole aeda, siis tekib paljudel linlastel vajadus kasutada vähemalt verandat, palkonit vms., et olla segamatult värskes õhus. Küsitlusandmeil olid nimetatud olemas 44-1 juhul (21,3%).

Puhkuse ja vaba aja soodsat kasutamisevõimalust pakub suvila või maja maal. Meie küsitletutel oli 25 juhul suvila (12,1%) ja 13 juhul (6,5%) maja maal, s.t. kokku 38 (18,6%) peret võib hästi puhata. Peale nimetatud juhtude märgiti veel maja kasutamise võimalust vähematekodus või sugulaste juures maal. Ulejäänute puhkuse ja aktiivse tegutsemise võimalused looduses, v.a. aiamanikud, on tunduvalt halvemad.

Kontakti loodusega tugevdab ning vaba aja veetmise võimalu-

si avardab auto või ka mootorratta olemasolu perekonnas. Perekonna käsutuses oleva auto ja teiste sõidukite esinemissagedust võrreldes selgub, et autodest veidi rohkem on ainult jalgrattaid:

auto	- 19	- 9,2 %
mootorratas	- 10	- 4,9%
mopeed	- 5	- 2,4%
jalgiras	- 23	- 11,2%
paat	- 2	- 1,0%

Auto võimaldab perekonnal veeta linnast väljas nii korralised puhkused kui ka nädalalõpu, ja kui on olemas ka suvila või maja maal, siis kas või kogu suve. Mõeldav on isegi elamaasumine suburbanisatsioonitsoonis. Sel juhul ongi tegu mitte enam linnaliku (urbanse), vaid linnalikmaaliku (rurbanse elulaadiga).

Ameerika Ühendriikides on raske inimesi klassifitseerida linnavõi maainimeteks, sest kuigi nad elavad maal, on nende elulaad rohkem linnalik ja nad käivad linnas tööl. Vastavalt elulaadile kentaksegi need statistikekogumikesse. Ka meil NSV Liidus kujuneb suurte linnade ümber tihe kahekorruseliste majadega asustuvõrk. Kuigi nende esulate heakorrastuse tase pole kõrge, kompenseerivad need puudused (pealegi on neid puudusi võimalik likvideerida!) head ökoloogilised tingimused. Seepärast pole mõtet suburbanisatsioonitsoonit (e. rurbanisatsioonitsoonit) taunida (S; lk. 64 - 65).

ENSV -s ja eriti Tallinnas, kus sõiduasutusi on rohkem kui mujal NSV Liidus ja kus meie küsitluse andmeil on autodest veelgi rohkem suvilaid, on ilmne tendents pool-linnaliku elulaadile kui mitte aseta ringi, siis vähemalt suvel.

K o k k u v ö t e

Tallinna elanike sondažküsitlus, samuti nagu objektiivsed näitsjadki, peegeldab elamistingimuste ja üldise heaolu tõusu linnas. Kasvab ühe elaniku kohta korteris kasutatav ruum, kiiresti suureneb kommunaalmugavustega varustatuse esatähtsus. Pidevalt kiireneb elamuehituse kasvutempo. See on kindlasti üks põhjusi, miks valdavale enamikule küsitletutest meeldib Tallinnas elada.

Samal ajal on linnas veel asjaolusid, mis põhjustavad rahulolematust. Uurimus näitas, et inimeste rahulolematuse on seda suurem, mida lähemalt teatud probleem neid puudutab: kui enamikule küsitletuist meeldib elada linnas, siis linnaosas juba tunduvalt vähem, veel vähem ollakse rahul õuega maja juures, eriti aga korteriga. Keerukaks probleemiks on elamu ja korteri kvaliteet. Korteri-probleemi ei saa veel lahendamatuks lugeda: osal inimestest, eriti üksikuil, ei ole üldse oma korterit, paljud elavad mugavusteta korteris smortiseerunud majades, paljud peavad leppima ühisköögiga korteriga jne. Seega pole mitte kõigi perekondade elukeskkonna kvaliteet sama. Inimese elukeskkond moodustab hierarhilise süsteemi (linn, linnaosa, elamuümbrus, elamu ja korter ning korteri funktsionaalsed tsoonid), mille eri astmetel tuleb allsüsteemide kvaliteeti määrata erinevalt, vastavatest kriteeriumidest lähtudes. Inimeste seisukohalt tõstatub kvaliteediprobleem teravamini sees korteri (maja) ja selle lähema ümbrusega. Kuid korteri sobivust (kvaliteeti) ei määrata antud perekonna jaoks mitte ruumi-

kus, mugavuste olemasolu, ruumide funktsionaalsus üldse, vaid konkreetse korteri vastavus konkreetse perekonna elustandardile ja sotsiaal-professionaalsele staatusele. Siit nähtub vajadus sotsiaalsete lisakriteeriumide väljatöötamiseks elamispiinna jagamise optimeerimiseks.

Edasise uurimuse seisukohalt on oluline elanike rahulolematuse subjektiivsete ja objektiivsete tegurite täpsem selgitamine, samuti rahulolematuse ning sotsiaalse aktiivsuse vahekorrd: kuidas on elanikud ise osa võtnud linna (ka maja ümbruse) heakorrastamisest ja elamufondi hooldamisest ning mida nad veel teha võiksid või tegema peaksid. Uurimist vajavad majavalitsuse probleemid - kuidas tagada optimaalne vahekorrd linn - majavalitsus - inimesed, et inimesed tahaksid ja neil oleks võimalik enda peale võtta see osa linna heakorrastusest, mida neilt oodatakse. Seega vajab selgitamist linna organisatsioonide tegevuse ja elanike aktiivsuse optimaalne vahekorrd. Tallinna edasine uurimine nõuab ka linna kui terviku ning üksikute linnaosade vahekorrdi täpsemat diferentseerimist nii elutingimuste objektiivse kvaliteedi kui ka elanike hinnangute ja hoiakute põhjal.

Linna elanike elulaadi ning sotsiaalpsühholoogiliste iseärasuste täielikum arvestamine avardab võimalusi linna heakorrastamisel, haljastamisel ja kodu esemelis-ruumilise keskkonna projekteerimisel.

Kirjandus

1. A g l e , Ch.K. Housing and urban redevelopment. - An approach to urban planning. Princeton, N.Y., 1953.
2. Å s t r ö m , K., City planning in Sweden. Stockholm, 1967.
3. H ä r m s o n , P., L u t s a r , J. Kaalutlusi ja ettepanekuid elamispinna tiheduse normatiivsete arvestusnäitajate täpsustamiseks mikrorajoonide planeerimisel - Teaduslik-tehniline aruanne. Tallinn, 1969.
4. H ä r m s o n , P., L u t s a r , J. Ökoloogilisest lähemisest linnaehitusele. - Ehitus ja Arhitektuur. 1972, nr. 1
5. L a o s , K. Linnastumise demograafilised aspektid. - Ehitus ja Arhitektuur. 1972, nr. 1.
6. P o r t , M. Arhitektuur vajab teadust. - Sirp ja Vasar , nr. 20 (1379) 1970.
7. P u l l a t , R. Mõeldes ideaalsele linnale. Tln. 1969.
8. В и ш н е в с к и й А.Г. Экономические проблемы развития форм городского расселения. - Проблемы и перспективы современной урбанизации, М., 1972.
9. П л а т о н о в Г.Д. Демография и проблемы жилища. - Строительство и архитектура Ленинграда, 1964, № 4.

9. p e a t ü k k

TOITUMINE

Käesoleva uurimuse üheks eesmärgiks on toitumisega seotud probleemide kirjeldamine ja järelduste tegemine.

Huvipakkuv on see, millised on erinevates materiaalses ja sotsiaalses tingimustes elavate inimeste vajadused toitmise suhtes ning millised on võimalused nende rahuldamiseks.

Vaatluse all olev probleemidering hõlmab koduse ja koduvälise toitmise suhet. Selgitatakse elanikkonna rahulolu praeguse olukorraga ja häirivaid aspekte toitmisega seotud tegevustes. Probleemi materiaalne aspekt hõlmab koduse esemelis-ruumilise keskkonna kujundamist, mis on toitmise korraldusega seotud. Vaatluse all on vajalike esemete olemasolu, nende iseloom (polüfunktsionaalsuse aste) ja ka tarbitavate toiduproduktide polüfunktsionaalsus.

Sotsiaalne ja psühholoogiline aspekt hõlmab elanikkonna orienteeritust kodusele või koduvälisele toitmisele, ühiskondliku sfääri osatähtsust erinevatel elanikkonna gruppidel, sõltuvalt sotsiaalsest struktuurist ja indiviidi käitumisest. Tunduvalt mõjutavad inimese toitmistili tema sotsiaalne positsioon, vahetu ümbritsev keskkond jne., mis määratlevad indiviidi sotsiaal-majandusliku positsiooni.

Kodusele ja koduvälisele toitmisele avaldavad olulist mõju materiaalsed tingimused (tootmise tase toiduainetega seotud

tööstuses; kaubanduse ühiskondliku toitlustamise organiseerimise tase jne.) (vt. joonis 9.). Kui materiaalsed tingimused loovad inimesele valikuvარიandid, siis konkreetne valik teostub oluliselt sotsiaalsete ja psühholoogiliste faktorite mõjul. Toitumise probleemide sotsioloogiline uurimine eeldab toitumise vaatlust inimese seisukohalt mitte kui bioloogilise vajaduse rahuldamist, vaid ka kui teatava sotsiaalse standardi järgimist.

Probleem oma olemuselt seisneb selles, kuidas on inimene rahul praeguse olukorraga, millisena tahaks ta näha edaspidist toitumise korraldust, kuidas rahuldavad teda praegused võimalused, milliseid tendentse võib täheldada. Sotsiaalne aspekt seisneb inimeste vajaduste paremas tundmises ja rahuldamises.

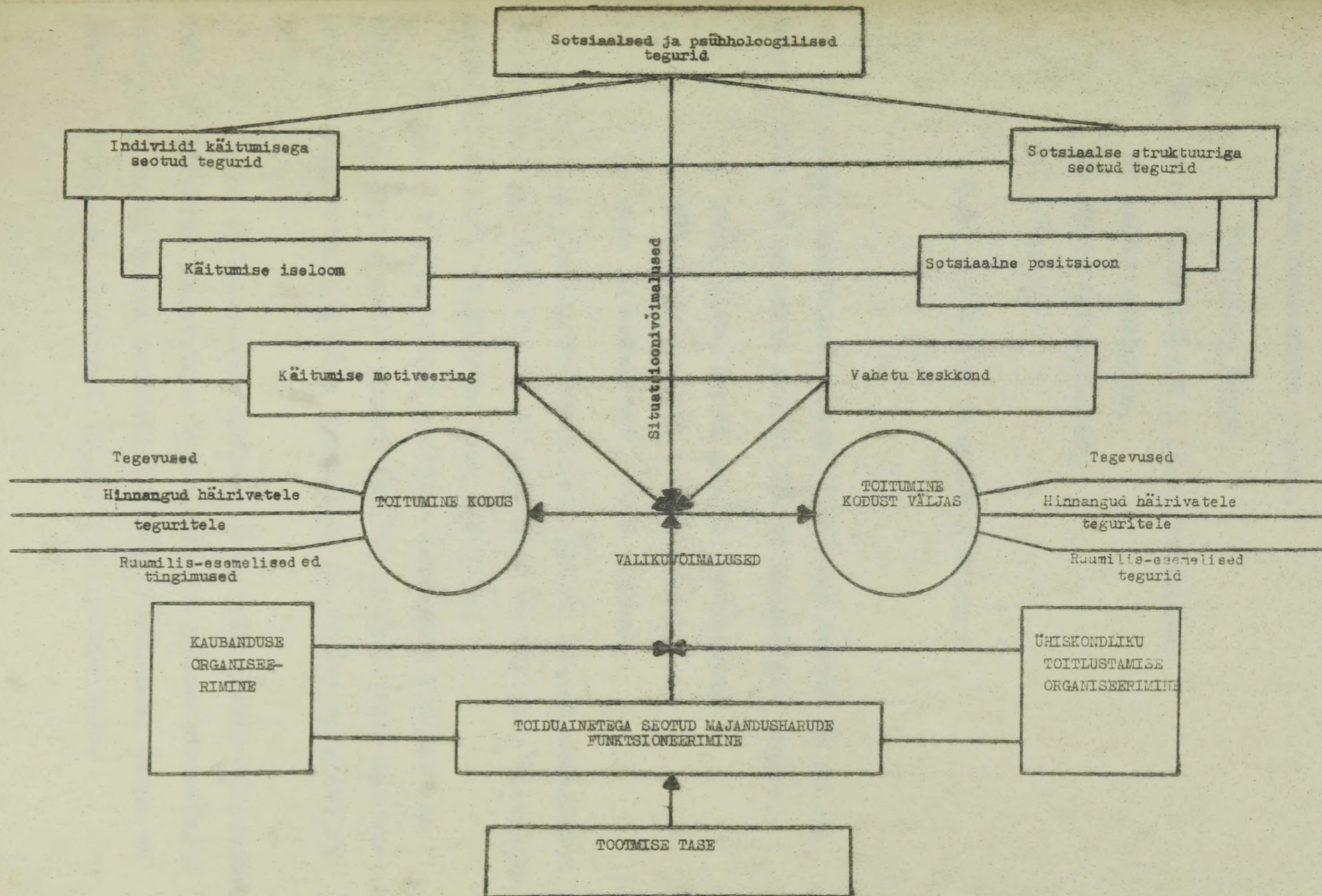
Ei saa pidada loomulikuks, et kaasaegsetes tingimustes kulutab naine 10 - 11 tundi nädalas üksnes toidu valmistamisele (1., lk. 116).

Probleem on tähtis elanikkonna tervise, töövõime, vaba aja seisukohalt.

Tallinlaste toitumisküsimusi korraldavatele instantsidele on oluline teada, kuidas korraldada kaubandust, ühiskondlikku toitlustamist jne. Millised viisid ja vormid on elanikkonnale vastuvõetavamad? Milline on vastavate majandusharude arenguperspektiiv?

Probleemile on 3 lahendust:

1. Toiduainetetööstus võimaldab osaliselt lahendada toitumisprobleemi konservide, poolfabrikaatide jne. tootmisega.
2. Parandatakse tunduvalt koduseks majapidamiseks vajalikku ruumilis -esemelist keskkonda.

Joonis 9.1. Kodust ja koduvälist toitumist mõjutavad tegurid

3. Arendatakse ühiskondlikku toitlustamist.

Lähendusvariantide hindamiseks tuleb enne selgitada nende sotsiaalne aspekt.

Toitumine kodus

Toitumine kodus hõlmab 3 liiki tegevust:

- 1) toidu hankimine,
- 2) toidu valmistamine,
- 3) söömine.

9.1. T o i d u h a n k i m i n e

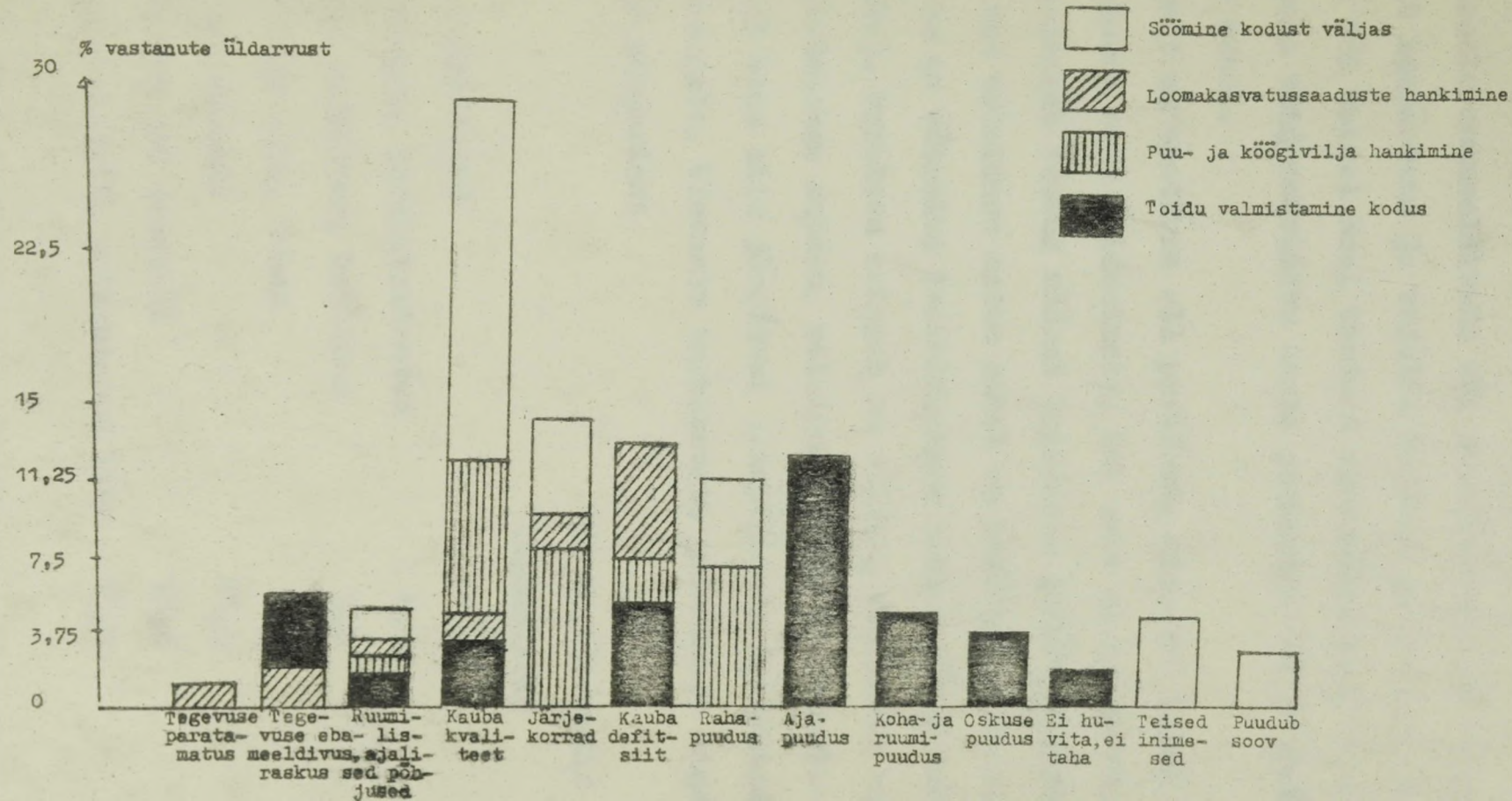
Vajalikud toiduained ostab tallinlane turult ja poest, toidu hankimine on talle suurel määral koduväline tegevus.

1. Liha, piim, munad	↑ \bar{x} 9,52	eemaldatus
2. Köögi- ja puuvili	8,71	kodust
3. Puu- ja aedviljad	8,06	kasvab

Köögi- ja puuviljade hankimise väiksem kodust eemaldatus on tingitud sellest, et 17% tallinlastel on võimalus kasvatada ise köögivilju ja 18,5% puu- ning aedvilju.

53,4%-le küsitletutest meeldiks kasvatada ise puu- ja köögivilju, 31,1% neist puudub isiklik aiamaa. Enda kasvatatud puu- ja köögivilju loetakse paremateks ja odavamateks (41,7% ja 49,0%).

70,1%-le küsitletutest meeldib osta toiduaineid väljaspool kodu. Põhilisteks segavateks teguriteks loomakasvatussaaduste hankimisel loeti kauba defitsiiti (väike sortiment, kaupa ei jätku) (11,7%) ja järjekordi (7,8%) (vt. joonis 9.2).

Joonis 9.2. Takistavad faktorid toiduainete hankimisel, toidu valmistamisel ja kodust väljas söömisel

Puu- ja köögiviljade hankimisel oli segavaid faktoreid märgitud rohkem. Kõige enam häiris küsitletuid kauba kvaliteet (12,6%), kauba defitsiit (1,3%) ja järjekorrad (7,5%).

Ilmneb, et vaid väga vähesed vastanutest peavad toiduainete hankimist enesele ebameeldivaks või paratamatuks toiminguks. See on liialt igapäevane ja vajalik tegevus ja inimene on ta enesele ühel või teisel moel muutnud vastuvõetavaks, tundes end puudutatuna vaid soovitava kauba puudumise või pikkade järjekordade puhul.

Järgnevalt on vaatluse all probleem, millisel kujul eelistavad tallinlased osta toiduaineid, kui suur on nende valmiduse aste, mis väljendab teatud määral toiduaine polüfunktsionaalsust - madalama valmiduse astme puhul on polüfunktsionaalsus kõrgem (suurem on võimalus individuaalse maitse järgi toidu valmistamiseks). Probleem seisneb ka selles, milliseid valmisprodukte eelistatakse rohkem, milliseid vähem (kasutamise iseloom), et siit teha siis järeldusi edaspidiseks toiduaineid tootvale tööstusele. Ülevaate tarbitavate produktide sagedusest annab järgnev pingerida:

	ei tarvita neid toiduaineid
	%
1. Piimasaadused	1,0
2. Leib-sai, kondiitritooted	4,4
3. Piim pudelites, kottides	9,2
4. Lahtine piim, munad	9,2
5. Jahu, kruubid	11,2
6. Puhastamata juurvili	13,1
7. Lihakonservid, suitsutatud liha	13,1

8. Konservitud mahl, puuvili, keedis, kuivatatud puuvili, veinid	15,5
9. Toores liha	16,0
10. Toores kala	17,5
11. Puuvili, marjad (töötluseta)	21,9
12. Ettevalmistatud liha (filee, supikomplektid, hakkliha)	26,7
13. Kalakonservid	30,1
14. Lihast poolfabrikaadid (kotletid, frikadellid)	32,0
15. Valmis lihatooted (vorstid)	37,4
16. Konservitud köögivili	40,3
17. Puhastatud kala (filee)	41,3
18. Lahtine mahl, povidlo, keedis	41,7
19. Kaljapulber	57,8
20. Valmis kalatoidud	62,1
21. Valmis juurviljatoidud, salatid	66,0
22. Keedetud köögivili	72,3
23. Konservitud piim, piima- ja munapulber	74,3
24. Taigen, pudrud	74,3
25. Puhastatud puuvili	80,1
26. Kala poolfabrikaadid	82,5
27. Puhastatud juurvili	85,4
28. Vili terades	98,5

Selgub, et tallinlane eelistab toituda rohkem värskete, väikeema säilivusega toitudega. Eelistatakse toorest liha, kala, puuvilju, juurvilju nende töödeldud kujule. Siit saab järeldada, et tarbijale on küllaltki oluline toiduaine polü-

funktsionaalsus, madalama valmidusastme puhul on kasutamise võimalused individuaalse maitse järgi märksa suuremad.

Järgnevalt esitame eri tootegruppide kasutamise valmidusastme keskmised (\bar{x})

(suurem \bar{x} tähistab kõrgemat valmidusastet)

	\bar{x}
1. Teravili ja teraviljasaadused	3,38 ± 0,08
2. Puuvili ja marjad	2,71 ± 0,15
3. Liha ja lihatooted	2,61 ± 0,11
4. Kala ja kalatooted	2,35 ± 0,13
5. Piim ja piimasaadused	2,19 ± 0,06
6. Juurvili ja köögivilid	2,18 ± 0,14

Ilmneb, et kõige kõrgema valmidusastmega kasutatakse teraviljasaadusi (leib, sai, kondiitritooteid jne.), kõige madalama valmidusastmega piimasaadusi ja juur- ning köögivilja.

Mitmete objektiivsete tegurite (urbaniseerumistendents jne.) mõjul praegune töödeldud ja toorprodukti vahetõrge elanikkonna toitumisstruktuuris nähtavasti muutub lähemal ajal ja eeskätt just suurtes linnades. Seda tendentsi võimaldas järeleda IRÜ Sotsioloogia Laboratooriumis 1970.- 1972. aastal teostatud uurimus konservide tarbimisest ENSV-s.*

Alljärgnevalt anname ülevaate selle uurimuse mõningatest tulemustest, mis on olulised ka Tallinna elanikkonna toitumise seisukohalt ja mis võimaldavad saada ülevaadet urbaniseerituse mõjust toitumisele (uurimus konservidest võimaldas paralleelide tõmbamist suure linna ja väikese linna, linna ja maa toitumisstiilide vahel).

* Käesolevas uurimuses kasutatud andmed konservide tarbimise kohta pärinevad "Konservide tarbimiseelise uurimisest ENSV suuremates linnades (Tallinn, Kohtla-Järve, Tartu, Pärnu) ja Tartu rajoonis".

Nagu näitas ka sondaažküsitlus, tarbitakse konserve küllalt vähe:

	Ei tarbi üldse
	%
1. Konservitud mahlu, puuvilju, keediseid, kuivatatud puuvilja	15,5
2. Kalakonserve	30,1
3. Konservitud köögivilja	40,3

Suhteliselt sagedamini ostetakse konservitud mahlu, puuvilju, keediseid, harvemini köögivilju - 40,3% ei osta neid üldse. Viimast arvu tuleb pidada halvaks näitajaks, sest ENSV-s tarbitakse köögivilju tarbimise füsioloogilisest normist (80 kg) vaid 50%. Paratamatult tuleb osa köögivilja kasutada konservitud kujul, sest paraku on vaid 3 kuud aastas puu- ja köögiviljerohked.

Uurimus konservidest näitas, et põhilisteks takistavateks teguriteks ostmisel on nende madal kvaliteet, sellega võrreldes kõrge hind ja liialt sarnased maitseid konservide eri tootegruppidel. Uurimus võimaldas selgitada, et väga oluline konservide ostul on nende funktsionaalsuse aspekt (sama selgus ka käesolevas uurimuses). Tarbijad eelistavad meelsamini konserve, mille tarbimisega on võimalik toidu valmistamist mitmekesistada, kuid mis pole mõeldud iseseisva valmistoiduna, s.t. konserv kas lisandina või mõne põhikomponendina. Seetõttu eelistati osta sagedamini mahlu, kompotte, salateid kui näiteks suppe.

Valmistades toitu on iga pere huvitatud ikkagi individuaalsest, harjunud maitsest. Pole võimalik dikteerida kõigile ini-

mestele standardse toidu söömist, ka konservi puhul tuleb elanikkonnale jätta teatud varieerimise võimalus.

Hinnangulise suhtumise järgi konservidesse ja nende tarbimise poolest jaguneb tarbijaskond ENSV-s viide rühma. Rühmad erinevad omavahel vajaduste ja nende rahuldamise võimaluste poolest.

I rühm - väike konservide tarvitaja ("snoob"). Moodustab üldkogumist ainult 6,9%. Rühma üldine haridustase on tunduvalt kõrgem kui teistel. 29%-l on kõrgem või lõpetamata kõrgem haridus. Suur osakaal on tehnilisel ja loomingulisel intelligentsil (34,7%). Töölise ja kolhoosnike osatähtsus on selles rühmas teistega võrreldes kõige väiksem.

Seda rühma iseloomustab kindel orientatsioon kodule, kõrge sissetulek ja suur toiduraha kulu. Eelistab rohkem kui ükski teine rühm kodus söömist söömisele ühiskondliku toitlustamise ettevõttes. Tema kodus valmistatakse kõige sagedamini lõunasööki ja külalaj sageli ka sooja hommikusööki.

Kodukonservi varud eriti suured ei ole, pigem ühed väiksemad.

Konservide ostmisel orienteerub toote maitsele ja välimusele. Hind pole talle oluline.

Selle tüübi esindajad elavad ülekaalukalt Tallinnas (39,1%) ja Tartus (21,7%).

II rühm - sagedane konservitarbija - "poissmehe tüüp". Moodustab üldkogumist 22,1%. Selle rühma tarbija hindab konservide kasutamisel üle kõige ajasäästu. Iseloomulik on suhteliselt kõrge vallaliste protsent. Sotsiaalselt koosseisult domineerivad töölised ja osalt ka tööstusega tegelev intelligents.

Orientatsioon on kodust välja. Nende kodudes valmistatakse

kõige vähem hommikuti süüa. Suhteliselt harva tehakse ka lõuna- ja õhtusööki.

Toidule kulutab kõige rohkem raha. Kodukonservide varud on keskmised (teiste gruppidega võrreldes).

Selle rühma esindajad elavad arvukamalt Kohtla-Järvel, Tallinnas (20,6%).

III tüüp - harvem konservide tarbija - "kokkuhoidlik majandusmees". Tema osatähtsus üldkogumist moodustab 23,1%. On konservidega ennem rahulolematu kui rahul. Tarvitab kõiki konserviliike küllalt harva. Peab konserve hinnalt kõige kallimaks. Hindab ja kasutab konserve eelkõige aja kokkuhoiu pärast.

Siia tüüpi kuuluvad kõige suurema perekonnaliikmete arvuga grupid. Eestlaste protsent on kõige kõrgem. Sotsiaalse seisundi järgi vaadelduna on kõige suurem osakaal töölistel ja põllumajandustöötajail. Selle rühma esindajad elavad valdavalt Tartu rajoonis, Pärnus, Tallinnas (23,1%).

Soovib süüa meelsamini kodus kui ühiskondliku toitlustamise ettevõttes. Sellel rühmal on kõige suuremad kodukonservi varud.

IV rühm - "suur konservisõber".

Kõige potentsiaalsem konservide tarbija. Moodustab 20,9% üldkogumist. Ta on konservidega kõige rohkem rahul. Tarbimis-sageduselt ületab kõiki teisi rühmi, konservide maitsele annab kõige parema hinnangu. Ostmisel peab eelkõige oluliseks toiteväärtust.

Selles rühmas on kõige suurem protsent neid, kes meeleldi sööksid ühiskondliku toitlustamise ettevõtetes.

Kodukonserve valmistab see rühm kõige vähem. Eestlaste protsent on madalam kui eespool nimetatud rühmades.

Sotsiaalselt seisundilt põhiliselt tööstustöölised. Küllalt

palju kuulub sellesse rühma ka autojuhte ja mehhanisaatoreid. Kõige rohkem elab selle tüübi esindajaid Tallinnas (22,1%) ja Kohtla-Järvel.

V rühm - "konservide eitaja".

Moodustab 27,1% küsitletute üldarvust. Ei ole konservidega üldse rahul. Need maitsevad talle vähem kui teistele. Konservide tarbimissageduse pingereas kuulub sellele rühmale kõige viimane koht.

Konservide ostmisel peab eelkõige silmas toiteväärtust. Aja kokkuhoid on vähe oluline. Konservide sortimendi laiendamine seda rühma ei huvita.

Omab kindlat orientatsiooni kodule. Eelistatakse kodus söömist ühiskondliku toitlustamise ettevõtetele. Nende kodudes valmistatakse kõige sagedamini sooja toitu.

Kodukonservi varud on suhteliselt suured. Kõige madalama tulukusega grupp. Toiduraha kulutab teiste rühmadega võrreldes keskmiselt.

Selle rühma haridustase on tunduvalt madalam kui teistel gruppidel. Algharidusega inimeste protsent on selles rühmas kõige suurem. Domineerivad pensionär ja põllumajandustöötaja.

Kõige rohkem esineb selle rühma esindajaid Tartu rajoonis. Tallinlastest kuulub sellesse rühma (20,6%).

Järeldub, et sõltuvalt mitmetest sotsiaalsetest determinanteritest (sotsiaalne positsioon, hariduslik tase jne.) diferentseerub tarbijaskond rühmitustesse, kellel on erinev elulaad, tarbimise motiveering ja orientatsioon toidukaupade ostmisel ning toitumise korraldamisel.

Tunduvalt diferentseerub tarbijaid nende haridustase: kõige vähem haritud rühmitus (V), oli kõige enam orienteeritud kodule.

Haridustaseme tõusuga kahanes orienteeritus koduse majapidamise korraldusele (toidu, kodukonservide valmistamine jne.), oluliseks muutus aja kokkuvõid.

Seega Tallinnas esines sagedamini III, IV ja I tarbijarühmitust, võrreldes teiste küsitluskohtadega:

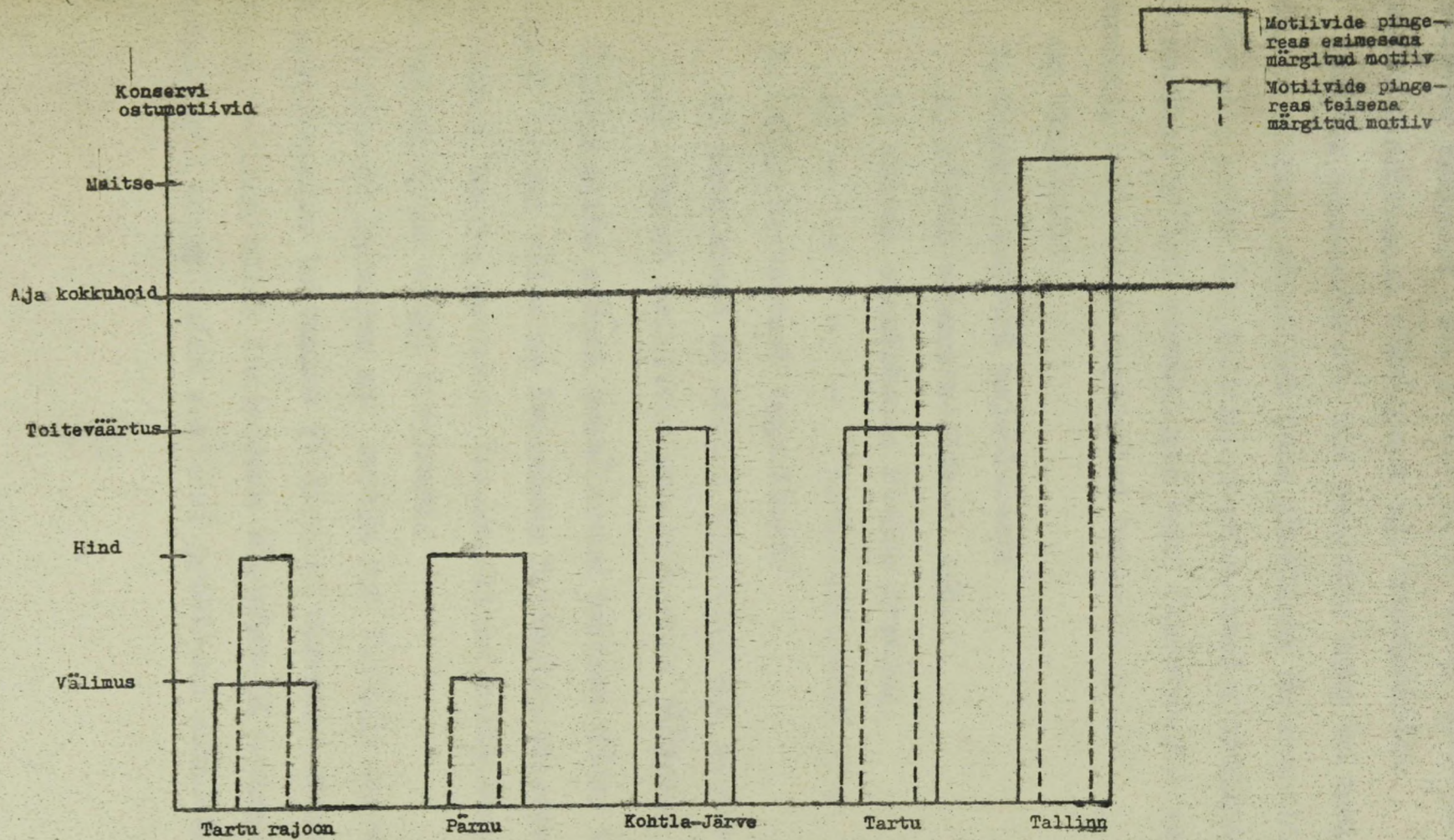
	%
1. III	23,1
2. IV	22,1
3. II V	20,6
5. I	13,6

Tulemused on tähtsad Tallinnas konservide tarbimise potentsiaalsuse seisukohalt:

II + IV rühm (Potentsiaalsem tarbija)		III + V (Vähem potentsiaalne tarbija)	
	%		%
1. Kohtla-Järve	50,5	1. Tartu rajoon	60,4
2. Pärnu	45,2	2. Tartu	52,2
3. Tallinn	41,2	3. Pärnu	49,7
4. Tartu	39,7	4. Kohtla-Järve	45,0
5. Tartu rajoon	35,6	5. Tallinn	43,7

Ilmneb Tallinna omapärane koht teiste vaatlusaluste punktide seas. Siin esineb keskmiselt potentsiaalselt rühmitust (41,2%) ja kõige vähem vähepotentsiaalselt rühmitust (43,7%). Seega tuleb pidada Tallinna edaspidi konservide tarbimise seisukohalt väga potentsiaalseks linnaks.

Jälgides motiveeringut vaatlusalustes kohtades ilmnes, et Tallinnas, Kohtla-Järvel ja Tartus on tarbijatel eelkõige tähtis konservide tarbimisel saavutatav aja kokkuvõid (vt. joonis 9.3).

Joonis 9.3. Ajafaktori osatähtsuse kasv konservide tarbimise motiivina linna suuruse kasvades

Pärnus ja Tartu rajoonis peetakse tähtsamaks hinda ja konservide välimust (vt. joonis 9.3). Urbaniseerituse kasvamisel suureneb elanikkonna tähelepanu aja kokkuhoiule.

Uurimus konservidest, mis puudutas kogu toitumisega seotud probleemistikku, võimaldab teha järeldusi ühiskondliku sfääri osatähtsuse astme üle toitumises erinevatel elanikkonna gruppidel. Ühiskondliku sfääri osatähtsuse kasv (kasutatakse rohkem ÜTE teenuseid, tarbitakse sagedamini konserve jne.)

on tingitud:

1. Objektiivsetest asjaoludest:

- a) tõuseb urbaniseerituse tase,
- b) kasvab elanikkonna üldine heaolu,
- c) - " - - " - hariduslik tase jne.

2. Subjektiivsetest teguritest:

- a) elanikkond on rohkem huvitatud aja kokkuhoiust,
- b) väheneb orientatsioon kodustele töödele.

Ühiskondliku sfääri osatähtsuse tunduva tõusu tõttu tekib edaspidi suurem võimalus lahendada toitumisprobleeme kaubandussüsteemi kaudu, arendada ühiskondlikku toitlustamist, parandada toidukaupade müügi tingimusi.

Probleemi lahendus nii tootja kui tarbija seisukohalt hõlmab ratsionaalse toitumise (toitumise organiseerimine) kujundamist. Selleks tuleb korraldada täiendavaid uurimusi. Reguleerimisteid tuleb leida reklaami probleeme uurides.

9.2. Toidu valmistamine

Nagu selgus intervjuu ja korterite plaanide analüüsist, on toitumine ja temaga seotud tegevuse liigid kodu üks põhilisi funktsioone (kõrvuti hügieeni, puhkuse ja suhtlemisega)

Nende funktsioonide realiseerimine kodus eeldab kaht tsooni, mis kuuluvad toitumissfääri: toiduvalmistamise ja söömise tsoon.

Kaasaegses korteris eeldab toidu valmistamine ja säilitamine spetsiaalset insener-tehnilist sisustust ja ruumi funktsionaalset planeerimist. Põhiliseks ruumiks on köök, peale selle osaliselt spetsiaalsed ruumid riknevate toiduainete hoidmiseks: sahver, kelder (viimased on olemas ka külmutuskapi olemasolu korral).

Spetsiaalne koht toiduainete ja valmistoidu jaoks oli 51% respondentidest, 4,3% küsitletutest kasutas toiduainete hoiuks rõdusid, aknalaudu jt. kohti, mis pole selleks sobivad. 46,7% hoidis toitu koos teiste esemetega, mitte spetsiaalsetes hoiukohtades (koos nõude ja kööginventariga).

Tunduvalt halvem on olukord toiduvalmistamise koha - köögi spetsialiseerituse astmega. Vaid 19% küsitletutest valmistab toitu selleks määratud kohas (köögis), mis pole koormatud munde funktsioonidega. 78,7%-l täidab toiduvalmistamise koht ka teisi funktsioone või siis valmistatakse toitu mitte spetsialiseeritud ruumis.

Meie sondaažuurimuse põhjal võib järeldada, et köök on üks kõige enam funktsionaalselt koormatud korteri ruumidest (peale toidu valmistamise, söömise tsooni on köögis ka hobide, kudumi-

mise, õmblemise, remonditööde ja hügieeni tsoonid - need tööd tehti vaatluse all olnud perekonnas köögilaulal).

Köögilaud on sellisel kujul üks kõige universaalsemaid esemeid korteris: temal toimub peaaegu kõik, mis nõuab aluseks sobivat kõrgust.

Toidu valmistamise või hoidmisega seotud laudade ja kappide polüfunktsionaalsuse pingerida kujunes järgmiseks:

1. Valmistoidu e. toiduainete hoiuruum või kapp	\bar{x}
2. Lauanõude hoidmise kapp	1,90 ± 0,13
3. Toiduvalmistamise laud	2,32 ± 0,13
4. Köögitiistade kapp	2,39 ± 0,11
	2,73

Polüfunktsio-
naalsus kasvub
↓

Kõige spetsialiseeritumalt kasutatakse toiduainete hoiukappi (selleks^{va} üle pooltel (52,9%) käsitletutest külmutuskapp).

Köögi ja kööginõu suhteliselt väike spetsialiseeritus tingib selle väikese ruumi ülekoormatuse mitte ainult mitmesuguste funktsioonidega, vaid ka vastavate funktsioonide täitmiseks vajalike esemetega, mis vähendavad veelgi ruumi pindala.

Ruumilis-esemelise keskkonna parem kohandamine aitab tunduvalt kaasa toitumisprobleemide lahendamisele.

Omaette probleemiks, mida järgnevalt vaatleme, on koduse majapidamise mehhaniseerituse aste. Kuidas käsitletud on seda praegu erinevate toiduainete ettevalmistamiseks korraldanud, annab ülevaate järgnev pingerida (1 - käsitsi, 2 - mehhaanilise vahendiga, 3 - elektrilise vahendiga):

	\bar{x}
1. Kohv, maitseained	2,84 ± 0,07
2. Liha, kala	1,68 ± 0,07
3. Piim, koor, munad	1,62 ± 0,11

4. Juurvili, köögivili, puuvili, mažjad	1,35 ± 0,09	Käsitsi etteval-
5. Teraviljasaadused	1,02 ± 0,03	mistami- se aste tõuseb

Selgub, et kõige rohkem on vastanutel mehhaniseeritud kohvi ja maitseainete ettevalmistamine ($\bar{X} = 2,84$). Liha, kala, piim, koor on võrdse mehhaniseerituse astmega ettevalmistatavad. Kõige enam valmistatakse toidu tegemiseks käsitsi ette juur- ja puuvilju ning teraviljasaadusi.

Üldiselt võib märkida koduse toiduvalmistamise mehhaniseerituse madalat taset, mida ei saa pidada loomulikuks kaasaegsetes tingimustes.

Olukorra parem analüüs eeldab täpsemaid vaatlusi, et selgitada need põhjused, mis takistavad mehhaniseerituse tõusu.

Kodust toiduvalmistamist häirivateks faktoriteks nimetati eelkõige aja puudust (12,1%), tegevuse ebameeldivust, raskust (5,8%) ning koha ja ruumi puudust (3,9%) (vt. joonis 9.2).

Toitumise orientatsioon kodule nõuab toiduvalmistamiseks vajalike kööginõude (mitmeaegused köögikombainid, nõudepesumasinaid jne.) senisest laialdasemat tootmist, sest vajalike esemete puudumisele ning viimaste halvale kvaliteedile viitab

ühtekokku 20% küsitlusetest.

9.3. Kodus ja kodust väljas söömise vahekord

Nagu näitas käesolev küsitlus, eelistab kodust väljas söömist 34% küsitletutest, 46,6% ei taha kodust väljas süüa.

Kodus söömise eelistatus tuleneb väga mitmest kaalutlusest:

- 1) 85,4% vastanutest peab kodust sööki maitavamaks,
- 2) 77,7% - odavamaks,

3. Kahele eespool toodud aspektile lisandub veel sotsiaalne - söömine kodus on omaette suhtlemisvorm.

Seega kaasneb kodus söomisega nii majanduslik kui ka sotsiaalne efekt.

Probleem peitub selles, kuidas muuta ühiskondlikku toitlustamist tarbijale vastuvõetavamaks, sest praeguses olukorras on takistavaid faktoreid vägagi palju (vt. joonis 9.2). Kõige enam häiris küsitletuid kauba kvaliteet (29,6%), järjekorrad, trüggimine (13,6%) ja raha/puudus (10,7%).

Mitmete häirivate faktorite tõttu on söömine küllaltki vähe kodust eemaldatud tegevus:

	\bar{x}	M	
Lõunatamine	4,82 ±	0,36	↑ Suurem eemaldatus kodust
Kerge einetamine	3,62 ±	0,32	

Sagedamini kui kergeid einet, süüakse lõunat kodust väljas.

Ühiskondliku toitlustamise ettevõtete tihedust, istekohtade arvu 1000 elaniku kohta ning läbimüüki ühe elaniku kohta iseloomustavad näitajad on Tallinnas keskpärased teiste vabariikliku alluvusega linnadega võrreldes. Kui aga arvestada Tallinna kui pealinna funktsiooni, siis tallinlaste jaoks need näitajad

muutuvad tunduvalt tagasihoidlikumaks. Ei vaja vist erilist tõestamist ühiskondliku toitlustamise ettevõtete suur osatähtsus sissesõitnute toitlustamisel, ning sellest tulenevalt ka sissesõitnute osa nende ettevõtete klientuuris.

On selge, et ühiskondlikku toitlustamist tuleb edaspidi rohkem arendada, sest siin peitub üks võimalus reguleerida toitumisprobleemi. ÜTE arendamise perspektiiv seisneb sobivamate viiside ja vormide leidmises ning suuremas diferentseerituses sõltuvalt elanikkonna vajadustest.

K o k k u v ö t e

Antud uurimusest selgus linnaelaniku elulaadi spetsiifiline mõju indiviidi toitumisele. Mõju on tingitud urbaniseeritusest tulenevatest elamistingimuste ja nõuete muutusest indiviidile, mis tunduvalt kujundavad inimeste orientatsiooni.

Ilmnesid olulised erinevused maa- ja linnaelanikkonna toitumisstiilides.

Uurimusest tulenes rida probleeme, mida tuleks edaspidigi uurida:

1. Probleemid, mis on seotud koduse toidu valmistamisega. Tuleb täpsemalt määratleda senised takistavad faktorid, lähemalt selgitada elanikkonna vajadusi, et vähendada ajakulu ja töömahukust.

2. Probleemid, mis on seotud koduvälise toitumisega. Siin on oluline ÜTE arengu vormide selgitamisel tema funktsionaalne diferentseerimine.

3. Toiduaineid tootva tööstuse ja kaubanduse arendamise probleemid.

Edaspidistes uurimustes tuleb rohkem rõhutada elanikkonna tervisliku toitumise aspekti.

K i r j a n d u s

Г. Гордон Л.А., Клопов Э.В. Человек после ра-
боты. М., 1972.

10. p e a t ü k k

KODU - LINN - LAPSED

10.1. T a l l i n n a a b i t u r i e n t i d e
k o d u - i d e a a l i s t

10.1.1. Metoodilised lähtekohad

Meie uurimuse põhiosa ülesandeks on olemasolevate kodude kirjeldamine ja nende kirjelduste põhjal mõningate järelduste tegemine.

Selle kõrval on küllaltki huvipakkuv- millised on meie keskkooliõpilaste kui lähemas tulevikus aktiivse elanikkonna soovid oma tulevase kodu suhtes, milline on kodu-ideaal nende jaoks.

Just keskkooli lõpuklassides on õpilane asetatud uutesse sotsiaalsetesse tingimustesse, ta seisab oma iseseisva elu lähel. Sellel arenguetapil kujunevad õpilase orientatsioonid tulevase elulaadi, perekonna ja tulevase tegevuse suhtes. Õpilane orienteerub oma mõtetes-soovides tulevikule. Noortele sellel perioodil iseloomulikud soovid-ideaalid väljendavad väga ilmekalt nende kasvukeskkonna - eelkõige perekonna, aga laiemalt kogu sotsiaal-kultuurilise keskkonna poolt omaks võetud sotsiaalseid väärtusi. Väärtust me defineerime kui..."Indiviidile või grupile ovast, ilmset või varjatud kujutlust soovitavast, mis mõjutab valikut võimalike tegevusvariantide, vahendite ja eesmärkide vahel"/1, lk395/. Need sotsialiseerumisprotsessis omaks võetud väärtused saavad indiviidi edasises elus tema käitumist motiveerivateks orientiirideks, valikukriteeriumideks või standarditeks, mistõttu nad meil otsesest huvi pakuvad.

Üheks võimalikuks väärtuste uurimise meetodiks on verbaalse materjali analüüs, mida meiegi oma töös kasutasime.

Töö sisuliseks eesmärgiks oli selgitada, millised on õpilaste poolt soovitud kodu iseloomulikud jooned ja elemendid, mis moodustavad erinevad ideaalkodu tüübid. Üheks olulisemaks probleemiks oli selgitada objektiivse urbaniseerumisprotsessi mõju soovitava kodu iseloomule.

Hüpoteetiliselt eeldati, et linnaliku elulaadi spetsiifika, millega on seotud uued nõuded indiviidile ja uued elutingimused, avaldavad mõju inimese siseelule, mõjutavad tema vastoid ja orientatsioone. Siit tulenevad eeldatavad erinevused linna- ja maalaste orientatsioonides tulevase kodu asukoha suhtes, sisustuse suhtes ja tulevase perekonna koosseisu suhtes.

Meie uurimuse huvides paluti kolme Tallinna kooli (kesklinnas, Mustamäel, Nõmmel) abiturientidel kirjutada kirjand teemal "Missugust kodu ma tahaksin". Et saadud materjalid oleksid võrreldavad ja kajastaksid meid huvitavaid aspekte, kirjutati kirjandid järgneva kava alusel:

1. Kus peaks mu kodu asuma?
2. Milline peaks olema mu kodu ümbrus?
3. Milline peaks olema kodu sisustus?
4. Kellega koos ma seal kodus elaksin?
5. Millega tegeleksin kodus?
6. Mille poolest erineb minu unistuste kodu mu praegusest kodust?

Võrdlusandmete saamiseks kirjutati kirjand ka mõnede maaasulate koolides.

Kirjandit kui meetodit kasutasime meid huvitavate arvamuste, eelistuste, hinnangute väljaselgitamiseks seetõttu, et nimetatud meetodi kasutamise puhul on uurija mõju saadud andmetele

vähsem kui otsese küsitluse või ankeedi läbiviimise korral. Saadud tekstide analüüsimiseks kasutasime kontentanalüüsi (tekstide kvantitatiivse analüüsi) meetodit, mis osutus võimalikuks seetõttu, et tekstides esinevad teatud invariantseid sisuelemendid. Analüüsi kategooriate väljatöötamisel lähtusime nii grupi poolt väljatöötatud kodu kontseptuaalsest skeemist kui ka tekstide enda iseloomust.

Eeldatakse, et otsitavad väärtuselised elemendid esinevad tekstides

a) avatud väärtusotsustustena nii praeguse kui soovitava kodu erinevate aspektide suhtes;

b) teatavate kodu elementide mainimise või mittemainimise näol, mis omandab väärtuselise sisu toime sellele, et need elemendid osutuvad teatava eelistuse tulemuseks "ideaali" komponentideks.

Saadi järgmine kategooriate süsteem:

A - Ideaali suhe tegelikkusega,

A_I - Ideaali realiseeritavus,

A_{II} - Ideaali vastavus tegelikkusele,

A_{III} - Käsitlusviisi realistlikkus.

B - Konkreetseid koduideaali aspekte,

B_I - Eesmärgi - vahendi vahetõde (kodu kui eesmärk või kui vahend teatava eesmärgi saavutamiseks);

B_{II} - Kategooriad, mis iseloomustavad materiaalsel keskkonda (asukoht, ümbrus, sisustus);

a) kodu ise:

1) konkreetsete esemete olemasolu,

2) elamu iseloom (originaalsus, traditsioonilisus, tagasihoidlikkus);

b) keskkond:

- 1) kodu asukoht,
- 2) loodus,
- 3) tehis (loodus) keskkond.

B_{III} - kategooriad, mis iseloomustavad eelistatavat sotsiaalset ja psühholoogilist keskkonda.

1. Perekond (tulevase, soovitava perekonna iseloom, hinnang kooselule vanematega).
2. Kodu "avatus" (soovitavaks peetav suhtlemisintensiivsus koduvälisega).

B_{IV} - Kodu ruumilised karakteristikud.

B_V - Kodu ajalised karakteristikud.

B_{VI} - Tegevused kodus.

C - Autoriteetid, kellele toetuksid õpilased oma ideaali kujundamisel.

10.1.2. Kirjandite analüüs.

Eespool kirjeldatud sisuelementide analüüs tekstis toimus võrdlevalt autorite objektiivsete karakteristikutega (sugu, elukoht), et selgitada erinevusi tüdrukute - poiste, eriti aga linna- ja maalaste orientatsioonides. Erinevuste olemasolu jälgiti üksikute elementide kaupa.

Kuna analüüsitud materjal on piiratud iseloomuga, ei ole neil õigus teha lõplikke järeldusi meie kooliõpilaste orientatsioonidest, küll aga võime rääkida erinevatest tendentsidest.

Vaatleme järgnevalt analüüsi tulemusi vastavalt esitatud kategooriatele.

Kontseptsioon soovitavast kodust on realistlik, kuigi mitte väga konkreetne.

Üldiselt ollakse oma ideaali teostumise suhtes äraootaval seisukohal: "soovin, loodan, püüan, et minu unistused täituksid (linnas 45,2%, maal 76,2%); neid kes arvavad, et "miski ei sõltu minust enesest" - on rohkem linnalaste hulgas (linnas 14,1%, maal 7,5%).

Oma hinnanguis olemasolevale kodule leiavad 22,7% Tallinna abiturientidest ja 21,8% maakoolide abiturientidest, et nende kodu "ei vasta üldse ideaalile, on selle vastandiks". Eriti rahulolematud on oma koduga Tallinna poisid - 30,9%. Ka maakoolides on enam rahulolematud poisid.

Üksikud rahulolematuse põhjused olemasoleva koduga on järgmised:

Tallinna õpilastel

Maakoolide õpilastel

1. Olemasolev kodu ei rahulda asukoha tõttu (18,5%)	1. Olemasolev kodu ei rahulda asukoha tõttu (26,4%)
2. Olemasolev kodu ei rahulda suhete iseloomu tõttu perekonnas (10,1%)	2. Ei meeldi kodu ümbrus (8,98%)
3. Olemasolev kodu ei võimalda olla iseseisev - (6,75%)	3. Olemasolev kodu ei rahulda suhete iseloomu tõttu perekonnas (6,41%)
4. Ei meeldi kodu sisustus (5,04%)	4. Olemasolev kodu ei rahulda ruumipuuduse tõttu (5,12%)
5. Ei meeldi kodu ümbrus (4,2%)	5. Olemasolev kodu ei võimalda olla iseseisev (5,12%)
6. Olemasolev kodu ei rahulda ruumipuuduse tõttu (3,36%)	

Neid, kelle jaoks olemasolev kodu osutub ideaalile vastavaks, on linna laste hulgas 23,5%, maal 8,98%, kusjuures enam rahul on tüdrukud - seda nii maal kui linnas.

- Eelistused soovitava keskkonna ja kodu sisustuse suhtes varieeruvad väga vähe ja on piiratud reaalsete oludega.

Abiturientide enamiku jaoks osutub kodu kui niisugune eesmärgiks omaette (vt. tabel 10.1). Nii võib kodu vaadelda kui ühte eesmärk-väärtustest õpilaste väärtussüsteemis. Peale selle on kodu õpilaste kujutlustes eelkõige vahend eneseteostuseks ja isiksuse arenguks, mis vastab oma elanike individuaalsetele joontele, annab võimaluse aktiivseks tegevuseks vastavalt oma huvidele. Suurt tähtsust omab kodu ka kui "varjupaik, kaitse", seda eriti tüdrukute jaoks. Iseloomulikud on järgmised väited: kodus tunned end eemal kõigist ohtudest ja muredest; kodu - see on koht, kus võid end tunda kindlana.

T a b e l 10.1

Kodu kui eesmärk või vahend

	Tallinn			Maaskoolid		
	% üldkogu- mist	% tüd- rukute arvust	% pois- te ar- vust	% üld- kogu- mist	% tüd- rukute arvust	% pois- te arvust
1. Kodu kui ees- märk	56,32	61,8	43,1	75,4	71,0	77,0
2. Kodu kui va- hend enese teos- tuseks	12,7	19,1	5,18	9,14	12,9	6,5
3. Kodu kui vahend kaitseks, varju- paigaks	16,7	7,36	25,9	3,71	-	10,0
4. Kodu kui vahend isiksuse saavu- tamiseks	6,24	4,41	8,62	4,54	7,05	-
5. Kodu kui vahend puhkuseks	8,04	7,35	10,3	7,21	9,05	6,5

Väga suurt tähelepanu osutavad õpilased sellele, et oleks tagatud kodu lähedus loodusele (vt. tabelid 10.2 ja 10.3) - rohelus, puhas õhk, samuti veekogude olemasolu. See nõue on väga üldine ja kõige olulisem teiste nõuete kõrval. Siin väljendub ühelt poolt enesekaitsefunktsioon, mis on seotud urbanisatsiooni süvenemisega, teiselt poolt aga teatav üldtunnustatud standardväärtus.

T a b e l 10.2

Loodusobjektid kodu läheduses

Eelistatavad loodusobjektid või nõuded KK-le	Tallinn			Maakoolid		
	% üldkogumist	% tüdrukute arvust	% poiste arvust	% üldkogumist	% tüdrukute arvust	% poiste arvust
Mets	25,2	30,6	18,3	39,0	39,1	38,1
Puud	36,3	33,4	40,0	52,5	53,2	50,0
Veekogud	52,6	29,4	36,7	61,6	60,2	64,5
Mäed	6,67	26,7	11,6	6,1	7,95	-
Puhas õhk	26,7	21,4	33,3	13,4	11,1	22,2
Vaikus	43,6	21,4	43,7	36,6	32,8	50,0

Vastavalt nõudele elada võimalikult lähemal loodusele, valitakse ka soovitatav kodu asukoht. Ideaalseks asukohaks on Tallinna abiturientidele eelkõige äärelinn või ka linnast eemal asuv maanurk, maakoolide õpilastele üksildane maakoht või väike maa-asula (vt. tabel 10.3).

Tabel 10.3

Kodu asukoht

	Tallinn			Maskoolid		
	% üld- kogu- mist	% tüd- rukute arvust	% pois- te arvust	% üld- kogu- mist	% tüd- rukute arvust	% pois- te arvust
1. Suure linna kesklinn	15,2	19,2	9,63	5,34	5,26	5,57
2. Äärelinn	33,6	30,6	36,6	17,3	14,0	27,8
3. Väikelinn või asula	7,2	3,22	5,77	32,0	23,4	27,7
4. Linna lähedal maal	12,5	10,9	13,4	5,34	3,51	11,1
5. Maal, eraldatult	24,5	17,8	32,7	36,0	38,6	27,8
6. Suvel maal, talvel linnas	7,0	19,9	1,92	4,02	5,26	-

Küllalt suur osa õpilastest tahaks omada aeda kodu läheduses. Tallinnas soovib aeda 38,5 %, maalastest 52,5 %. Aia olemasolust on huvitatud nii poisid kui tüdrukud.

Seoses aiaga räägitakse eelkõige võimalusest ise ülu luua, töötada vabal ajal värskes õhus: "Nii hea oleks pärast tööd kogu perega töötada aias, luua oma kätega kaunist oma ümbruses!"

Sellised nõuded keskkonnale tingivad ka elamu valiku. Ideaalne elamu - see on nii maal kui linnalastele, nii poistele kui tüdrukutele eelkõige väike individuaalelamu (vt. tabel 10.4): "Tahan, et meie perel oleks väike majake rohelusse uppuva aia keskel". Tuleb rõhutada, et selline individuaalelamu eelistamine on tingitud mitte huvist maja kui omandi vastu, vaid eelkõige sellest, et võimalus olla eemal südalinna käreast, võimalikult suurem lähedus loodusele seostuvad õpilaste kujutlustes väikese majaga.

Tabel 10.4

Elamu iseloom

Tahab elada	Tallinn			Maakoolid		
	% üldkogu- mist	% tüd- rukute arvust	% pois- te arvust	% üld- kogu- mist	% tüd- rukute arvust	% pois- te arvust
1. ... individuaalelamus	70,5	60,0	82,0	70,3	68,0	80,0
2. ... kooperaatiivkorteris	-	-	-	1,35	1,7	-
3. ...riigikorteris suures majas	15,5	19,9	13,7	8,15	8,3	6,7
4. ... riigikorteris väikeses majas (2-4 korterit)	5,5	7,05	1,02	5,4	6,8	-
5. Soovib korterit, ei täpsusta selle iseloomu	5,5	7,05	3,29	14,8	15,7	13,3

Kodu sisustuse kirjeldamisel on kõige eelistatavamateks omaduseks tagasihoidlikkus: Selline tagasihoidliku lihtsa kodu ideaal on eriti iseloomulik linnalastele (vt. tabel 10.5). Ekstre vagantsusele, luksuslikkusele antakse eranditult negatiivne hinnag: "Mingit luksuslikku sisustust ma ei vaja! Mul pole lossi tarvis".

Tabel 10.5

Sisustuse iseloom

Eelistatav omadus	Tallinn			Maakoolid		
	% üldkogu- mist	% tüd- rukute arvust	% pois- te arvust	% üld- kogu- mist	% tüd- rukute arvust	% pois- te arvust
Individaalsus, originaalsus	10,4	12,0	8,34	8,54	11,1	-
Traditsioonilisus	11,1	12,0	10,0	9,18	11,1	5,57
Tagasihoidlikkus	34,1	36	31,7	19,5	18,8	22,2
Ekstravagantsuse eitamine	19,2	17,3	21,6	20,7	20,3	22,2

Kuna kodu-ideaalil on üldiselt küllaltki abstraktne iseloom, - esiplaanile tõusevad rohkem üldised nõuded keskkonnale ja sisustusele, siis ei pöörata eriti suurt tähelepanu esemete või mugavuste olemasolule kodus.

Konkreetsed kodu sisustuse elemendid erinevad kirjandites järgnevas eelistuste reas:

<u>Tallinna õpilased</u>		<u>Maakoolide õpilased</u>	
1. Isiklik raamatukogu	26,0%	1. Televiisor	38,2 %
2. Televiisor	25,2%	2. Raadio	29,3%
3. Raadio	23,2%	3. Isiklik raamatukogu	24,4%
4. Kamin	17,0%	4. Kamin	19,5 %
5. Vaip	6,67%	5. Vaip	12,2%
6. Loomanahad	4,95%	6. Magnetofon	8,55%
7-8. Külmutuskapp	4,45%	7. Köögi üldine tehniline varustatus	7,32%
7-8. Kunstiteosed	4,45%	8. Pesupesemismasin	6,1%

Raamatuid, samuti kunstiteoseid, hindavad enam poisid. Kõige populaarsem ese maa lastele on televiisor kui vahend kontakti

hoidmiseks maailmaga, kuid selle kõrval auto on enam populaarne linnalaste hulgas (linnas 10,4%, maal 4,89%).

Majapidamismasinatest kõneldakse kirjandis suhteliselt vähe. Esineb tendents, et kodusest majapidamisest, majapidamismasinatest räägivad palju rohkem poisid. Poistele on üldiselt tähtis, et: "Köögis oleks kõik vajalik, et perenaisel oleks seal mugav tegutseda!"

Majapidamismasinaist on linnalaste seas populaarseim külmutuskapp, maal pesupesemismasin.

Ideaalses kodus, mis õpilaste soovides on keskmiselt 3-toaline (Tallinnas) või 4-toaline (maal), on võimalikult vähe esemeid, mille arvel võidetakse vaba ruumi korteris: "Ma tahan, et ei oleks liiga palju asju - muidu pole endal kuskil ruumi olla"; "Ma ei taha elada asjade laos" (vt. tabel 10.6).

Vajalikest mugavustest ideaalses kodus on nõutavamad kesk- küte (linnas) ja gaas (maakohas). Ka komfort on enam populaarne poiste hulgas.

T a b e l 10.6

Ruumikus

Vajadusest omada ruumikat kodu räägib 25,2% kõigist linna- ja 43,05 % maalastest.

Neist:

	<u>Tallinna</u> <u>kooliõpil.</u>	<u>Maakoolide</u> <u>õpil.</u>
1. ... unistab suurtest ruumidest	40,0	28,0
2. ... soovib vähem asju, et selle arvel saada ruumi	33,3	44,0
3. ... soovib igale perekonnaliikmele omaette tuba	14,7	28,0

Rohkem kui materiaalsele keskkonnale, pööratakse kirjan-
deis tähelepanu tulevasele perekonnale, suhetele perekonna liik-
mete vahel.

Umbes 2/3 abiturientidest on juba orienteeritud oma-enda
perekonna loomisele (vt. tabel 10.7). See tendents väljendub sel-
gemalt Tallinna õpilaste seas, meelastest aga enam poiste hul-
gas. Üheks tendentsiks on ka soov elada üksi. Siin väljendub püüe
iseseisvusele. 3% linnalapsi meenutab tulevase perekonna "ainsa
liikmena" koera.

T a b e l 10.7

Tahab elada	Tallinn			Maakoolid		
	% üld- kogu- mist	% tüd- rukute arvust	% pois- te arvust	% üld- kogu- mist	% tüd- rukute arvust	% pois- te arvust
... üksi	4,0	3,5	4,64	7,69	10,4	-
... koeraga	3,0	3,51	2,33	-	-	-
... sõbra (sõbratari ga)	1,0	-	2,33	1,54	2,08	-
... enda põlvkon- nast sugulasega	1,6	1,75	-	1,54	2,08	-
... abikaasaga	32,2	26,4	37,2	20,0	16,7	29,4
... abikaasa ja lastega	43,7	48,4	34,9	36,9	16,7	47,1
... vanemast põlv- konnast sügu- lastega	-	-	-	-	-	-
... nii tulevase perekonna kui vanematega	7,0	7,02	6,98	1,53	-	5,89
... praeguse pe- rekonnaga	8,0	8,77	6,0	30,8	35,4	17,7

Siin juba näeme olulist erinevust linna- ja maalaste vahel. Maakoolide õpilased avaldavad oluliselt vähemal määral soovi lahkuda oma praegusest kodust, vanematest - alustada oma elu neist sõltumatult (vt. tabel 10.7 ja 10.8). hinnatakse üldiselt positiivselt oma kooselu vanematega. Negatiivne hinnang: "Mitte mingil juhul edasi koos vanematega" esineb ainult linnalaste seas.

Tabel 10.8

Hinnang kooselule vanematega

Hinnang	Tallinn			Maakoolid		
	% üld- arvust	% tüd- rukute arvust	% pois- te arvust	% üld- arvust	% tüd- rukute arvust	% pois- te arvust
1. Ilmtingimata tahab	8,15	9,34	6,62	11,1	13,1	7,5
2. Tahab	9,64	9,34	10,0	58,4	65,4	50,0
3. Ei anna hinnangut	71,84	68,03	79,72	25,64	10,4	30,0
4. Ei taha	7,41	10,62	1,33	4,86	11,5	12,5
5. Ei mingil juhul	2,96	2,67	3,33	-	-	-

Küllalt oluliselt eristab indiviide ka soovitavaks peetav suhtlemisintensiivsus kodu ja koduvälise vahel. Umbes 2/3 abituriientidest eelistab "avatud kodu", milles suhtlemine sõpradega, välismaailmaga on olulisel kohal. Ülejäänud 1/3 jaoks, vastupidi, on "ideaalne kodu" seotud võimalusega eralduda (tabel 10.9).

T a b e l 10.9

Eelistatav suhtlemisintensiivsus

Arvamuse variandid	Tallinn			Maakoolid		
	% üld- arvust	% tüd- rukute arvust	% pois- te arvust	% üld- arvust	% tüd- rukute arvust	% pois- te arvust
1. Kodu eraldu- miseks	22,6	31,3	13,3	13,0	15,7	-
2. Olla kodus pe- rekonnaringis väljaspool ko- du suhelda	16,1	12,5	20,0	26,1	26,3	25,0
3. Kodu suhtle- miseks kodu- välisega	61,3	56,2	66,7	60,9	58,0	75,0

Kokkuvõtteks võib öelda, et vastavalt ajalooliselt kujune-
nud linna ja maa tihedatele sidemetele ja sellele, et Tallinn
ei oma siiski suurlinna mastaape, ei esine olulisi erinevusi
linna- ja maalaste orientatsioonides materiaal-esemelise kesk-
konna (kodu asukohta, ümbruse, sisustuse) suhtes. Nii siin kui
seal eelistatakse lähedust loodusele, tagasihoidlikkust, loomu-
likkust. Enam olulised on erinevused soovitava sotsiaalse ja psüh-
holoogilise keskkonna suhtes. Siin avaldavad juba mõju linnalik
elustiil, vastavad tingimused. Maalapsed on enam seotud oma va-
nematekoduga, annavad kooselule vanemstega positiivsema hinnan-
gu ja avaldavad vähemal määral soovi luua iseseisev perekond.
Vastavalt suuremale igapäevaste kontaktide hulgaile on linnalaste
hulgas tugevemal määral esindatud soov, et kodu võimaldaks neile
eraldumist koduvälisest.

Meie edasiseks ülesandeks on vastavate orientatsioonide
kujunemise käigu vaatlemine.

10.2. Intervjuuga "Teie kodu" kogutud materjali ana- lüüs

Lapsi ja lastega seotud tegevusi puudutavaid küsimusi oli intervjuus "Teie kodu" 35. Küsimused esitati ainult nendele vastajatele, kelle peres oli vanemate ülalpidamisel olevaid lapsi. Et üksikud küsimused puudutasid lapsi erinevas vanuses, on loomulik, et vastajate arv on erinev: kõige suurem 76, kõige väiksem 32 206-st. Ülejäänud osa küsitletuist moodustasid lasteta perekondade liikmed, vanemad inimesed, kellel lapsed juba perekonnast lahkunud ja vallalised ilma lasteta tallinlased. Vastavalt sondažküsitlusele püstitatud ülesandele võib kogu lapsi puudutava materjali jaotada järgmisteks osadeks:

1. Laste funktsionaalne tsoon kodus, selle olemasolu, eraldatus ja sinna kuuluvate esemete spetsialiseeritus, mehhaniseeritus ja vastavus projektfunktsioonile.
2. Koduse ja koduvälise sfääri vahetõrge eelkooliealiste laste kasvatamisel ja kooliealistele lisaõpetuse andmisel.
3. Takistavad ja häirivad asjaolud laste kasvatamisel ja õpetamisel, vanematepoolne hinnang praegusele olukorrale.

10.2.1. Laste tsoon kodus

Põhiline materjal laste tsooni kohta tallinlaste kodudes on esitatud peatükis " Tallinlaste kodude iseloomustus" /vt.

ptk. 8/.

Lisaksime siin niipalju, et lapse kasvatamise ja arenemise seisukohalt tuleks pidada vajalikuks, et lapsed oleksid kindlustatud eraldatud kohaga, võimaluse korral omaette toaga, kus oleks nende vanusele vastav mööbel, mänguasjad, panipaigad lapse esemete hoidmiseks. Väga oluline on eraldatud koha olemasolu koolilapsele: ebasoodsad tingimused tundide ettevalmistamisel mõjutavad õppe edukust. Esitame siin tabelina andmed lastele määratud spetsiaalesemete olemasolu kohta küsitletute kodudes.*

Tabel 10.10

Lastele määratud esemete olemasolu
küsitletute kodudes

Eseme nimetus	Vastanute arv	Vastavat eset omavate küsitletute	
		arv	%
Spetsiaalne magamisase	76	46	60,5
Spetsiaalne lastemööbel	62	17	27,4
Eraldi hoiukoht lapse asjadele	73	16	21,9
Spetsiaalne mööbel koolilapsele	51	18	35,9

6 juhul 33-st, seega 18,2% vastajatest väitis, et õppetundide ettevalmistamiseks peavad lapsed kasutama selleks mittesobivaid esemeid.

Andmete töötlemise praegune aste ei võimalda võrrelda lastega perekondade korteritingimusi ülejäänutega. Arvestades, et linnas omandavad lapsed nii alg- kui ka keskkooliduse, sageli

* Märkus. Nii selles kui järgmistes tabelites on protsent ar-
vutatud mitte küsitletute üldarvust, s.o. 206-st, vaid antud
küsimusele vastanute arvust.

ka eriala kodus elades, väärks see probleem edasist uurimist.

Lastetsooni kuuluvad ka mänguasjad, Erineva mehhaniseerituse tasemega ja eesmärgiga mänguasjade olemasolu küsitletute lastel peegeldab järgmine tabel.

Tabel 10.11

Mänguasjade olemasolu

Eseme eesmärk	Mehhaniseerituse aste						
	Lihtsad		Mehhaanilised (üleskeeratavad)		Elektrilised		Vastamata või ei oma
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	
Mänguasjad	14	21,9	24	37,5	26	40,6	142 68,9
Vahendid töösukuse arendamiseks	20	46,5	11	25,6	12	27,9	163 79,1
Sporti- ja liiklusvahendid	23	35,4	42	64,5	-	-	141 68,5
Kultuuritarbed	43	58,1	14	18,9	17	22,9	132 64,1

Tabeli andmed ei näita küsitletute kodudes olevate mänguasjade hulka, vaid erinevat liiki mänguasjade esinemist.

Mängu ja mänguasjade osatähtsus lapse kujunemises on suur. Mängudes valmistab laps ennast eluks ette, omandab mitmesuguseid rolle, õpib kooskõlastama oma tegevust teiste omaga, omandab väga mitmesuguseid tööks ja õppimiseks vajalikke vilumusi ja oskusi. Oma osa selles, millised on mängitavad mängud ja omandatavad vilumused, etendab ka mänguasjade vahel /3/. Kui analüüsida eelnevat tabelit sellest seisukohast, näeme, et mänguasju on Tallinna lastel kodudes küllaldaselt. Esikohal on lasteraamatud - 43 küsitletul, ja mitmesugused liiklusvahendid (tõukeratas, jalgratas, pedaalidega auto) - 42 kodus. Viimased nõuavad kasutamiseks ruumi, seega mängi-

takse nendega põhiliselt õues või tänaval. Tekib probleem, kuidas oleks võimalik seda suurt "liiklusvahendite" hulka ära kasutada sellise sotsiaalse probleemi nagu liiklusohutuse kindlustamine lahendamiseks. Võimalusi peaks siin leiduma.

Mõtlemapanev on asjaolu, et ainult 11 kodus on lastele mõeldud tööriistu (haamrid, tangid, saed, õmblusmasinad). Praegu ei ole võimalik öelda, mil määral selline olukord on tingitud mänguasjade valikust kauplustes, kuid mõju sotsialiseerumisprotsessile ta tõenäoliselt avaldab. Siin liitub näiliselt tühisena tunduv mänguasjade valiku küsimus olulise sotsiaalse probleemiga: millised on olemasolevad võimalused tehnilise omaloominguga ja meisterdamisega tegutsemiseks, missugust mõju avaldab tingimuste pandumine noorte kutseorientatsioonile ja millised sotsiaalsed tagajärjed sellel on, eriti kui arvestada teaduslik-tehnilise revolutsiooni nõudeid.

Senised andmed tallinlaste kodude funktsionaalsete tsoonide kohta lubavad väita, et siin on küllalt vähe sobivaid tingimusi käsitööga tegelemiseks. Meie käsutuses ei ole täpseid andmeid, kui palju on Tallinna koolilastel võimalusi tegelda tehnilise omaloominguga majavalitsuste ja koolide juures, kuid eriti laialdasteks neid pidada ei saa. Ka kauaigatsetud Noorte Tehnikamaja on alles loomata. Õilselt väärriks eeltoodud probleem sügavamalt uurimist.

10.2.2. Koduse ja koduvälise sfääri vahekord laste kasvatamisel ja õpetamisel.

Nagu kõikide muude tegevuste juures, huvitas ka kooliealiste laste eest hoolitsemisel ja koolilastele lisaõpetuse and-

misel neid vastavate tegevuste eemaldatus kodust, koduse ja koduvälise sfääri vahel. Lastega seotud tegevuste eemaldatus on ülejäänutega võrrelduna esitatud joonisel 7.1.

Nagu andmed näitavad, on mõlema tegevuse kodust eemaldatus ülejäänutega võrreldes küllalt suur. Järgnevalt vaatleme mõlemaid tegevusi, eelkoolialiste laste eest hoolitsemist ja õpilastele lisaõpetuse andmist eraldi.

Kaasaega iseloomustab terve rea kasvatuslike funktsioonide üleminek ühiskonna kätte. Seoses naiste emantsipatsiooniga, nende laialdase haaratusega tootmistegevusse on lasteasjade ja -sõimede osatähtsuse suurenemine laste eest hoolitsemisel paratamatu. Selles, et lasteasias käimine soodustab laste vaimset arengut, valmistab neid paremini ette koolis õppimiseks, on enamuse uurijaid üksmeel / 3 /. Rohkem on erinevasi lastesõimede hindamisel. On esinenud väiteid, et indiviidi hilisema le emotsionaalsele ja ka vaimsele arengule mõjub soodsalt, kui ta vähemalt kolmanda eluaastani on tihedas emotsionaalses ja füüsilises kontaktis ühe täiskasvanuga /2,3 /. Ajakirjanduses on arutatud probleeme, kuidas ühendada naise tootmistegevust ja hoolitsust laste eest. Praegu on laste hoidmine lasteasutustes, ka sõimedes, ühiskonna seisukohalt paratamatu. Põhiliseks probleemiks jääb lasteasjade ja -sõimede tingimuste ja tehtava töö kvaliteet. Sellelt seisukohalt pakub huvi küsitlute hinnang laste kasvatamisele lasteasutustes ja kodus.

Tabel 10.12

Hinnang laste kasvatamise kohale

Meeldiks kasvatada	Vastuste jagunemine						
	Jah		Raske öelda		Ei		Ei vastanud
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	
Ainult kodus	32	47,8	7	10,3	29	42,7	138
Lasteasias, - -sõimes	44	65,7	10	14,9	13	19,4	139

Nagu tabelist nähtub, on lasteasutustes laste kasvatamise pooldajad ülekaalus. Siiski on küllalt suur nendegi protsent, kes tahaksid oma lapsi kasvatada ainult kodus. Alljärgnevad tabelid aitavad selgitada, millised asjaolud mõjutavad hinnangut nii kodule kui lasteasutustele ja millised takistavad asjaolud esinevad kummagi juures.

Tabel 10.13

Kodu ja lasteasutuste võrdlus kasvatustöö kulukuse ja kvaliteedi alusel

Aspekt	Koht						Vastamata
	Kodus		Raske öelda		Lasteaias		
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	
Odavam	20	30,3	15	22,7	31	47	140
Hoolitsetakse paremini	8	12,1	21	31,8	37	56,1	140

Tabel 10.14

Takistuste ja häirivate faktorite olemasolu

Koht	Vastuste jaotumine						Vastamata
	Jah		Raske öelda		Ei		
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	
Kodus	19	48,7	7	17,9	13	33,3	167
Lasteasutustes	9	16,7	15	27,8	30	55,5	152

Takistavate ja häirivate asjaolude olemust näitavad järgnevad tabelid.

Tabel 10.15

Kodus laste kasvatamist takistavad asjaolud

Asjaolud	Vastanute arv	% vasta- nute arvust
Ajapuudus vastajal	7	25,9
Ei leia hoidjat	6	22,2
Rahapuudus	6	22,2
Tingimuste puudumine	5	18,5
Tegevus on ebarahgav, ebameeldiv	3	11,1
Ruumipuudus	2	7,4
Kasvatuse kvaliteet	1	3,7
Lapsed	1	3,7
Teised inimesed	1	3,7

Tabel 10.16

Lasteasutustes laste kasvatamist takistavad asjaolud

Asjaolud	Vastanute arv	% vasta- nute arvust
Kasvatuse kvaliteet	16	76,2
Ebasobiv aeg ja kaugus	3	14,3
Lasteasutuste vahesus	1	4,8
Ajapuudus	1	4,8
Teised inimesed	1	4,8

Vastused küsimusele, kuidas ollakee rahul oma laste kasvatamise praeguse olukorraga, jagunesid järgmiselt:

Tabel 10.17

Hinnang laste kasvatamise olukorrale

Skaala	Vastuste arv	%
Väga rahul	5	7,5
Rahul	45	67,2
Raske öelda	7	10,4
Ei ole rahul	9	13,4
Ei ole üldse rahul	7	1,5

Eeltoodust järeldub, et lapsevanemad peavad laste kasvatamist lasteasutustes paratamatuseks. Kuigi on neid, kes kasvatavad lapsi kodus, on see majanduslikult ebasoodsam, samuti vastuolus ajaliste ja ruumiliste võimalustega. Kõrgemaks kui vanemate oma, hinnatakse ka lasteasutuste kasvatuse kvaliteeti. Ka üldine rahulolu laste kasvatamise olukorraga on kõrge. Et esineb siiski rahulolematuid lasteasutuste töö kvaliteediga, tuleks edasises uurimistöös pöörata sellele suuremat tähelepanu.

Kooliealiste lastega oli intervjuus "Teie kodu" seotud kaks probleeme ringi. Kõigepealt huvitas meid lapsevanemate hinnang oma laste õppimise üldisele korraldusele, võimalustele käia koolis. Vastuseid peegeldab järgmine tabel.

Tabel 10.18

Hinnang laste õpetamise olukorrale

Skaala	Vastuste arv	%
Väga rahul	4	9,1
Rahul	34	77,3
Raske öelda	3	6,8

Skaala	Vastuste arv	%
Ei ole rahul	3	6,8
Ei ole üldse rahul	-	-

Selgub, et lapsevanemad on oma laste õpetamise korraldusega täiesti rahul. Arvestades suurt tähelepanu, mida meie riigis osutatakse kasvava põlvkonna õpetamisele ja kasvatamisele, on selline tulemus seaduspärane.

Teiseks probleemiks seoses koolilastega oli neile lisaõpetuse andmine. Tänapäeval, massilise hariduse tingimustes on muutunud aktuaalseks iga õpilase erivõimete ja -huvide väljaarendamine. Selleks on loodud eriklasside ja erikoolide võrk. Lisaks sellele on võimalik anda täiendavat õpetust ka eritasu eest, eraõpetajate juures. Intervjuu koostamisel arvestati lisaõpetusena just teadmiste andmist üle kooliprogrammi mahu, mitte järelaitamist.

Meie küsitletuist õppisid 11 vanema lapsed eriklassidega koolides. Nagu näitavad joonisel 7.1. toodud andmed, on lisaõpetuse andmisel kodust eemaldatud küllalt suur. See on loomulik, sest vanematel enestel puuduvad sageli oskused, teadmised ja ka võimalused oma lastele lisaõpetuse andmiseks. Esitame lisaõpetuse kohta käivatele küsimustele antud vastuste jagunemise.

Tabel 10.19

Hinnang lisaõpetuse andmise kohale

Meeldiks õpetada	Vastuste jagunemine						Vastamata
	Jah		Raske öelda		Ei		
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	
Kodus	20	45,4	16	36,3	8	18,2	162
Väljaspool kodu	38	82,6	7	15,2	1	2,2	160

Tabel 10.20

Häirivate faktorite olemasolu lisaõpetuse andmisel

Koht	Vastuste jagunemine						Vastamata
	Jah		Raske öelda		Ei		
	Arv	%	Arv	%	Arv	%	
Kodus	9	25,7	15	42,9	11	31,4	171
Väljaspool kodu	7	16,2	10	23,3	26	60,5	163

41 vastaja hinnangud lisaõpetuse andmise kvaliteedile kodus ja väljaspool kodu jagunevad järgmiselt.

Tabel 10.21

Parem on õpetada	Vastanute arv	%
Kodus	1	2,4
Raske öelda	12	29,4
Väljaspool kodu	28	68,4

Eeltoodust järeldub, et lapsevanemad tahavad oma lastele anda lisaõpetust just väljaspool kodu, et tagada õpetamise vajalik kvaliteet. Meie intervjuus ei puudutatud üldise lisaõpetuse sisu, seda, kui paljudel aladel ja millises ulatuses seda praegu antakse ja mida lapsevanemad tahaksid anda. Nende küsimuste lahendamine peaks jääma pedagoogika-alase uurimistöö üheks ülesandeks.

10.3. Mõningaid edasise uurimistöö probleeme

Linn on keerukas sotsiaalne süsteem, mille eksisteerimise üheks tingimuseks on teatud kvalifikatsiooniga elanik-

konna taastootmine. Seega on linn nagu kogu ühiskondki eluliselt huvitatud kasvava põlvkonna kasvatamise ja õpetamise kvaliteedist, sest see määrab ühiskonna edasise arengu tempo. Ühiskonnas toimivate muutustega kaasnevad nihked ka sotsialiseerumisprotsessis, mille käigus omandatakse varasem ühiskondlik kogemus teadmiste näol ja sotsiaalsed normid ja väärtusorientatsioonid, mis on omased teatud sotsiaalsele grupile /2 /. Teadmiste andmise funktsioon on juba ammu läinud perekonnalt üle koolile. Seoses linnaliku eluviisi levikuga muutub üldiseks nähtuseks sotsiaal-professionaalne mobiilsus, mis nõuab laialdast ettevalmistust paljudeks elukutseteks /4,9/. Kuivõrd praegune hariduse ja õppeasutuste võrk vastavad nendele ülesannetele, on pedagoogiliste teaduste uurimisobjektiks.

Kuigi perekond ei ole enam põhiliseks informatsiooniallikaks, on talle jäänud suur osa väärtuste ja normide kujundajana. Kuid ka selles sfääris on toimunud muutused. Seoses linnaliku eluviisi levikuga väheneb perekonna suurus, valdavaks jääb nukleaarne perekond, mis koosneb ainult vanematest ja lastest. Võrreldes suure perekonnaga väheneb täiskasvanute arv, kellel laps on kontaktis ja kelle kaudu ta võib omandada mitmesuguseid rolle. Seoses suhtlemise iseloomu muutusega linnas vähenevad kontaktid naabritega. Elu- ja töökoha eraldatus toob kaasa selle, et ühes majas (rajoonis) elavad täiskasvanud tavaliselt ei tunne üksteist, ei moodusta sotsiaalseid gruppi. Samaaegselt moodustuvad lastekollektiivid elukoha järgi. See toob kaasa sotsiaalse kontrolli nõrgenemise laste käitumise üle täiskasvanute poolt. Suureneb eakaaslaste gruppide mõju lapse käitumisele, samuti massikommunikatsioonivahendite mõju / 4; 6; 7; 8 /.

Perekonna kui õpetaja ja kasvataja osa on tänapäeval väiksem kui varem. Osa nendest funktsioonidest, mida enne täitis kodu, peavad üle võtma ühiskondlikud organisatsioonid. Lastega tegelevad kool, pionieriorganisatsioon, majavalitsuste pedagoogid, miilitsa lastetuba. Siit kasvabki välja edasise uurimistöö üks ülesandeid: selgitada laste kasvatamisega tegelevate erinevate institutsioonide mõju, nende koostöö võimalusi ja organisatsioonilisi vorme. Peame siin silmas selliseid erineva tegevusulatuses asutusi nagu raadio, televisioon, ajakirjandus, Pioneeride Pääle, spordiorganisatsioonid, klubilised asutused, kool, majavalitsus ja lõpuks kodu.

Teiseks probleemiks, millega meie arvates tuleks tegeleda uurimistöö järgmisel etapil, on linna kui vahetu keskkonna mõju sotsialiseerumisprotsessile. Seejuures on võimalik vaadelda linna kui vahetut esemelis-ruumilist keskkonda, jälgida tänava mõju kasvatusprotsessile. Teiseks suunaks võiks siin ka edaspidi olla koduse keskkonna mõju uurimine laste kujunemisele.

Noore põlvkonna kasvatamine on suure ühiskondliku tähtsusega ülesanne, millega seotud praktiliste ja teoreetiliste probleemide lahendamiseks ka sotsioloogia saab kaasa aidata.

K i r j a n d u s

1. Kluckhohn, C., a.o. Values and value-orientations in the theory of action. Persons, T., Shils, E. (eds.) Toward a general theory of action, Harvard University Press, 1962.
2. К о н , I.S. Isiksuse sotsioloogia. Tallinn, 1971.
3. Л е в и т о в , N.D. Lapse- ja pedagoogiline psühholoogia. Tallinn, 1968.
4. Голофаст В.Б. Элементы социологической теории молодежи. - Человек и общество - VI, Л., 1969.
5. Гордон Л.А., Клопов Э.В. Человек после работы. М., 1972.
6. Громов И.А., Иконникова С.Н., Лисовский В.Т. Молодежь в обществе. - Человек и общество - VI, Л., 1969.
7. Баранов А.В. Молодежь и урбанизация. - Человек и общество - VI, Л., 1969.
8. Баранов А.В. Социологические проблемы жилища. Перспективные типы жилища. М., 1970.
9. Баранов А.В. Человек в городе. - Духовное становление человека, Л., 1972.

11. p e a t ü k k

KODU - LINN - VABA AEG

11.1. V a b a a j a u u r i m i s e
p r o b l e e m e

Tootmise arenemisega ja teaduslik-tehnilise progressiga kaasneb töötaja lühenemine ning töötajate vaba aja* kasv. Inimeste käsutuses oleva vaba aja hulk on ületamas seda aega, mis kulub osavõtuks ühiskondlikust tootmisest. Juba marksismi klassikud märkisid, et ühiskondliku tootmise arengut iseloomustab mitte niivõrd töötajate sissetuleku kasv, kuiivõrd just tööst vaba aja pikenemine, mis saab võimalikuks tööprotsessi intensiivistumise arvel. Rahuldades ja kujundades tarbimise nõudeid, loob tootmine töötajatele eeldused ning võimalused vaba aja sisukaks, aktiivseks veetmiseks. Vaba aeg võimaldab indiviidi täieliku ja igakülgse arengu, mis omakorda kui suurim tootlik jõud aval-

* Keskmise ajahulga ülepääs, mis jääb üle tööle, olmetegevusele ja magamisele kuluvast ajast - aeg, mida inimene saab kasutada oma üranägemise järgi.

dab tagasimõju töötootlikkusele. "Naudinguvõime on teatud individuaalse alge, teatud individuaalse tootliku jõu arenemine", kirjutas K.Marx/6/. Tõelist naudingut tunneb inimene vaid sisukast ja aktiivsest tegevusest, mille käigus tal avaneb võimalus osa saada ühiskondlikust teadvusest uue informatsiooni näol ning kontrollida oma kogemusi ühiskondlikus praktikas.

On selge, et vaba aja kasv oleneb mitte üksnes tootmisprotsessi iseloomust kitsamas mõttes, vaid ka teenindussfääri otstarbekast korraldusest linnas, inimeste koduse majapidamise olukorrast ja elatus-tasemest, inimsuhetest nii perekonnas kui väljaspool seda jne.

Olulist osa etendavad vaba aja tegevuste iseloomu määramisel kultuuri- ja puhkeasutused ning massikommunikatsioon. Nende töö sunnitlus on linna sotsiaalse arengu tähtis komponent.

Vaba aja tegevuste kvalitatiivset külge kujutavad kõigi materiaalsete eelduste kõrval ka inimeste haridus- ja kultuuritase, sotsiaalsed normid ja väärtused.

Aktuaalseks on vaba aja probleemide uurimine viimastel aastakümnetel muutunud nii sotsialismimaades /vt.1;2;3;4/ kui ka arenenud kapitalistlikes riikides (kriitiline analüüs /vt.5;7/).

Vaba aja hulka ja tegevuste iseloomu kujutavaid tegureid uuritakse nii makrosotsioloogilises plaanis (tootmise automatiseerumine ja intensiivistumine, urbanisatsioon, massilised sotsiaalsed nähtused jne.) kui ka mikrosotsioloogilises plaanis (väikesed grupid, sotsiaalpsühholoogilised tegurid, väärtusorientatsioonid jne.).

Eeltoodud kaalutlustel on vaba aja probleemidega otseselt või kaudselt seotud ka enamuse meie eelkäsitluses kasutatud parameetreid. Praegu võime saadud tulemusi ainult kirjeldada, kuna seoste ja põhjuste uurimine jääb andmete kõrgema astme töötlemisega ning põhikäsitlusega seoses edaspidiseks.

11.2. V a b a a j a k a s u t a m i n e

Vaba aja tegevusi on intervjuus käsitletud kahes rühmas:

- 1) suhteliselt passiivse iseloomuga informatsiooni tarbimine;
- 2) aktiivne osavõtt informatsiooni vahetusest.

Esimese rühma tegevusi iseloomustame kasutatavate informatsioonikanalite kodust eemaldatusega, teisele rühmale rakendame standardset tegevuse kodust eemaldatuse astet.

Informatsiooni hankimise sagedusest erinevate kanalite kaudu annab ülevaate tabel 11.1. Siin on iseloomustavaks parameetriks kanali kasutamise keskmine sagedus (\bar{x}) ja seda kanalit mitteaksutavate küsitletute protsent. Andmeid saab võrrelda viimase ajavahemiku ja 5 a. tagasi olnud situatsioonis.

Päevauudiste puhul (k. 388) on kasutatud erinevat sagedusskaalat, mistõttu selle informatsiooniliigi kasutamise andmed ei ole praegusel etapil ülejäänutega võrreldavad. Päevauudiseid hangitakse kõige sagedamini ajalehest, seejärel raadiost ja harvemini televisioonisaadetest. Siiski on viimase 5 a. jooksul televisiooni osatähtsus päevauudiste edastajana kasvanud.

* Aritmeetiline keskmine on siin ja edaspidi arvutatud üldkogumist, millest on välja arvatud kõik null-vastused, s. o. vastamata jäetud variandid.

Spordiuudiste vahendamisel on kõik kolm kommunikatsioonikanalit ligikaudu võrdse osatähtsusega, tunduvalt harvemini käiakse ise võistlusi vaatamas; ka viie viimase aasta jooksul on võistlustel käimine vähenenud.

Meelelahutust hangitakse kõige enam televisioonist, vähem ajalehest ja raadiost. Harvemini käiakse kadust väljas estraadiprogramme jälgimas, 5 a. jooksul on see muutunud veelgi harvemaks.

Kõige sagedamini vaadatakse kunstilisi filme televiisorist, järgneb kinos käimine (ei käi 9,7%), mõnevõrra harvemini jälgitakse filmialast informatsiooni ajalehtedes ja raadios.

Teatrietendusi vaadatakse kõige sagedamini televiisorist, keskmiselt harvemini käiakse ise vaatamas. Viimase 5 a. jooksul on televisiooni osa suhteliselt veelgi kasvanud ja teatris käimine vähenenud.

Klassikalise muusika osas on prioriteet jällegi televisiooni käes, suhteliselt harvemini käiakse ise kontserdil. Analooogiline olukord valitseb ka kujutava kunsti puhul.

Populaarteaduslikku informatsiooni saadakse sagedamini ajalehest ja televisioonist, ise käiakse loengutel harvemini.

Kokkuvõttes loetakse ajalehest sagedamini meelelahutuslikke, filmiteemalisi, populaarteaduslikke ja spordiuudiseid.

Raadiost kuulatakse enam meelelahutussaateid, mõnevõrra ka spordiuudiseid.

Televisiooni osa on suurem meelelahutuse, filmide ja teatrietenduste jälgimisel.

Ise käiakse kõige sagedamini kinos, teatris ja estraadietendustel.

Kõige sagedamini jälgitakse massikommunikatsioonikanalite kaudu päevauudiseid.

Kõigi keskmiste liitmisel saame tingliku võrdluse erinevate kanalite kasutamisel. Sageduslik järjestus kujuneb järgmiseks:

	<u>Summa</u>	<u>Kasv 5 a. jooksul</u>
1. televisioon	13,00	+0,22
2. ajakirjandus	14,42	+0,04
3. raadio	14,83	+0,08
4. ise käimine	17,12	-0,64

Näeme, et kui ajakirjanduse ja raadio osatähtsus on suhteliselt püsiv, siis televisiooni osatähtsus kasvab selle arvel, et ise käiakse vähem väljas. Võime öelda, et informatsiooni hankimise eemaldatus kodust ⁵ a. jooksul mõnevõrra vähenenud.

Meie poolt küsitletud tallinlased tellisid koju keskmiselt 2,32 erinevat ajalehte (ei tellinud ühtegi lehte - 32,0% vastajaist) ja ostsid keskmiselt 2,47 erinevat ajalehte (ei ostnud ajalehti - 18,9% vastajaist). Ajakirju telliti koju keskmiselt 1,95 (ei tellinud ajakirju - 52,9%) ja osteti keskmiselt 2,16 (ei ostnud ajakirju - 38,4% vastajaist).

Näeme, et Tallinnas on küllaltki levinud ajakirjanduse ostmine kioskitest. Küllap see on otstarbekam kui uudiste järele õhtuse kojujõudmiseni oodata.

Mitmesuguste kommunikatsiooniparaatide levik küsitletute hulgas oli järgmine (antud on aparraati mitteomajate protsent):

Lamp-raadiovastuvõtjad	14,1
Televiisorid	14,6
Transistorraadiod	65,0
Elektrofonid	74,3
Magnetofonid	82,0

Võime öelda, et vähemalt 85% tallinlaste kodudes on raadio või televiisor. Edaspidi selguvad ka täpsemad andmed ja see arv osutub tõenäoliselt veelgi suuremaks. Linna sotsiaalse arengu seisukohalt tuleb seega raadio ja televisiooni osakaalu tõsiselt arvestada.

Vaba aja blokis vaadeldud aktiivsete tegevuste kodust eemaldatuse aste kujunes järgmiseks: \bar{x}

1. sport	5,28
2. teadusliku või õppekirjanduse lugemine	4,24
3. kohtumine sõprade, tuttavatega	4,12
4. ilukirjanduse lugemine	3,31
5. isetegevus ja hobid	3,08

Kõige enam on kodust eemaldatud spordiga tegelemine.

Kodule lähemal on suhteliselt isetegevus, ilukirjanduse lugemine.

Isetegevuse ja hobidega tegelemine jaguneb tallinlaste hulgas järgmiselt:

	tegelejate protsent
1. laulmine	19,9
2. toataimede või loomade kasvatamine	15,6
3. pillimäng	14,6

4. lauamängude ja kaartide mängimine	10,6
5. muud tegevused	10,2
6. kollekttsioneerimine	8,2
7. meisterdamine	5,3
8. maalimine ja joonistamine	3,4
9. rahvatants	1,9
10. helilooming	1,5
11. sõnakunst	1,5
12. kirjanduslik tegevus	1,0

Meie poolt vaadeldavate vaba aja tegevuste meeldivuse aste nii kodus kui ka kodust väljas on toodud tabelis

7.2. . Andmed on esitatud keskmise meeldivuse (\bar{x}) ja tegevust ebameeldivaks pidavate vastajate protsendina (- %).

Me näeme, et suhteliselt enam meeldib inimestele kodus lugeda raamatuid ($\bar{x} = 1,06$, -% = 1,9), jälgida meelelahutus- saateid ja -kirjutisi ning tegelda oma huvialaga (hobiga).

Keskmiselt vähem meeldib vastajaile kodus spordiga tegelda ($\bar{x} = 1,95$, -% = 22,3), klassikalist muusikat kuulata ja selle kohta lugeda.

Väljaspool kodu meeldib küsitletuile suhteliselt enam kinos käia ($\bar{x} = 1,26$, -% = 11,2) ja teatrietendusi vaadata. Vähem meeldib väljaspool kodu raamatulugemine ($\bar{x} = 2,45$, -% = 58,7) ja isetegevus ($\bar{x} = 2,34$, -% = 32,5).

Niisugused on meeldivushinnangud eraldi võetuna.

Koduse ja koduvälise tegevuse meeldivuse vahetõrka peegeldab keskmiste vahe. Näeme, et peaaegu kõigi tegevuste puhul on vahe negatiivne, seega meeldib kodus vabal ajal tegelda keskmiselt suuremal osal inimestest kui kodust väljas.

Ka tegevuse ebameeldivust väljendanud vastajate protsentide võrdlus kinnitab sama tendentsi. Veidi neutraliseerib väidetut eraldi küsitud koduse ja koduvälise tegevuse kvaliteedi võrdlus, mille vastuste keskmised (\bar{x}) on antud tabelis / /. Siin kalduvad küsitletud umbes pooltel juhtudel kodust tegevust kvaliteetsemaks hindama. Oluline on aga see, et kinnitust leiab kahe erineva parameetriga mõõtmisel nimetatud tendentsi sisuline külg. Kõige enam eelistatakse kodus tegelda raamatulugemisega ($V = -1,39, \bar{x} = 1,15$), huvialaga ($V = -77, \bar{x}_V = 1,79$), külaliste vastuvõtmisega ($V = -0,19, \bar{x}_V = 1,66$), populaarteadusliku informatsiooniga ($V = -0,40, \bar{x}_V = 1,60$) jne. Väike dissonants ilmneb spordiuudiste ja meelelahutuse puhul: inimestele meeldib neid enam jälgida kodus ($V = -0,46, -0,31$), kuigi koduvälise informatsioon osutub siin mõnevõrra kvaliteetsemaks ($\bar{x}_V = 2,04$ ja $2,17$).

Kodust väljas eelistatakse enam vaadata kunstilisi filme ($V = +0,09, \bar{x}_V = 2,61$), teatrietendusi ($V = +0,02, \bar{x}_V = 2,55$), kuulata kontserte ($V = -0,03, \bar{x}_V = 2,37$) ning tegelda spordiga ($V = 0,00, \bar{x}_V = 2,39$).

Edasi vaatleme vaba aja põhiliste tegevuste takistavaid ja häirivaid tegureid nii kodus kui ka kodust väljas.

Kodus esineb suhteliselt enam takistusi raamatulugemise (19,9% küsitletuist) ja mõnevõrra ka spordiga tegelemise puhul (10,7%).

Väljaspool kodu esineb keskmiselt enam takistusi meelelahutuse (30,6%), teatrietenduste (31,1%) puhul ja huvialaga tegelemisel. Väljaspool kodu esineb vastajate arvates takistusi tegevuseks rohkem kui kodus. Eriti suur on keskmiste vahe

kolmepallilisel skaalal spordiuudiste ($V = -0,65$), meelelahutus-
programmide ($V = -0,54$), huviala ($V = -0,54$) ja teatrietendus-
te puhul ($V = -0,53$). Kodused takistused ületavad veidi kodu-
väliseid ainult külaliste vastuvõtmisel ($V = + 0,07$).

Vaatleme nüüd suuremaid takistusi nende sisulisest küljest.

Spordiuudiste kodust jälgimist takistavad rohkem huvipuudus (9,7%) ja ajapuudus (4,3%). Spordivõistlustel ise käia ei võimalda huvipuudus (14,6%), ajapuudus (13,6%), tervis (6,8%) ja võistluste vähesus (5,4%).

Meelelahutust segab kodus ajapuudus (5,8%), kodust väljas aga ajapuudus (18%), estraadietenduste vähesus (8,8%) ja laste olemasolu (5,8%).

Kodust filmihuvi pidurdab saadete või kirjutiste halb kvaliteet (7,8%); kinos käimist takistavad ajapuudus (10,2%), filmide vähesus (5,9%) ja nende halb kvaliteet (5,8%).

Teatrielu kodust jälgimist takistab ajapuudus (7,4%) ning huvipuudus (4,9%), teatris käimist ajapuudus (13,6%) ja teatrietenduste vähesus (9,7%).

Muusikaelu jälgimine kodus ei huvita 13,1% vastajaist.

Kunstialast tegevust kodus takistab ajapuudus (12,1%) ja huvipuudus (8,3%). Kunstinäituste vastu puudub huvi 6,8% küsitletuist.

Koduse populaarteadusliku informatsiooni vastu puudub huvi 10,2%, koduvälise vastu 9,2%-l vastajaist.

Kodusel raamatute lugemisel on takistuseks ajapuudus (12,1%). Raamatukogu kasutamisel häirivad teised inimesed 8,7%, vastav harjumus puudub 6,3%-l küsitletuist, tülikaks peab raamatukogu kasutamist 5,3% küsitletuist.

Külastuste kodusel vastuvõtmisel on takistuseks ruumipuudus (14,9%) ja sellega seotud tülikad toimetused (7,3%). Kohtumist sõpradega väljaspool kodu segab rahu- puudus (7,3%).

Kodus takistab sportimast ruumipuudus (6,8%) ja kehv tervis (5,8%), väljaspool kodu on takistuseks samuti tervis (11,6%).

Oma hobiga ei lase kodus tegelda ajapuudus (4,9%), ajapuudus takistab seda ka väljaspool kodu (6,3%).

Oskuse puudumine takistab koduse kunstilise isetege- vuse harrastamist (10,7%). Isetegevusringis ei käida huvi- puuduse (7,8%), ajapuuduse, tervise ja oskuste puudumise tõttu.

Ülejäänud takistavaid tegureid mainis alla 5% vasta- jaist.

Kokkuvõtteks vaatleme vastajate rahulolu erinevate vaba aja tegevuste korraldatusega (vt. tabel 7.11)

Keskmiselt enam ollakse rahul raamatulugemisega ($\bar{x} = 2,20$, $-\% = 6,8$), spordiuudiste hankimisega ($\bar{x} = 2,26$, $-\% = 5,8$), populaarteadusliku informatsiooniga ($\bar{x} = 2,31$, $-\% = 2,4$) jne.

Keskmiselt vähem ollakse rahul spordiga tegelemisega ($\bar{x} = 2,61$, $-\% = 11,2$), teatrikunstist osasaamisega ($\bar{x} = 2,45$, $-\% = 17,0$), muusikasaadete ja informatsiooniga ($\bar{x} = 2,45$, $-\% = 8,3$) jne.

Rahulolu ja rahulolematuse põhjused peaksid selguma eespool toodud takistavatest teguritest. Üldiselt ollakse vastajate hulgas oma vaba aja veetmisega rahul, rahulolema- tute arv ei ületa 20%.

Meie sondaauurimuses kujutas tallinlaste vaba aja veetmise soovide ja võimaluste tundmaõppimine vaid uurimuse lisaprodukti. Seetõttu ei võimalda olemasolevad tulemused ka mingite põhjalikumate järelduste tegemist ja soovitude esitamist. Tööst, oimetegevusest ja magamisest ülejääva vaba aja sisustamise põhjalik uurimine nõuab muidugi probleemide ja tegevussfääride kaugelt detailsemat diferentseerimist ning spetsiaalsete indekstunnuste kasutamist, mis võimaldaksid elanikkonda tüpiseerida põhihuvide ja suunitluste alusel võrdluses demograafiliste objektiivandmetega.

On ilme, et Tallinna linna sotsiaalse arengu planeerimisel on vajalik ka vaba aja veetmise probleeme käsitlev põhjalik sotsiaalne informatsioon, mille hankimine tuleks Tallinna linna sotsiaalse arengu planeerimise sektoril perspektiivis ette näha. Arvestada ja tundma õppida tuleks seejuures ka ENSV TA Ajaloo Instituudi sotsioloogiasektoris ning Eesti Raadio ja Televisiooni sotsioloogidel olemasolevat küllalt mahukat sellekohast informatsiooni.

Tabel 11.1

Erinevate informatsiooniallikate kasutamise keskmine sagedus (\bar{x})
 3-pallilisel skaalal (1. regulaarselt; 2. vahete-vahel; 3. harva)
 ja antud allikate mittekasutajate protsent (- %)

Informatsiooni liik	Viimasel perioodil								5 aastat tagasi							
	Ajakirjandus		Raadio		Televisioon		Vahetu vastuvõtt		Ajakirjandus		Raadio		Televisioon		Vahetu vastuvõtt	
	\bar{x}	- %	\bar{x}	- %	\bar{x}	- %	\bar{x}	- %	\bar{x}	- %	\bar{x}	- %	\bar{x}	- %	\bar{x}	- %
Sport	1,80	21,0	1,89	22,8	1,82	17,0	2,55	42,2	1,77	22,3	1,88	25,2	1,84	23,3	2,36	42,2
Meelelahutus	1,68	11,2	1,77	11,2	1,46	8,7	2,38	26,7	1,70	12,1	1,76	14,1	1,49	17,0	2,25	26,2
Kunstilised filmid	1,99	19,4	2,05	24,8	1,63	12,6	2,01	9,7	1,99	20,9	2,01	26,7	1,67	20,9	1,81	8,3
Teatrietendused	2,17	23,3	2,20	22,8	1,67	12,6	2,32	20,4	2,19	23,8	2,16	22,8	1,68	20,4	2,26	16,5
Klassikaline muusika	2,42	44,7	2,31	38,8	2,15	36,4	2,67	49,0	2,40	45,1	2,30	40,3	2,23	41,7	2,63	46,1
Kujutav kunst	2,34	35,4	2,39	40,3	2,23	26,7	2,40	29,1	2,35	36,9	2,39	41,7	2,23	33,5	2,40	24,3
Populaarteaduslik informatsioon	2,02	19,4	2,22	25,2	2,03	15,5	2,79	60,7	2,06	18,9	2,25	25,5	2,08	22,8	2,77	60,2
Kokku	14,42	-	14,83	-	13,00	-	17,12	-	14,46	-	14,75	-	13,22	-	16,48	-
Päevauudised	1,16	1,5	1,25	4,9	1,42	8,7	-	-	1,11	3,9	1,19	7,8	1,56	18,0	-	-

K i r j a n d u s

1. Актуальные проблемы свободного времени. Свердловск, 1970.
2. Артемов В.А. и др. Статистика бюджетов времени трудящихся. М., 1967.
3. Бюджет времени городского населения. Под ред. Колпакова и Патрушева. М., 1971.
4. Грушин Б. Свободное время. М., 1967.
5. Зборовский Т.Е. Критический анализ буржуазных концепций цивилизации досуга.
6. Из неопубликованных рукописей К. Маркса. - Большевик, 1939, № II-12.
7. Кутырев Б.Т. Основные направления исследований свободного времени в капиталистических странах. - Проблемы совокупного баланса времени и итоги исследования. Новосибирск, 1969.

K o k k u v ö t t e k s

Käesoleva töö põhieesmärgiks oli aluste väljatöötamine Tallinna linna elanikkonna sotsioloogiliseks uurimiseks, et saada linna sotsiaalse arengu planeerimiseks vajalikku lähteinformatsiooni.

Vastavalt sellele eesmärgile on käesolevas aruandes esitatud materjal jagatav kolmeks valdkonnaks:

1. Linna sotsiaalse arenguga ning selle planeerimisega seotud teoreetiliste probleemide käsitlemine, täpsustamiseks eelolevate uuringute põhisuundi ning lähtekohti.

2. TRÜ Sotsioloogia Laboratooriumi poolt kasutatavate uurimismeetodite ning nende väljatöötamise käigus teostatud sondaazüuringute lähem iseloomustus, mis annab võimaluse eelseisvas uurimistöös toetuda peale teoreetilise kontseptsiooni ka teatavale praktilisele kogemusele uurimismetoodikate rakendamisel ning konkreetsetele teadmistele Tallinna elanikkonna kohta.

3. Lähemaks kolmeks aastaks (1973 - 1975) kavandatud uurimistöo sisu ning metoodika iseloomustus.

Vaatleme alljärgnevalt käesoleva uurimistöo põhilisi tulemusi nimetatud valdkondade kaupa:

1. Linna sotsiaalse arengu uurimise ning planeerimise teoreetilised lähtekohad.

Sotsiaalse planeerimise lähtekohaks on linna vaatlemine keeruka sotsiaalmajandusliku süsteemina, mis koosneb omavahel

seostatud allsüsteemidest ning tasanditest: ökoloogilisest, territoriaalsest, arhitektuurilisest, majanduslikust, demograafilisest, sotsiaal-kultuurilisest, ideoloogilisest jt. Erinevalt üksikute majandusharude arengu planeerimisest, kus põhiline on materiaal-tehniliste ning inimressursside baasil laiendatud materiaalse taastootmise tagamine majandusliku efektiivsuse kriteeriumidest lähtudes, on sotsiaalse planeerimise puhul esiplaanil ühiskonna laiendatud sotsiaalne taastootmine. Viimane tähendab:

a) ühiskonna tootlike jõudude arenguks vajaliku elanikkonna vanuselise, haridusliku, professionaalse struktuuri kindlustamist;

b) elanikkonna erinevate gruppide materiaalse ja kultuurilise heaolu kindlustamise baasil isiksuse vajaduste rahuldamise ning sotsiaalselt soovitava arengu tagamist;

c) tingimuste loomist ühiskonna liikmetele isiksuse mitmekülgseks harmooniliseks arenguks, nende sotsiaalse aktiivsuse, kõrge poliitilise teadlikkuse, distsiplineeritud ja heaperemeheliku ellusuhtumise kujundamist ja suunamist.

Nendest printsiipidest lähtudes võib linna kui terviku juhtimisel kerkivaid probleeme vaadelda spetsiifilistena, võrreldes konkreetsete majandusharude juhtimisega. Linna juhtimise spetsiifilise eesmärgina kerkibki esile kõikide linna territooriumil funktsioneerivate institutsioonide (ka majanduslike) tegevuse integreerimise vajadus elanikkonna sotsiaalse taastootmise eelnimetatud aspektide saavutamise huvides. Seetõttu on sotsiaalne planeerimine linna juhtimise põhiline komponent (olenemata sellest, kas see toimub teaduslikult põhjendatud sihipärase tegevusena või kujuneb n.ö. stiihiliselt).

majandusliku planeerimise raames), erinevalt näiteks sotsiaalsest planeerimisest ettevõtetes, kus sotsiaalsete probleemide lahendamine on eeskätt allutatud ettevõtte kui tootmisüksuse majanduslikele funktsioonidele.

Sotsiaalse planeerimise põhitasandiks on linn kui sotsiaalne süsteem. Planeerimisele kuulub linna kui sotsiaalse süsteemi arengu seostamine linna teiste eelnimetatud allsüsteemide arenguga: territoriaalse ja arhitektuurilise planeerimisega, majandusbarude arenguga, linna kui ökoloogilise süsteemi probleemidega, elanikkonna demograafilise struktuuri muutumisega jne.:

2) linna kui sotsiaalse süsteemi sees toimuvate protsesside prognoos ja sihipärane suunamine. Siin on olulisemateks allsüsteemideks :

a) linna elu erinevates sfäärides elanikkonna tegevust reguleerivate ning linna kui elukeskkonda kujundavate **sotsiaalsete institutsioonide süsteem**;

b) süsteem "inimene - keskkond", mis hõlmab elanikkonna erikategoriate tegevuse oma materiaalsete, sotsiaalsete ning isiksuslike vajaduste rahuldamisel linna elu eri sfäärides ja kontsentrites (kodus, töökohal, tootmis- ja kultuuriasutustes, linnas kui keskkonnas tervikuna).

Sotsiaalse planeerimise põhiprobleemideks sellel tasandil on :

1) erinevate institutsioonide tegevuse koordineerimine vastavuses linna kui terviku funktsioneerimise sotsiaalsete eesmärkidega;

2) linna erinevate institutsioonide (ja nende raamides - konkreetsete asutuste, ettevõtete, organisatsioonide) tegevuse kooskõlla viimine elanikkonna huvide, vajaduste, ootustega: vastavalt olemasolevatele ning planeeritavatele majanduslikele

ja organisatsioonilistele võimalustele. Viimane tähendab ülesannet tagada optimaalne vahetõrge linna institutsioonide tegevuse majanduslike ning sotsiaalsete aspektide vahel ja kindlustada elanikkonna vajaduste maksimaalne rahuldamine olemasolevate ressursside baasil.

3) Oluliseks sotsiaalse planeerimise eesmärgiks on suurendada elanikkonna aktiivsust ning huvitatust kogu linna majanduslike, elukondlike ning sotsiaalsete probleemide lahendamisel. Selle ülesande puhul on lähtepunktiks erinevate institutsioonide poolt elanikkonnale suunatud nõuete ning ootuste rahuldamine. Vaja on välja töötada organisatsioonilisi, juriidilisi ning ideoloogilisi vahendeid, mis arvestaksid sotsiaalse aktiivsuse, heaperemeheliku suhtumise tekkimise ja püsimise subjektiivseid mehhanisme ning nendele toetudes looksid objektiivsed tingimused linna elanikkonna veelgi laialdasemaks kaasatõmbamiseks Tallinna heakorra, elamufondi korrashoiu, teeninduse kvaliteedi parandamise, üldise keskkorralduse kindlustamise, laste ja noorukite käitumise kontrolli ja suunamise, avaliku korra kaitse jms. linna igapäevase elu küsimuste lahendamisele.

Nõukogude Liidu uurimiskeskuste ning ka TRÜ Sotsioloogia laboratooriumi senised uurimistöö kogemused ettevõtete sotsiaalse planeerimise valdkonnas lubavad järeldada, et muudatused materiaals-tehnilises ning majanduslikus valdkonnas ei too automaatselt kaasa sotsiaalseid ja sotsiaalpsühholoogilisi tulemusi.

Et sellised muutused inimeste teadvuses ja käitumises toimuksid, peavad muudatused materiaals-tehnilises, majanduslikus ning organisatsioonilises valdkonnas puudutama neid inimeste elu- ja töötingimusi, millega on seotud antud konkreetses situatsioonis kõige teravamad probleemid, inimeste põhilised vajadused

sed ja huvid, olema viimastega kooskõlas.

Linna sotsiaalse planeerimise edukuse tagamiseks tuleb edasises uurimistöös selgitada neid keerukaid seoseid, mis valitsevad linna elu erinevate sfääride ja tasandite vahel. Vaja on uurida, kuidas muutused üksikutes valdkondades mõjutavad inimeste käitumist, huve, vajadusi, hoiakuid nii neis sfäärides, kus muutused on toimunud, kui ka nendega seotud sfäärides. Ettevõetavate majanduslike ning organisatsiooniliste ürituste optimaalset sotsiaalset efektiivsust (s. t. vastavust elanike erinevate gruppide vajadustele ning sotsiaalselt soovitatavat mõju nende käitumisele linna kodanikuna) on võimalik tagada, toetudes usaldusväärsele, kõiki elanikkonna kategooriaid representatiivselt esindavale sotsiaalsele informatsioonile. See informatsioon peab hõlmama:

- a) erinevate sotsiaalsete gruppide vajadusi, huve, hoiakuid, hinnanguid kõigis linna põhisfäärides;
- b) objektiivseid tingimusi, mis kujundavad erinevate elanikkonna gruppide elulaadi linnas ja selle rajoonides;
- c) seoseid, mis valitsevad, ühelt poolt, erinevate objektiivsete tingimuste ning inimeste subjektiivsete hoiakute, hinnangute, käitumisviiside vahel, teiselt poolt - seoseid linna kui töö- ja elukeskkonna erinevate sfääride ja kontsentrite vahel (töö - olme - vaba aeg; kodu - töökoht - linn tervikuna jne.);
- d) inimeste sotsiaalset käitumist (nii soovitatavat kui sotsiaalselt ebasoovitatavat) kujundavaid majanduslikke, sotsiaalseid, psühholoogilisi mehhanisme.

Selle sotsiaalse informatsiooni hankimine linna elanikkonna kohta on sotsioloogilise uurimise üheks põhiülesandeks ka Tallinna sotsiaalse arengu planeerimisel.

Kuna linna arengu sotsiaalsel planeerimisel tuleb lähtuda linna kui keeruka süsteemi kõigi sfääride ning tasandite omavahelisest seostatusest, on nimetatud sotsioloogiliste ülesannete täitmine küll selle üks põhilisi, kuid kaugeltki mitte ainuke vajalik eeltingimus. Alles ühendades majandusalased, arhitektuurilised, demograafilised, majandusgeograafilised, ökoloogilised aspektid teadmistega elanikkonna sotsioloogiliste ja sotsiaalpsühholoogiliste iseärasuste kohta, on võimalik teaduslikult põhjendatud prognoos linnas ühede või teiste majanduslike jm. objektivsete tegurite toimel arenevate sotsiaalsete protsesside suuna, dünaamika ning iseloomu kohta erinevate sotsiaalsete gruppide lõikes.

Tallinna sotsiaalse arengu kompleksse plaani koostamiseks on samuti vajalik selline prognoos. Kuna linna sotsiaalse arengu käsitlemine ainult elanikkonna vajaduste rahuldamise seisukohalt jääb ühekülgsesks, on prognoos vajalik ka nende mehhanismide toime kohta, mis mõjutavad elanikkonna käitumist linna kodanikena - nende sotsiaalset aktiivsust, osavõttu linna probleemide lahendamisest, aga ka selliste ebasoovitavate ilmingute esinemist, nagu ükskõiksus, ebaperemehelik suhtumine sotsialistlikku omandisse, alkoholism, avaliku korra rikkumine jms.

Sotsioloogiliste, demograafiliste, majandusalaste, juriidiliste, pedagoogiliste jm. selliseks prognoosiks vajalike uurimiste organiseerimine, koordineerimine ning nende tulemuste ühitamine kujuneb Tallinna TSN TK juures loodava sotsiaalse planeerimise sektori üheks olulisemaks ja ka keerukamaks ülesandeks.

Teiseks sotsioloogiliste probleemide valdkonnaks linna sotsiaalse arengu planeerimisel on nende k r i t e e r i u . .

m i d e n i n g p r o t s e d u u r i d e v ä l j a t ö ö -
 t a m i n e, mille alusel saaks võimalikuks sotsiaalse arengu
 tempo ning konkreetsete näitajate täpsem määratlemine ja mõõt-
 mine. Üheks vahendiks kujuneb siin kordusuurimine, sealhulgas
 paneelküsitlus, mis võimaldab fikseerida mitmesuguste majan-
 duslike jm. objektiivsete muudatuste toimel esinenud nihkeid
 elanikkonna elulaadis, vajaduste rahuldatuses astmes ning ise-
 loomus, sotsiaalses käitumises, hoiakutes ja arvamustes linna
 institutsioonide tegevuse hindamisel. Veel üheks, operatiivse-
 maks abinõuks on olemasolevate tagasisidekanalite (elanike aval-
 dused, kirjad, pöördumised saadikute poole jne.) töö efektiiv-
 suse tõstmine, muuhulgas kontentanallüüsi süsteemi rakendamine,
 mis võimaldaks regulaarselt fikseerida elanikkonna nõudmiste,
 rahulolematuse põhjuste iseloomu ja dünaamikat linna eri mik-
 rorajoonide lõikes.

Tallinna linna kui kompleksse sotsiaalmajandusliku ter-
 viku areng kujuneb paljude faktorite koosmõjul ning siin valit-
 sevad keerukad iseregulatsioonimehhanismid, mille olemus va-
 jab pikaajalist kompleksset uurimistööd. Seetõttu on põhjen-
 datud vaadelda käesolevat etappi Tallinna sotsiaalse arengu
 planeerimises kui ettevalmistavat faasi, mis on suunatud teo-
 reetiliste lähtekohtade ning kriteeriumide väljatöötamisele,
 linna arengut determineerivate mehhanismide uurimisele. Sellel
 etapil teostatav empiiriline uurimistöö saab anda konkreetset
 informatsiooni üksikute arengutendentside ning kõige aktuaal-
 semate probleemide kohta.

Juba praegu on võimalik asuda selgitama linna institutsio-
 naalse struktuuri sisemisi vastuolusid linna kui terviku huvide
 ning linna elanikkonna vajaduste vahel. Ka tuleb uurida mõnin-
 gaid elanikkonna sotsiaalset aktiivsust ning peremehetunnet

kujundavaid tegureid, mis on otseselt seotud linna institutsioonide tegevusega, elanike võimalustega osa võtta ühete või teiste elukondlike jms. küsimuste lahendamisest, massikommunikatsioonivahendite mõju otstarbeks kasutamise ja jne. Kõik need uurimused üksikult võetuna aga ei asenda plaanipärast, linna arengu funktsionaalseid probleeme puudutavat uurimistööd, millele saaks rajaneda Tallinna sotsiaalse arengu kompleksne perspektiivplaan. Selline uurimistöö nõuab organisatsioonilisi ja materiaalseid vahendeid mitmete teadusharude esindajate pikaajaliseks ühistööks, tugeva arvutustehnilise baasi loomist, sotsiaalse planeerimise ja sotsiaalse arengu plaanide täitmise ning kontrolliga tegeleva organi väljakujundamist Tallinna TSN TK juures.

TRÜ Sotsioloogia Laboratoorium on Tallinna sotsiaalse arengu probleemidega tegelnud alates 1972. a. algusest. Põhitähelepanu on lisaks teatud üldiste, metodoloogiliste probleemide lahendamisele suunatud Tallinna olmetingimuste vastavusele elanike vajadustele. Töötati välja uurimise metoodika, mis võimaldab selgitada inimese koduste ja koduväliste tegevuste vahetõrget, lähtudes konkreetsetest keskkonna omadustest nii kodus kui ka väljaspool kodu (teenindussfääris), mis rahuldavad erineval määral inimese mitmesuguseid vajadusi. Vaatluse all on inimese esemelisruumilise ja sotsiaalse keskkonna see osa, mille kaudu ta rahuldab oma põhilisi vajadusi - tegevuste infrastruktuur. Erinevate vajaduste rahuldamisele suunatud tegevuste klassifikatsioon oli ka uurimisobjekti liigendamise aluseks. Me eraldasime kaheksa põhilist tegevuste rühma: toitumine, hügieen, puhkus, laste kasvatamine, uute esemete hankimine ning vanade parandamine, vaba aja ettevõtmised (informatsioon suhteliselt passiivne

hankimine ning aktiivne osavõtt informatsiooni tootmisest või vahetamisest) ja tööalane tegevus.

Sellele rühmitusele vastab infrastruktuuris koduvälise tegevuse puhul sotsiaal-majanduslikult institutsionaliseeritud teenindusasutuste võrk ja kodus esemelis-ruumiline jaotus funktsionaalseteks tsoonideks.

Küsimustikus kasutatud näitajad on põhiliselt kahte tüüpi:

- 1) tegevusi ja keskkonna omadusi iseloomustavad suhteliselt objektiivsed tunnused;
- 2) vajaduse rahuldatus astet iseloomustavad hinnangulised tunnused.

Kõik näitajad on intervjuu tekstis standardiseeritud, s.o. sama parameetri mõõtmiseks erinevate tegevuste või keskkonna osade puhul kasutatakse samatüübilist skaalat.

Belküsitus näitas, et meie poolt väljatöötatud küsitlivate valiku meetodika osutus efektiivseks ja võib seetõttu rakendamist leida eelseisvas põhiuurimuses, kus saadud andmeid tuleb vaadelda juba linna mikrorajoonide lõikes.

Belküsitus toimus formaliseeritud intervjuuna, mille instrumendiks oli intervjuu tekst ja vaatluse plaan. Küsitluse käigus selgus selle meetodi sobivus antud problemaatika jaoks. Edaspidistes küsimustikes tuleb siiski veelgi diferentseeritumalt, lähtudes ainekst, rakendada erinevaid vastusevariantide skaalasiid.

Küsimusi on intervjuus 611. Paljud küsimused ühendavad mitmeid üksikuid parameetreid, mis analüüsi käigus tuleb eristada, kuid ei ole sageli lahusseisvatena interpreteeritavad. Selliseid tunnuseid on intervjuus 1637. Eeluurimus tõestas nii suure mahuga küsitluse võimalikkust ja vajalikkust käsitletava

problemaatika puhul. Vastamisest keeldumist või vastamata jätmist esines küsitluse käigus väga harva, enamikku küsitletuist iseloomustas heatahtlik suhtumine ja huvi uuritava materjali, olmesfääri ja Tallinna linna arenguga seotud küsimuste vastu.

Põhiprobleemist lähtudes kujunes uurimuse keskseks näitajaks tegevuse kodust eemaldatuse aste. Esemelis-ruumilise keskkonna mõttes tähendab kodust eemaldatuse aste tegevuskoha ruumilist kaugust kodusest majapidamisest. Sotsiaalse keskkonna lõikes on vaatluse all teatud suhted, millesse inimene astub teenuse osutajaga hankiva tegevuse käigus - teenuse osutajaga (teenindussuhted). Teenindussuhete kodust eemaldatuse aste formeerub kahest erinevast tunnusest. Ühelt poolt me selgitame konkreetselt teenindussuhte kodust eemaldatuse, mis väljendub astmelise üleminekuna respondendi enda ja tema perekonnaliikmete kui teenuse osutajate juurest kuni massteeninduse sfäärini, kus teenuse osutajaks on võõras inimene, kellega tarbi- ja üldse kokku ei puutu. Teiselt poolt vaatleme sotsiaalselt fikseeritud teenindussuhte eemaldatuse astet erinevatel tegevuskohtadel. Nii on kodus kodused suhted, ateljees ateljeesuhted, kaupluses poesuhted, tänaval tänavasuhted jne. 11. peatükis me näitasime, et need teenindussuhte kodust eemaldatuse astme kaks komponenti ei tarvitse üldiselt ühtida ja seotõttu annab just nende süntees tervikliku parameetri. Eelküsitlus näitas, et teenindussuhte kodust eemaldatuse aste osutus hea lahutusvõimega tunnuseks erinevate tegevuste puhul ja annab olulist informatsiooni kõrvutatuna keskkonna omadusi iseloomustavate tunnuste või hinnanguliste näitajatega.

Sisuliselt algab otsioloogiline analüüs uurimisobjekti liigendamise, antud probleemi kõige ilmekamalt väljendavate parameetrite otsimisega ning lõpeb küsimustiku valimisega.

Küsitlus ise, saadud andmete töötlemine, üldistamine ja interpreteerimine kuuluvad juba objekti sotsioloogilise sünteesi valdomonda.

Põhiline osa sünteesiga seotud arvutustest tehti elektronarvuti abil koostöös Eesti Raadio arvutuskeskusega.

Seni tehtu näitab, et kavandatud standardne algandmete töötlemise protseduur osutus otstarbekaks vaadeldava probleemistiku käsitlemisel. Kahjuks ei võimaldanud aga normaalse arvutusbaasi puudumine (vaid üks sobivalt programmeeritud arvuti kogu vabariigis) eelküsitluse andmetega kogu töötlemisprogrammi läbi viia. Seetõttu toob andmete edasine süntees ja indiviidide rühmitamine loodetavasti veelgi korrektiive metoodikasse. Neid püüame põhiuurimuse küsimustike koostamisel arvestada.

Kodule ja koduvälisele sfäärile orienteeritud eelküsitluse tulemused näitavad, et nimetatud metoodikat on võimalik kasutada linnaliku elulaadi uurimisel. Nagu eelküsitluse andmetest nähtub, sõltub erinevate tegevuste eelistatuse jaotumine koduse ja koduvälise sfääri vahel nii keskkonnatingimustest ja takistavatest asjaoludest kui ka ilmselt mitmesugustest sotsiaal-psühholoogilistest teguritest, mille olemust peab aitama selgitada eelseisev põhiuurimus.

Sondaažküsitluse andmetel selgusid need asjaolud, mis häirivad tallinlasi nii teenindusasutuste juures, oma korteris, majas, linnaosas kui ka linnas üldse. Kõige üldisemaks rahulolematuse põhjuseks nii teenindusettevõtete töö kui ka elutingimuste puhul on nende kvaliteet. Siit ka vajadus uurimistöo järgmistel etappidel osutada tähelepanu kvaliteedi probleemidele.

Uuurimistöö teisel etapil on meie arvates vaja analüüsida järgmisi põhi- ja alaprobleeme:

1. Linna kui terviku huvide ja vajaduste arvestamine linna ettevõtete ja organisatsioonide praktikas.

1) Linna olulisemate sotsiaalsete probleemide kajastumine tema üksikute allsüsteemide tegevuse planeerimise ja hindamise kriteeriumides, nende süsteemide juhtivate töötajate rolliorientatsioonides ning tegevusprintsipides.

2) Üksikute allsüsteemide tegevuses üleskerkinud sotsiaalsete probleemide iseloom ja seos teiste allsüsteemide tegevusega; nende probleemide lahendamisevõimalused antud institutsiooni ja linna tasemel.

3) Institutsionaalsete vajaduste ja eesmärkide seos elanike eri kategooriate vajaduste ja elulaadiga; selle seose tunnetatuse aste.

4) Linna elanikele suunatud ootuste, nõuete ja pretensioonide iseloom institutsioonide lõikes.

2. Tallinna linna olmetingimuste vastavus elanikkonna eri kategooriate vajadustele ning elulaadile; elanike sotsiaalne aktiivsus linna probleemide lahendamisel.

1) Tallinlaste elulaadi tüpoloogia ja arengutendentsid seoses elanikkonna sotsiaalse struktuuriga ja linna ning tema eri mikrorajoonide olmetingimustega.

2) Kodu ja teenindussfääri vahetõrge elanike vajaduste rahuldamisel; erinevate teenindusliikide ja -vormide vastavus elanike vajadustele ning orientatsioonidele.

3) Elanike osa elamufondi hooldamisel ning korrastamisel; majavalitsuste, elamute valitsuse, kaubanduse ja teenindusorganisatsioonide poolt selleks loodud võimaluste ning elanikele suunatud ootuste ja nõuete vastavus; elanike heaperemeheliku suhtumise tagamiseks vajalikud objektiivsed ja subjektiivsed tingi-

mused;

4) Elanike erinevate kategooriate hoiak ning tegelik osavõtt linna probleemide lahendamisest linna elu erinevates sfäärides. Elanike sotsiaalsed aktiivsust takistavad või ergutavad objektiivsed tegurid.

5) Linna institutsioonide (lasteasutused, kool, majavalitusus, spordikoolid jne.) ja perekonna vahelise kasvava põlvkonna eest hoolitsemisel ning laste ja koolinoorte koolivälise tegevuse korraldamisel. Linn kui noorsoo sotsialiseerumist mõjutav keskkond.

3. Teeninduse eri vormide funktsionaalsed ja sotsiaalpsühholoogilised iseärasused Tallinna teenindusettevõtetes.

1) Mõningate põhiliste teenindusliikide erinevate teenindusvormide (massiline teenindus, individuaalteenindus, iseteenindus) funktsionaalsete ja suhtlemispsühholoogiliste erinevuste selgitamine.

2) Teeninduskultuur Tallinna teenindusasutustes.

3) Teenindusasutuste sisustuse kujunduse kvaliteet.

4. Tallinnas mitmesuguste kanalite kaudu tehtava teenindusreklaami analüüs.

1) Teeninduse reklaami operatiivsus, ammendavus, mitmekesisus, suunitlus erinevatele teenindusvormidele ning elanikkonnaga kategooriatele.

2) Teeninduse reklaami informatiivsete ja kommunikatiivsete aspektide vastavus reklaami ülesannetele ning tarbijaskonnaga iseärasustele.

5. Tallinlaste poolt TSN TK-le ja muudele organisatsioonidele saadetavate kaebuste ja avalduste analüüs.

1) Konfliktsete olukordade iseloom ja lokaliseerumine linna eri mikrorajoonide elanike ning linna elu korraldavate institutsioonide suhtes.

2) Linna elanike ja institutsioonide vahel esinevate konfliktsete olukordade iseloomu ja esinemissageduse dünaamika sõltuvalt ettevõetud abinõudest ning muudatustest.

Eeltoodu on ainult üks osa ulatuslikust probleemide ringist, mida on vaja uurida linna sotsiaalse arengu planeerimiseks vajaliku informatsiooni kogumiseks. Oleme arvamusel, et Tallinna juhtimise ja planeerimise küsimuste optimaalseks lahendamiseks on vaja rakendada ka mitmeid organisatsioonilisi abinõusid. Nimetame neist mõningaid.

1. Erinevate linnaprobleemidega tegelevate teaduslike asutuste tegevuse koordineerimine, millele võiks kaasa aidata:

- 1) vastavate uurimisasutuste esindajate nõukogu loomine;
- 2) regulaarsete nõupidamiste korraldamine aktuaalsete linnaga seotud probleemide arutamiseks;
- 3) perioodiliselt ilmuva linnaprobleemidele pühendatud kogumiku väljaandmine.

2. Linnaprobleemide teadusliku uurimise stabiilse organisatsiooni loomine.

3. Uurimistööga tegelevatele teadlastele väliskomandeerin-gute võimaldamine rahvademokraatiamaaadesse ja kapitalistlikesse riikidesse sealse uurimistööga detailseks tutvumiseks.

4. Küllaldase võimsusega arvutusbaasi väljaarendamine.

Aruandekönes NLKP XXIV kongressile ütles sm. L.I. Brežnev: "Esmajärgulise tähtsusega ülesandeks muutub planeerimise teadusliku taseme edasine tõstmine. Tarvilikuks on saanud planeerimis-meetodite täiustamine. See peab tuginema ühiskondlike vajaduste täpsemale tundmaõppimisele, meie majanduslike võimaluste teaduslikele prognoosidele, mitmesuguste lahendusvariantide, nende

vahetute ja pikaajaliste tagajärgede igakülgsesele analüüsimisele ja hindamisele."¹ Tunnetades uurimistöös meie esimeste sammude kohmakust, oleme siiski veendunud, et meie poolt rajatud kontseptsioon võimaldab anda oma panuse kongressil püstitatud ülesande täitmiseks.

¹ NLKP. XXIV kongressi materjalid, Tallinn, 1971, lk. 76.